

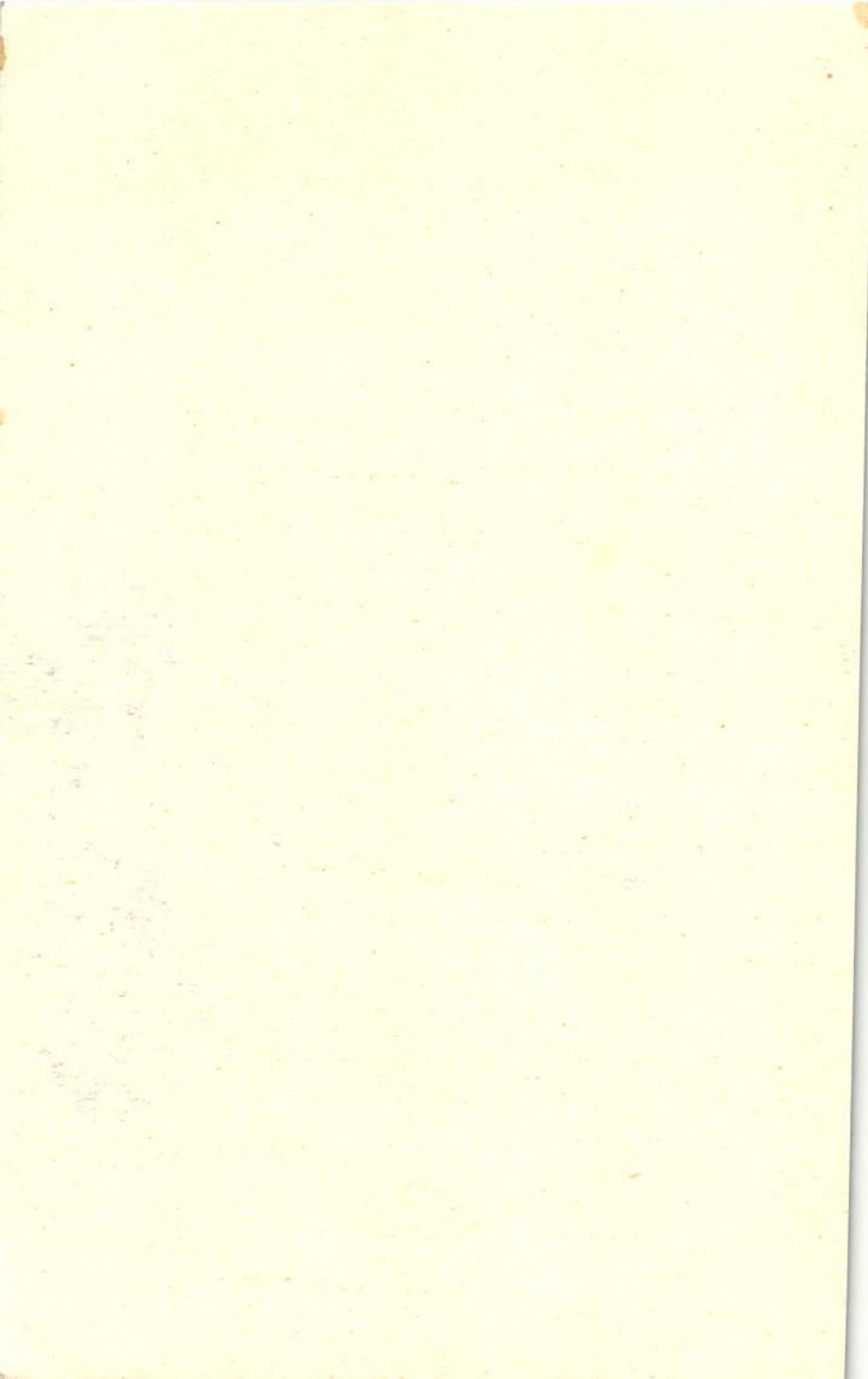
SO YUT

ÖNCÜ EDEBİYAT DERGİSİ

doğan avcıoğlu / can yücel / metin eloğlu
arif damar / ali yüce / mehmet sönmez / ilhan berk
uğur kökden / fethi naci / boris vian / adli moran
ernst jandl / behçet necatigil / mehmet h. doğan
muzaffer arabul / afşar timuçin / turgay gönenc
atilla özkırımlı / wilhelm reich / bertan onaran
salah birsel

75

ocak 1975 / 10 lira

doğan avcıoğlu
can yücel
metin eloğlu
ârif damar
ali yüce
mehmet sönmez
ilhan berk
uğur kökden
fethi naci
boris vian
adli moran
ernst jandi
behçet necatigil
mehmet h. doğan
muzaffer arabul
afşar timuçin
turgay gönenç
atilla özkırmılı
wilhelm reich
bertan onaran
salah bîrsel
s. serpil savcıoğlu

gönderilen yazıların
tek aralıklı 4
çift aralıklı 6
daktilo sayfasını
aşmaması gerekir

ocak 1975
sayı 75 / 10 lira

kapitalizmin genel bunalımı

doğan avcıoğlu

Gelişmiş kapitalist ülkelerin yöneticileri, Aralık ayı başlarına kadar bir numaralı düşmanın enflasyon olduğu ileri sürüyorlardı. Şimdi enflasyon bütün şiddetiyle sürüp gittiği halde, ekonomik gerileme ve işsizliği baş düşman sayıyorlar.

Aralık'ta yayınlanan Kasım ayı istatistiklerine göre, Amerika Birleşik Devletlerinde iş isteyip te bulamayan 6 milyon insan vardır. Buna istatistiklere girmeyen en azından bir milyon işsizi eklemek gerektir. Otomobil sanayinde Aralık'ta başlayan işten çıkartmalarla, 1975 başlarında, yarım milyon kişinin işini yitirmesi, Washington'daki yetkilileri şaşırtmış ve telâşlandırmıştır.. Maliye Bakanı Simon, şaşkınlığını şöyle açıklamaktadır:

«İstihdam durumunun bu kadar çabuk kötüleşeceğini beklemiyorduk. Çok çok üzgünüz...»

Avrupa'da da işsiz sayısı hızla yükselmektedir. Batı Almanya'da işsiz sayısı Kasım ayında 800 bini bulmuştur. Yalnız Kasım ayında işsiz sayısında yüzde 20'ye yakın artış vardır. Yıl başında işsiz sayısının milyonu aşacağını, Alman yetkilileri söylemektedir. Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı'na (O.E.C.D.) göre, Batı Avrupa'da işsiz sayısı 1975'te 4 milyona erişecektir. İktisatçı Mandel ise, gelişmiş kapitalist ülkelerde toplam işsiz sayısının bu kış 15 milyon kişiyi bulacağını hesaplamaktadır. İşsizlikle birlikte toplumsal çalkantılar ve grevler artmakta ve şiddetlenmektedir.

Batının ünlü iktisatçılarına göre, işsizlik ve gerileme olunca, fiyatların kesinlikle düşmesi gerekirdi. Önceleri gerçekten düşerdi de. Fakat bu kez fiyatlar, yüzde 10, yüzde 20 gibi rakamlı yükselişlerini

sürdürüyorlar. Çift rakamlı bir enflasyon, çift rakamlı bir işsizlikle birlikte olabiliyor. Bu Keynes'çi ekonomi politikası reçetelerinin iflâsı demek. Zira Keynes reçetesine göre, enflasyon hızlanınca çare, işsizlik ve durgunluk yaratmayı göze alarak talebi kısmaktı. Bu yapılmış, sonuç, işsizliğin büyük çapta artması ve ekonomik gerilemenin kaygı verici ölçülere ulaşması olmuştur. Enflasyon ise, eskisi gibi devam etmiştir. Şimdi işsizlik ve ekonomik gerilemeyle mücadeleye koyulmak gerektir. Keynes reçetesine göre, bunun için enflasyonu körüklemek pahasına, geniş devlet harcamalarına girişmek, zorunludur.

Gelişmiş kapitalist ülkeler, bu yolda harcamalara yönelmişlerdir. Harcamaların ve kredi kolaylıklarının enflasyonu daha da hızlandıracığı kuşkusuzdur. Fakat işsizliğe ve ekonomik durgunluğa ne ölçüde çare olacağı belli değildir. Reçetelerin hastalığa şifa getirmeyişi, birçok Batılı iktisatçıyı kötümserliğe sürüklemiştir. 1930 büyük bunalımının yinelenebileceği kayguları artmıştır. Ünlü bir Amerikalı iktisatçı, korkusunu şöyle dile getirmektedir:

«Çift rakamlı enflasyon, çift rakamlı işsizlik... 1930 çöküntüsü, bir çay partisi gibi gözükcek.»

Fransız iktisatçısı M. Bommensath, reçetelerin iflasını ve bunun yarattığı şaşkınlığı çarpıcı biçimde anlatmaktadır :

«Bir bunalımdan daha beteri var: Ne olduğu anlaşılmayan bir bunalım...»

Batı ulusları, düşünen beyinler, teknisyenler ve bilgi sayarlar bakımından hiçbir zaman bugünkü kadar zengin olmamıştı. Ama ne var ki geçen yılın olaylarını, kimse aklından bile geçirmiyordu. Bu olaylar karşısında bütün Batı ulusları, yeni sürprizleri beklerken, şimdi bir şaşkınlık içinde. Ve önceden görülmez'i yönetme durumunda.»

Gerçekten burjuva iktisatçıları, «çift rakamlı enflasyon ve çift rakamlı işsizlik» olgunun nedenlerini açıklamakta ve çare göstermekte aciz kalmışlardır. Ancak marksist iktisatçılar, bunalıma, tutarlı gözükken açıklamalar getirmişlerdi. Bu iktisatçılar, Marks'ın «sermayenin ortalama kâr oranının uzun sürede düşme eğilimi» yasasına dayanarak, kapitalizmin bunalımını incelemektedirler. Örneğin, Batı Almanya'da ortalama kâr oranı, 1951'de yüzde 21 iken, giderek azalmış, ve 1965'te yüzde 15'e düşmüştür. İngiltere'de, 1952-60 döneminde yüzde 9,3 iken, kâr oranı 1965-68 döneminde yüzde 6,9'a inmiştir. Fransa'da ortalama kâr oranı, 1964'ten beri azalmaktadır. ABD'de stokların yeniden değerlendirilmesi biçimindeki muhasebe oyunları ve artan amortisman payları hesaba katılmazsa, sanayi girişimlerinin kârları, 1966 yılından beri önemli düşüş göstermektedir. Kârların azalması, aşırı üretim ka-

pasitesi doğması ve yatırımların azalması, giderek ekonomik gerileme ve işsizliğin yaygınlaşması demektir. Kapitalizmin işleyişinden gelen bu hastalığın artan dozda enflasyonla tedavisine yönelinmesi, önce «enflasyon içinde durgunluğa» ve sonra «ekonomik gerilemeye» yol açmıştır.

Marksist iktisatçı Mandel, kapitalizmin uzun süreli hızlı ve yavaş gelişme dönemlerine dikkati çekerek, bu görüşleri geliştirmektedir. Mandel'e göre kapitalizm XIX. yüzyılın ortalarından beri teknolojik devrimlerle belirlenen üç hızlı ve üç yavaş büyüme dönemi geçirmiştir. 1947-1973 hızlı büyüme dönemi olmuştur. Bu dönem, buhar makinesi yerine buhar motörünün yoğun biçimde sanayiye uygulanışıyla belirlenir. 1873-1893 ise, yavaş büyüme dönemidir. Bu dönemde, yeni bir teknolojik devrim yoktur. Yeni hızlı büyüme dönemi, 1893-1913 arasında elektrik motörü ve infilâkli motörün sanayide kullanılışıyla ortaya çıkar. Onu yeni bir teknolojik devrimin görülmediği 1913-1940 yavaş büyüme dönemi izler. Elektronik ve nükleer enerji biçimindeki yeni teknolojik devrim, 1940'ta ABD'de ve 1948'de Avrupa'da, uzun süreli bir hızlı büyüme dönemini başlatır. Fakat kapitalizm 1968'den beri, yeniden bir uzun süreli yavaş büyüme dönemine girer.

Her biri 25 yılı ulaşan ve yeni bir teknolojinin sanayiye uygulanmasıyla belirlenen bu uzun süreli ekonomik dalgalanmalar, mevcut sermayenin yenilenmesinden doğan 7-8 yıl süreli dalgalanmalara engel değildir. Nitekim bu hızlı büyüme döneminde, ABD ekonomisi, 1949, 1954, 1958 vb. yıllarında gerileme dönemleri tanımıştır.. Ne var ki, uzun süreli hızlı ve yavaş büyüme dönemlerine göre, kısa süreli dalgalanmalar daha sert, ya da ılımlı olmaktadır. 1930 Büyük Bunalımı yavaş büyüme dönemine rastlamış ve sert geçmiştir. Hızlı büyüme dönemlerinde ise kısa süreli ekonomik genişleme dönemi daha uzun ve hızlı, gerileme dönemi daha kısa ve ılımlı olmaktadır. Halen kapitalizm uzun süreli yavaş büyüme dönemine girmiştir.

Kapitalizmin hızlı büyüme dönemlerini, teknolojik devrim belirler, fakat teknolojik devrim kendiliğinden hızlı büyümeyi sağlamaz. En büyük buluşlar, eğer yüksek kâr oranı ve genişleyen pazar yoksa, kapitalizmi ilgilendirmez. Buluşlar çekmecelerde kilitli kalır. Elektronik ve nükleer enerji biçimindeki üçüncü teknolojik devrimin yoğun biçimde sanayiye uygulanması için, işçi sınıfının yenilgisi, Hitler ve faşizmin gelişi ve İkinci Dünya Savaşı gerekmiştir. Bu olaylar kâr oranı ve pazarı büyük ölçüde yükseltmiştir. Kârlar birden ve hızla yükseldiği halde, işçi ücretlerinin artışı uzunca bir süre daha yavaş olmuştur.

1940 (1948)-1968 hızlı büyüme dönemi gelişir. Fakat bu hızlı

büyüme dönemi, uzun sürede iki bakımdan kâr oranının düşüşüne yol açar:

— Sermayenin organik kompozisyonu büyür, yani sanayi, tarım ve ulaştırmada makine, bina, ham madde harcamalarının işçi ücretlerine oranı yükselir.

— İşsizliğin azalması nedeniyle ücretler yükselir ve sömürü oranının (artı değer oranı) devamlı artışı durur.

İşçi sömürsündeki artışın durması ve sermayenin organik kompozisyonunun büyümesi, kapitalist ekonomilerde şu sonuçları doğurur:

— Hızlı büyümenin sürükleyici kesimleri olan elektronik, otomobil vb. gibi alanlarda aşırı üretim kapasitesi doğar.

— Kâr ve otofinansman oranları düşer, likidite bunalımı meydana çıkar.

— Hükümetlerin hemen ve kısa sürede, emekçileri «kemerleri sıkmaya» zorlayamayışı, kâr oranlarını yükseltmeyi olanaksız kılar. (Mandel'e göre, kapitalizmin şimdiki bunalımının en büyük özelliği, onun, işçi sınıfının olağanüstü savaşıncılığıyla aynı zamana rastlamasıdır. 1930 bunalımı çok salt ekonomik plânda çok daha ağır olduğu halde, bu rastlantı, şimdiki bunalımı çok daha sert yapmaktadır.)

Kapitalizmin işleyişinin yarattığı bu durum uzun yıllar enflasyonla giderilmek istenir. Üretici ve tüketici kredileri, devlet destekleri yüz milyarlarca dolar artırılır. Ne var ki, çok büyük ölçüde enflasyon dahi, üretim kapasitesindeki hızlı genişleme ile kitle alım gücünün yavaş artışı arasındaki çelişkiyi uzun sürede gideremez olur. Enflasyon sonunda bir çıkmaza ulaşır:

— Uluslararası para sistemi çöker.

— Girişimlerin malî yükü artar. Malî yükün artışı, pahalı ve uzun süreli yatırımların ertelenmesine yol açar. Enflasyon motor iken fren olur.

— Ciddî ekonomik gerilemeleri önlemek için enflasyon dozunu gittikçe artırmak gerekir. Kontrol dışı enflasyon tehlikesi doğar. Böylece, enflasyonla körüklenen büyüme, «stagflation» (durgunluk içinde enflasyon) ve «slumpflation»a (gerileme içinde enflasyon) dönüşür.

Kapitalist gelişmede, bir yandan otomobil, elektronik gibi kesimlerde üretim fazlası ve atıl kapasite varken, öte yandan enerji gibi talebe ayak uyduramayan kesimlerde dar boğazlar meydana çıkması doğaldır. Zaten kapitalizmde, ekonomik gerilemenin işlevi, sermayenin atıl kapasite bulunan alanlardan, talebe ayak uyduramayan alanlara aktarılması ve kâr oranını yükseltme olanağının yaratılmasıdır. Yalnız bu, emekçilerin yaşam düzeyinin önemli ölçüde düşmesi ve büyük çap-

ta işsizlik demektir. Gönül rızasıyla emekçiler buna boyun eğmiyeceklerine göre, önümüzdeki yıllarda gelişmiş kapitalist ülkelerde yoğun sınıf mücadeleleri beklenmelidir.

Bu mücadele, işçi sınıfının yenilgisiyle mi sonuçlanacaktır, yoksa bazı gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi sınıfı iktidarlarına mı yol açacaktır? Bilinemez. Fakat Fransız Sosyalist Partisi lideri Mitterand iyimser gözüküyor. «Dünya ekonomisinin şimdiki bunalımı, sosyalizmin tarihle randevusu olduğunu gösteriyor,» diyor.

Sovyet marksistleri ise, Batı'da sosyalizmin tarihle randevu saatinin yaklaştığına pek inanmış gözüküyorlar. Sovyetlerin Amerika İncelemeleri Enstitüsü Direktörü Prof. Arbatov, şu uyarıyı yapıyor:

«1930 bunalımı ABD'de Roosevelt ve New Deal'i getirdi. Avrupa'da ise Hitler faşizmini ve savaşı doğurdu.»

Avrupa Komünist Partilerinin son Varşova toplantısında Sovyet yetkilisi Ponomarev, kapitalizmin olanaklarını daha tüketmediğini belirtiyor:

«Kapitalizmin mevcut bunalımı gerçekten berbat, fakat kapitalizm can çekişiyor değil, Avrupa Komünist Partileri yavaş ilerleme izlemeli, şiddet ve devrim zamanı değil.»

Sovyetlerin Dünya Ekonomisi Enstitüsü Direktörü ve Merkez Komitesi üyesi İnosentsev de, «sert politika yanlıları, işçi sınıfına karşı teröre başvurmaya heveslenebilirler» diye faşizm tehlikesine dikkati çekerek, «yumuşama-detant» politikasına uygun bir davranış öneriyor:

«Tekellere karşı olan güçleri birleştirmek ve emekçilerin başlıca isteklerini gerçekleştirmek için, mücadele etmek, yani **demokratik dönüşümler, sürekli bir barış ve uluslararası güvenlik için mücadele etmek.**»

Batı Komünist Partilerinin tutumu, uzun yıllardır bu tutuma uygun. Fransız Komünist Partisi, sosyalizmi değil, tekellere karşı olmakla yetinen «ileri **demokrasiyi**» kurma davasında. Bunu, Batı demokrasi kurallarına tam saygılı olarak, bütün demokratik siyasal güçlerle eşit koşullarda işbirliği yaparak, küçük ve hatta orta burjuvaziyi de kazanarak gerçekleştirmeye çalışıyor. İtalya'nın en güçlü siyasal kuruluşu olan İtalyan Komünist Partisi de «**tarihsel uzlaşma**» çizgisi içinde, Sosyalistler ve Hristiyan Demokratlarla koalisyon olanakları arıyor.

Kısaca, gelişmiş kapitalist ülkelerin içine sürüklendikleri bunalım büyüyebilir ve keskinleşebilir. Fakat bunalımın, sosyalizme değil, ancak komünistlerin de öteki sol demokratik siyasal güçlerle birlikte katıldığı «Halk Cephesi» iktidarlarına yol açması beklenebilir. Kapitalist dünyanın lideri Amerika Birleşik Devletleri ise, Avrupa'da Komünist-

lerin, Batı demokrasi kuralları çerçevesinde ve halkın oyuyla da olsa, iktidara katılmalarına kesinlikle karşı görünüyor. Ekonomik bunalım büyüdüğü ve sınıf mücadelesi yoğunlaştığı ölçüde, ABD'nin bütün ağırlığını faşist güçler kefesine koyacağı anlaşıyor. ABD'de işçi sınıfının gerici ve ırkçı sendikaların kontrolünde oluşu ve işçi sınıfının kendi partisinden yoksun bulunuşu, ekonomik bunalımın faşist girişimlere yol açmasını kolaylaştırabilir.

Şiddetlenen bunalım, faşizme de, «ileri demokrasi»ye de açıktır.

ilkin ilkin ilk gidişin ilk gelişi

can yücel

Okulun kendini sevdim anneciim ama
O «Korkma - Sönmez» den çok fena korktum.

a

metin eloğlu

— Edip Cansever'e —

Şu yabanıl hergeleler var ya;
— Hergele, yabanıl at anlamındadır zaten —
Diyeceğim, dündüyse bir güzelim taya bindim;
Ne koşum, ne gem, dizgin, yular, üzengi, eyer de ne
Hergele koşuntusunun kıtlığına kıran mı girdi, afallamaktır işim.

At nemize diyeceksiniz;
At mat değil ki sözkonusu ettiğim, çağ şimdilerinde;
İnsanoğlu basbayağ.

Yumuşak G'yi — uyakça ola — ilk Dıranas değerlendirmişti;
O çoğumuzun pek sevdiği yapayalnız şiirinde.

Ya.

akan aydınlık

ârif damar

Nereden geldi nereden
Mustafa Suphi'den geldi

Nereden geçti nereden
Che'den geçti Che'den

Nereye gitti nereye nereye
Hiçbir yere her yere

Akan bir aydınlıktır O da şimdi
Karadenizde dipte

Usunda emeğin
Usunda yüreğinde

şiiirler

ali yüce

ERGENLİK ÇAĞI

Her gece
Sen uyuduktan sonra
Kanlı çiçek topluyorum
Bahçedeki darağacından
Gözlerini topluyorum
Düş gören bir asmadan

Öpüp başıma koyuyorum
Karlı dağdaki sabahı
Kimse görmüyor senden başka
Ağırlıksız kuşlar gibi
Kanatlanıyor dudakların
Konuyor ergenlik çağıma
Pişiyor bekâr ekmeğim
Kalçalarındaki ateşte

İşte patlıyor bak
Türkülerin tomurcuğu
Buğday tarlalarında
Dolaşıyor yüreğimiz
Ellerime deşiyor uf
Ak teninde ayva tüylerin
İşte esiyor bak

Saçlarının sarı rüzgârı
Özgürlüğün penceresinden

Yığıyor yeşil mağmasını
Toprağın dölevine
Sevdanın ısıttığı tohum
Davul gibi şişiyor korku
Kesilirken gecenin kellesi
Sessizce konuyor gökyüzü
Şiirimin taç yaprağına

BİN BAŞLI BOĞA

İlkeldi yerler gökler
Canlı cansız dağ taş
Uçan kuş uçmayan kuş
Hava su bitki toprak
İlkeldi günler aylar yıllar
Sevmek ölmek yaşamak
İlkeldi göz yaşları
İlkeldi gülmek ağlamak

Milattan baruttan önce
Biledi baltasını Gamba
Sürterek ön dişlerine
Çıktı mağaradan dışarı
Baltasının ağzı yalap yalap
Daldı Silpius ormanına
Keserek ışığı gölgeyi
Korkuyu korkutarak

Önde korku arkada Gamba
Tırmandılar Silpius dağına
Yüzü sararmıştı korkunun
Tutulmuştu dizleri
Önce büzüldü kücüldü korkucuk
Sonra silkiniverdi birden
Bir boğa oldu kocaman
Bir boğa ki bin başlı
Gözleri çingil çakmak
Soluğu göğü yakıyordu

Puf dedi korku-boğa
Ağzından fışkırdı öfkesi
Çıktı göğe indi yere
Dağları ufalttı gölgesi
Çoğaldı boynuzları bin bin
Gitti öte öte korku-boğa
Geldi beri beri bin kin
Bin bin yürüdü ayakları
Gözleri baktı bin bin
Soluğu ölüm kokuyordu

Uuuu dedi uludu Gamba
Irgalandı Silpius dağı
Çoğaldı elleri ayakları
Yüreği baltası bin bin
Çıktı göğe indi yere
Savurdu baltasını bin bin
Bin başlı boğa üzerine
Devrildi yere boğacık
Ormanı sularken kanı
Ağlıyordu gözleri bin bin

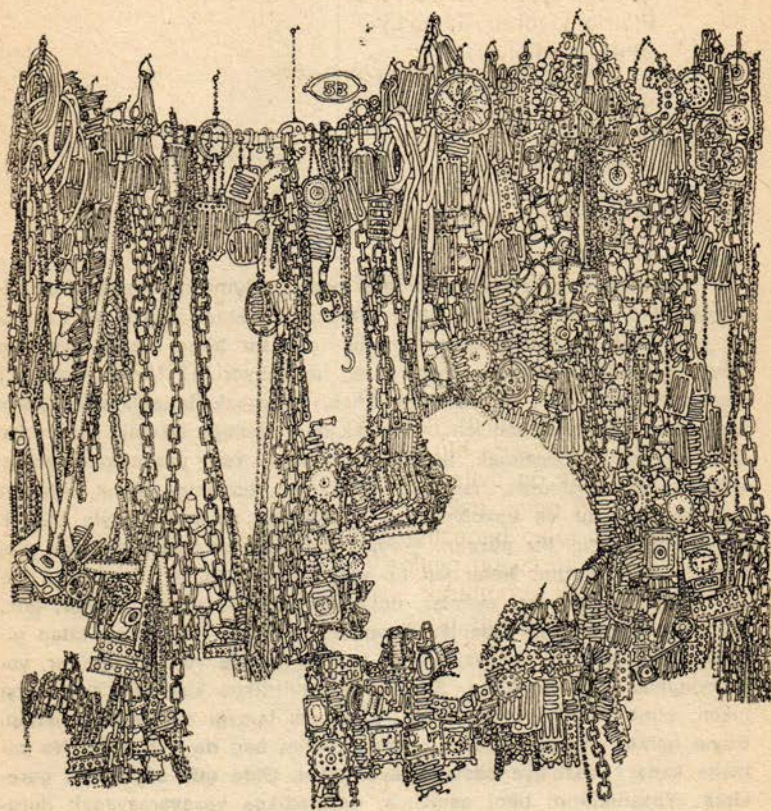
Sürterek odunu oduna
Yaktı ilk ateşi Gamba
Pişirip yedi korku-boğayı
Yalap yalap dilleri
Gözleri çingil çakmak
Yaladı ellerinin kanını
Sildi kıllı gövdesine
Sonra girdi mağarasına
Gömüldü karanlığın içine
Taş yastığa koydu başını
Uzandı taş yatağına

Gözlerini yumar yummaz
Daralmaya başladı mağara
Gamba şişmeye başladı
Dirildi karnında korku-boğa
Oflayıp pufplayarak bin bin
Ateşin üstünden atlayarak
Deşiniyordu Gamba'nın karnında
Binlerce boynuzlarıyla

Daraldıkça daraldı mağara
Sıkıştıkça sıkıştı Gambacık
Yam yassı oldu gövdesi
İki duvar arasında
Tepiniyordu karnında boğa
Binlerce ayaklarıyla
Çıkarak göğe inerek yere
Pişirip yiyordu Gamba'yı
Binlerce dişleriyle

Yeyip bitirince Gamba'yı
Uyudu bin başlı boğa
Küçülmeye başladı korku
Büyümeye başladı mağara
Doğdu Küncülü boğazdan güneş
Bitti bin yıllık gece
Çıktı Gambanın karnından
Bin başlı boğa
Gitti geldiği yere

Uuuu dedi uyandı Gamba
Fıskırttı sevincini göklere
Biledi baltasını bin bin
Sürterek ön dişlerine
Gözleri çingil çakmak
Yalap yalap baltasının ağzı
Düştü korkunun peşine
Korkarak korkutarak
Başladı yeni bir güne

ben, III.

ilhan berk

Yazmaktan ne anlıyorum? Beni ortaya koymasını, bana tanık olmasını dedim. Bir kişi, bir birey olarak istemekten başka ne demektir bu? Evet yazmaktan anladığım bu işte: Bir birey olmak. Yazmayı böyle anladığıma göre ya yaşamaktan ne anlıyorum? Nedir yaşamak? Yaşamak benim için dünyayı algılamak, kavramak, bulgulamak, kısaca anlamak olayıdır. Bunun için, yaşamak bu yolculuğa çıkmak, herşeyden önce de bunu göze almak, buna katlanmaktır. Yani yaşamanın kendisi gibi her gün uyanmak, her gün yenilenmek, büyümek. Artık biliyoruz bu dünya vardır ve yokolmayacaktır. Aslolan da bunu böyle bilerek yaşayacağımızdır. Bu güzelim yeryüzünde yaşayan bütün insanlar gibi ben de öyle yaptım: Neler var bu yeryüzünde? dedim. Gördümkü evler, sokaklar, insanlar, çarşılar, dükkânlar, ağaçlar, ovalar, sular, gök, gök, hep gök ve hep insanlar, insanlardı yeryüzü. Büyük bir kitap gibiydi daha çok: her sayfası başka, her sayfasında yeni görüntüler, yeni dünyalar olan bir kitap. Sayfalarını çevirdikçe kimi birbirine karşı çıkan, kimi birbirini tamamlayan, ama ucu bucağı olmayan bir kitap. Böyle herkes gibi karıştırdım, gittim geldim ben de o kitapla. Ne zamana kadar? Yazmaya başlayınca değişti. Gide gibi söylemem gerekirse: Yaşadıklarım beni aşınca, yazmadıkça yaşayamayacak duruma düşünceye dek. İş, yazmaya başlayınca değişti, yazmaya başlayınca değiştim. Evler, sokaklar, insanlar hep vardı yine, ama ben evleri, sokakları, insanları bir başka türlü görmeye başladım. İşte bu zaman yazmakla yaşamak birleşti bende: İkisini bir görmeye, ikisini birbirinden ayıramaz oldum. Daha da önemlisi yazmak, yaşamanın yerini aldı, yazmadan yaşamak diye bir şeyi anlamaz oldum. Artık bir suya, bir eve,

bir sokağa, insanlara yazmak için, bir onun için bakar oldum. Bir yapı-
rağı bunun için elime alıyordum, bir sokaktan geçerken, bir kadına, bir
adama, bir kuşa, gökyüzüne bakarken, hep yazmak için bakıyordum.
Yaşamamın artık başka bir anlamı yoktu, herşey ama herşey yazılmak
içindi. Bugün bu daha da ağır basıyor; çarşıya çıkıyorsa, bir deniz
kıyısına iniyorsa, bir kalemi elime alıyorsa, yazmak, bir onun için
alıyorum artık. Yaşamamın kendisini gerilere, çok gerilere atılmış gö-
rüyorum ve bundan korkunç sıkılıyorum. Sıkılıyorum çünkü bu yer-
yüzü dayanılmaz, katlanılmaz oluyor benim için. Yalnız yeryüzü mü?
Bir kitap, bir yontu, bir beste, bir şarkı, bir film de öyle. Kitaba elim
uzanıyorsa salt yazacaklarıma yarayacak diye uzanıyor. Bir yontuya ba-
karken yontudan nasıl etkileneceğimi düşünüyorum. Bu da beni kor-
kunç çileden çıkarıyor ve buna da hiçbir şeyin yararı olmuyor. Başka
insanlar, başka ülkeler görmek beni neredeysem yine orada buluyor.
Buluyor çünkü başka insanlara da yine o gözle bakıyorum ve o yerlere
de hep kendimi götürüyorum. Kurtuluşumu ise bulamıyorum. İşte bu
zaman kurtuluşumun, hiç bitmiyecek olan kurtuluşumun, yazmak oi-
duğunu anlıyorum. Kaleme artık salt bunun için sarılıyorum.
Yani kendi, salt kendi kurtuluşum, kendi umutsuzluğum için sarı-
lıyorum kaleme. Bunca deneyi, aşkı, dünyayı, insanları, erdemleri, hak-
sızlıkları bu umutsuzluğum için, bir bunun için biriktiriyorum. Bir bu-
nun için bir böceğin üstüne eğiliyorum, ayaklarını, gözlerini, kanat-
larını bunun için inceliyorum. Biliyorum ki yazmak olayı yaşamın an-
lamından başka bir şey değildir. Öğütü, önerisi, ayaklanması hep
yaşama bir anlam vermek. Yaşama bu anlamı verebilmek için de, ya-
şamaya sarılmanın, öğrenilecek tek kitabın o olduğunun (öğrenilip atı-
lacak) gerçeğini anlıyorum.

Yeryüzüne hiç mi yeryüzü diye bakmadım? Yazmayı bir yana atıp,
bir sandalyaya, bir akarsuya, bir kapımandalına, bir kâğıda, mürekke-
be, denize, salt kâğıt kalem, deniz gözüyle hiç mi bakmadım? Baktım
elbet. Ama çok değil bu. Bunca yaşamamın için de çok az bir yer tu-
tuyor bu. Çok az yaşadığım bir yer. Yaşamamı, bütün yaşamamı top-
larsam hepsi bir yılı geçmezmiş gibi geliyor bana. Bir kez altı ay,
sonra da kimi aylar, kimi günler kimi saatler, kim anlar. Bütün bir
yılı doldurur dediğim bu işte. Yazmayı hiç usuma getirmediğim, dü-
şünmediğim yaşamalar. Böyle hayvan gibi yaşadığım yalnız bir yılım
var dünyada. Beni korkunç gönendiren, mutlu eden, bu yeryüzünde ot-
lar, hayvanlar, sevgili otlar, hayvanlar gibi yaşadığım bir yıl. Şimdi
bunu düşündüğüm zaman anlıyorum, ben yaşayamadığım için yazıyorum.
Bütün o hayvanca geçen anlarıma bakıyorum da bunu diyorum. Başka-
larını bilmem, ben yaşayamadığım için yazıyorum. Yaşadığım o gün-

ler yazmanın üstü çizildiği günlerdir. Bunun, bu toplayınca ancak bir yılı dolduracak dediğim günlerin dışında, yaşamak benim için sıkıntı, bir o olmuştur. Kaleme hep bu sıkıntıdan sıyrılmak, kurtulmak için sarıldım. Kurtuluşu onda buldum. Yaşasaydım sanki hiç yazmazmışım gibi geliyor bana. Buna bugüne değin hep inandım, bugüne değin bunun tersini düşündürecek bir şey olmadı, olacağına da inancım yok. Belki bunun için kendimi tanıtmayı, **ben de varım!** demek istiyorum, bu yeryüzünde parmağımı kaldırıyorum. Yaşayanlar bunu demiyorlarsa, yaşadıkları için demiyorlar. Sanki ben bu yeryüzüne: Yazdığım için mutsuzum! demiye gelmişim. Yazmak mutsuzlukturl diyorum sanki.

Bu yeryüzünü olduğu gibi görmeme engel olan ve bana bu yeryüzünü cehennem eden bu yazmak eyleminden kurtulduğum, mutlu olduğum bir tek şey var: Resim yapmak. Büyük bir mutluluk duyuyorum resim yapmaktan. Aşkın, yaşamının ta kendisi benim için resim yapmak. Resim yaparken deliler gibi seviniyorum, göneniyorum. Herşeyi, herşeyi unutabiliyorum, yaşamının ta göbeğinde gibiyim. Sanki bu yeryüzünü yeni görüyormuşum, şuradaki eksik bir taşı ben koyuyormuşum, şu maviyi ben getiriyormuşum, şu göğü ben uzatıyormuşum, şu mutsuzlukların üstünü ben çiziyormuşum gibi oluyorum. Herhangi bir insan oluyorum, her hangi bir insanı alıp başka insanlara, başka insanların arasına ben götürüyormuşum gibi oluyorum. Büyüyorum, çoğalıyorum, büyütüyorum, çoğaltıyorum. Halk gibi oluyorum.

Niçin bu? Resim benim sorunum değil de onun için mi? Kendimi, varlığımı onunla doğrulamak istemeyişimden, kendimi bir yana atmak istememden mi geliyor bu mutluluk? Öyle olacak. Böyle diyorum çünkü resim yaparken kendimi silebiliyorum, benim yaptığım resmi herkesin yapabileceğine inanıyorum. Resmin herkesce yapılacağını kanıtliyorum. Çoğun, şiiri de niçin böyle düşünmüyorum demişimdir kendi kendime. Onu da niçin böyle herkesin yapamıyorum, herkesin olamıyor? İşte o zaman yazmak bir mutluluk olmayacak mıdır benim için? Herkesin niçin şiirin bir ucundan tutmasını istemiyorum. Birlikte niye çoğaltmayalım onu? Resim yaparken bunları hep diyorum işte kendi kendime. Ama sonunda bunu demenin hiç bir yararı olmuyor bana. Mutsuzluğum da o zaman başlıyor yeniden.

Yaşamak, yazmak yüzünden, yazmadan yapamadığımdan bir beladır işte benim için. Bu yüzden yaşamayı yokmuş gibi düşünebiliyorum, varlığını salt yazmak için, salt onun için kabulleniyorum. Mutsuzluğumu belgelemek için, bir bunun için. Bu yeryüzünde ne zaman herkes gibi ben de :

— NE GÜZEL BİR HAVA!

diyeceğim? Ve yalnız hayvanın güzel olduğunu söyleyeceğim ve ilk

havanın güzel olduğunu yazmak için düşünmiyeceğim, yazmıyacağım?

Peki başka, yaşamak karşısındaki başka tavrım nedir? Yazarak takındığım başka tavrım nedir? Yazmaktan duyduğum sevincim nedir? Öfkem elbet. Yaşamaya, yaşamın kendisine olan öfkem. Yaşamadaki tüzesizliklere, eşitsizliklere duyduğum öfke. Öfkem de, mutsuzluğum gibi yazma nedenim elbette. Mutsuzluk gibi her gün onu büyötmek, yaymak, canavarlaştırmak. Ona, bir silâh gibi sarılmak. Bu silâha en insanca yönüm olarak bağlanmak. Bütün umutsuzluğuma karşın bu öfkemin yeryüzünü değıştirebileceğine inanmak, bunu bir umut yapmak. Bu elbet, bir bu, bu kahrolası yazmaktan duyduğum sevinç. Öfkem yine bunun için elbet en inanca sevincim. Öfkem elbet yine bunun için, bu dünyadaki bayağılıklar, kötölükler, eşitsizlikler için canavarlaşmalı, yatışmamalı. Ona en iyi giden bir budur çünkü. Başka niçin yazmalı? Yazmak bundan daha güzel mi?

çağdışı olmak

uğur kökten

Başlayan 1975 ile, XX. yüzyıl üçüncü çeyreğini bitirmiş oluyor. Bundan böyle, geçen her gün, toplumumuzu ve dünyamızı yeni bir yüzyıla doğru hızla yaklaştırmaktadır. Takvim üstünde belirlenen bu konum, aynı zamanda, Cumhuriyet yönetiminin yarım yüzyıllık yaşamının da çoktan arkada kaldığını anlatan bir gösterge.

Ne var ki, vazgeçilmez ana sorun şudur: Bu akıp giden zaman, sona yaklaşan yüzyıl, yıpranmış gezegenimizde belirli bir gelişme ve ilerlemeye olanak sağlarken Türkiye'ye ne getirdi? Ne getirmesi gerekiyordu?

Bu soruya karşılık vermek için, önce, XX. yüzyıl dilimi içine düşen insanlığın ortak ve kanlı ilerleme çizgisinde yer tutmuş bellibaşlı dönemeç noktalarını gözden geçirmek zorunlu olacaktır. Çünkü, geçmiş olaylara geriye dönük hızlı bakış, Türkiye'nin çağdaşlaşma sorununun çözümünde yardımcı bir karşılaştırma düzlemi sağlayacaktır.

Bugün, artık bilinen bir gerçek, Kafka evreninde geleceğin tohumlarının, bunalımlarının yeterli derecede varoluşu. Daha, 1912'de, Trablus Savaşının başladığı akşam, onun üzgün ve ince çehresi, kaygular dile getiriyordu. «İtalyan zırhlıları karşısında Afrika kıyıları savunmasız» demiştir, dostu Max Broda. Büyük kıyım öncesinde, Kafka, anlamlı, derin bir kötümserlik ve umutsuzluk yansıttı yazılarında. Bu bir önsezi miydi?

Gerçekten, ilk dünya savaşı, kapitalizmin sonuncu aşaması olan emperyalizmin, sömürgeleri paylaşmak uğruna acımasız, şaşırtıcı ve

doymaz meydan okuyuşunun kanlı sonucu oldu. Milyonlarca yaşamla birlikte, savaş, çağdışı imparatorlukları da tarihin küflü mahzenlerine gömdü. Hemingway, «Silâhlara Veda» romanı ile, İtalya cephesinden dehşet verici ve unutulmaz bir kesiti ölümsüzleştirmiştir. Buna, Losey'-in «For Exemple» adlı filmini ekleyebiliriz. Yitik askerin, yazgılarına ve ölüme başkaldıranların, toplu cezaların, amaç kargaşasının ve ipleri emperyalizmin elinde, birbirini boğazlayan yığınların dramıdır, büyük savaş! Bununla beraber, 14 - 18 savaşında, «Garp Cehpesi»nde yeni bir şey yoktu. Kan, çamur, zehirli gaz, gözyaşı, kın, ayrılık, unutulmuş, yokluk ve şartlanmaları saymazsak...

Oysa, Doğu, yepyeni, aydınlık ve hiç denenmemiş bir girişimle karşı karşıyaydı. Çağın en önemli, olağanüstü deneyi ile. Zaten, XX. yüzyılın büyük özelliği, geçmiş bütün zamanlara üstünlüğü, tarihte ilk kez, bir «güneş sitesi»nin doğuşuna tanık olmasıdır. Gerçekten, köle Spartacus'un öz ölümü ile birleştirdiği bu çetin düş, 89, 48 ve 71 çizgilerinin geleneciğini sürdürerek, ancak 1917 Ekiminde ete-kemiğe bürünebilmiş, gerçekleşebilmiştir.

Doğu'da, aynı zamanda, emperyalizme karşı kazanılmış ilk kurtuluş savaşının yorgun ve genç devleti, Türkiye, tarih sahnesine çıkıyordu. Saltanata, hilâfete, kısaca feodalizme karşı kavgaya bayrağını yükselterek. Çağdaşlaşmak hakkı ve tutkusu taşıyarak. Bir imparatorluk yerini modern anlamda bir devlete bırakıyordu. Böyle bir dönüşüm tarihle buluşma, hesaplaşma demektir. Ne var ki, geçmiş yenilmek ve arkada bırakılmak şartıyla.

Türkiye, «yeni»yi aramak, «yeni»yi tartışmak, «yeni»yi seçmek, «yeni»yi benimsemek, «yeni»nin çevresinde örgütlenmek ve «yeni»yi uygulamak istiyordu. Zaten, o kadar uzaklardan gelen bir sosyal hareketin, yıpranmış ve gittikçe eskiyen birtakım umutsuz çabalar sonucu, askıya alınabileceğine inanmak akıllıca bir iş olur mu? Feodaliteyi yıktıktan, Meclisli padişahlık devrini kapattıktan sonra, demokrasinin burjuvazi önünde gerileyeceğini düşünmek tarihsel sağduyuya uygun düşer mi?

Elbette hayır Şu an için, yahut daha sonra, ama hep hayırlı

20'li yılların başlangıcında, Paris, «yitik kuşak» için bir bayram yeri oldu. Yitik kuşak, Gertrude Stein ve çevresini sarmış yedi cücele-ri, savaş sonrası ölçsüzlüğü ve çılgınlığı ortasında, etkin bir beyaz köpük gibiydi. Savaşa bir tepkiydi, savaşın anlamsızlığını ve boşluğunu dile getiren bir topluluk: Dos Passos, J. Joyce, Hemingway, Ezra Pound, Scott Fitzgerald, T. S. Eliot ve ötekiler.... Yıkıntılar, yoksulluk-

lar, yakınmalar denizinde yüzen, sosyal depremlerle altüst bir Avrupa'da, yitik kuşak kendini alkolde boğarak ve dış dünyadan soyutlayarak, kırıklığını, dayanışmadan uzak bireysel yalnızlığını unutmaya çalışmaktadır.

Oysa, bu geçici durgunluk döneminde, belirli ve sinsi bir ideoloji savaşı kızışmaktadır. Etkisini ve boyutlarını artırmaktadır. Avrupa'da faşizmin yükseliş dönemi başlamıştır. Akıl dışının ortaya çıkışı ve tiksinti çağıl İtalyan siyah gömleklileri, güzel bir sonbaharda, «Napoli'de yağmur var, Faşistler, ne bekliyorsunuz?» parolasıyla Roma üstüne yürümeye başlamışlar ve iktidarı almışlardı. Mussolini ile bir bağlantı paktı yapmak yanılışına düşen ozan d'Annunzio'nun liberal düşü de böyle suya düştü. Bahsi yitirmişti. İtalya'yı öteki ülkeler izledi: Portekiz, Yugoslavya, Bulgaristan, Yunanistan ve 1933 nazi iktidarı. Ardından, Avusturya'da Dollfuss faşizmi. Büyük ekonomik bunalım, orta sınıfları, çeşitli ülkelerde hızla faşizme doğru itiyordu. Avrupa, karanlık ve kapkara bir geleceğe adım adım yaklaşmıştı.

Bu arada, Uzakdoğu'da sonuçları geleceğe yönelik bir alinyazısının ölüm-kalım oyunu oynanıyordu. Canton ve Şanghay deneylerinden — tarihsel açıdan yanlış ve yetersiz de olsa — iki önemli ürün ortaya çıktı: Malraux'nun «Fatihler» ve «İnsanlık Durumu» isimli gençlik eserleri.

Avrupa'da, tüm uygarlık değerleri ve demokratik birikim her geçen gün biraz daha tehlike ile karşı karşıya geliyordu. Baskılar, barış içinde doruk noktasına ulaşmıştı. Kitaplar yakılıyor, tutuklamalar, toplama kampları, sözcüğün tüm anlamlarıyla gerçek ve etkin bir ırkçılık, yaşlı kıtanın her yanını sarıyordu. Hitler'in şansölye oluşuyla birlikte, Fransa'da, Devrimci Yazarlar Derneği kuruldu. Gide, Nizan, Aragon, Barbusse, ve Romain Rolland'ın girişimiyle. Faşizme karşı mücadele için. Bu topluluk, Leipzig duruşması denilen düzmece oyun dolaşısıyla, Dimitrof'u savunmasında yiğit ve etkin bir rol oynadı.

İspanya iç savaşı, bir çeşit ön hazırlık, bir deneme niteliği taşır. Büyük savaşa doğru giden kaygan, kokmuş ve korkulu ortamda bir bilinç yoklaması görevi görmüştür. Uluslararası bir dayanışma ve bağlantı örneği. İspanya gecesinden, demokrasinin yenilgisinden, «Çanlar Kimin İçin Çalıyor?», «İspanya Vasiyetnamesi» ve «Umut» doğdu. Dikkati çeken bir başka nokta, daha sonra çeşitli ülkelerde, ön plana gelen birçok yöneticinin siyasal önderin, o zaman İspanya Cumhuriyeti yakasında faşizme karşı savaşmış olmasıdır. Uluslararası Tugay, bir bakıma yitik kuşağın bilinç, sorumluluk ve silâh arkadaşlığı dayanışması açısından sanki karşılığıdır. Zaman içinde bir çeşit yankısı. Ne var ki, Türkiye, bu deney ve tanıklıkta gene yerini almadı. Başka

bir dünyada, başka bir gezegende yaşarcasına, ilgisiz, vurdumduymaz ve kapalı kaldı.

Uğursuz 39 yılı yaklaşırken, Almanya'nın tüm komşularında terdirginlik, gerilim, bekleyiş ve aynı zamanda anlaşılabilir bir umursamazlık en üst düzeye ulaşmıştı. «Paris Düşerken», Ehrenburg'un tanıdığı olduğu bu kaypak, küllengi manzaranın donuk tablosudur.

Faşizm, sıcak alevlerinden arkada izler ve kurbanlar bıraktı: 'Küçük Prens'in babası o bahtsızlardan. Zweig de öyle. Nizan da.

İkinci Dünya Savaşı yalnız faşizmin yenilgisi sayılmaz. Aynı zamanda, daha geniş bir demokrasi anlayışının ve uygulamasının nedeni olmuştur. Savaş sonunda, gerek Avrupa'da gerek Asya'da siyasal coğrafya, sosyal sistemler değişti. Yeryüzünde, savaşın ardından, halklar yararına yeni bir ekonomik denge kuruldu; yeni ve değişik kalkınma yöntemleri denendi.

Türkiye ise, ancak, bu dönemde, tek partili yönetimden sınıfsal içeriği değişmeyen çok partili düzene geçiyordu. Çoğulcu sistem, siyasal yelpazenin sağında görülen yapay, iğreti, çoğu kez kişisel ve duygusal ayrılıklara dayanan bir bölünmeden başka anlam taşımıyordu. Ceza yasasının ünlü maddeleri, 141 ve 142, yerinde duruyordu. Ve, daha duracaktı.

50 yılları sömürgelerde kurtuluş hareketlerini yoğunlaştırırken, öte yandan Batı ile Doğu arasında soğuk savaş yaydı ve artırdı. Büyüklüklerarası pazarlıklarda Batı etki alanı içine düşen yurdumuz, ne var ki Batı demokrasisinin en temel ilkelerinden bile yoksun kaldı. Ne grev hakkı tanınmıştı işçilere, ne siyasal örgütlenme ve öz partilerini kurma olanağı. Oysa «özgür dünya»nın bir parçası, bir «demokrasi» ülkesiydi Türkiye. Siyasal partiler için demokrasi ad oluyor, içerik ve uygulama olamıyordu.

On yıl boyunca, Asya'da ve Afrika'da birçok ülke bağımsızlığa kavuştu. Bu yolda ilk izi açan Türkiye olmasına karşın kurtuluş savaşlarına karşı son derece katı, anlayışsız ve uydu bir siyaset izleyen de gene Türkiye oldu. Elbet söylemeye gerek yok, böyle bir dış politika içeride de benzer siyah çizgiyi birlikte sürdürüyor, Türkiye'yi sürekli çağının dışında tutuyordu.

Oysa, uluslararası çağdaş karmaşık ilişkiler kozasında, hangi iklimin damgasını taşırsa taşırsın, insanlığın ortak kitlesel serüveni daima dikkatleri ve ilgiyi üstüne çekmiştir. Bir bakıma buradan doğdu Gide'. in gezi notları, Gorki ile görüşme fırsatı. Moravia'nın 'Bir Ay'ı. Beauvo-

ir'in C. Malaparte'in Çin izlenimleri. Küba'dan, Şili'den taşınan gözlemler, deney sonuçları, konuşmalar.

Soğuk savaş dönemi buzları yavaş yavaş kırılırken, 1961 Anayasası ile, ileriye doğru çekingen bir adım atıldı. Bununla beraber, 60'dan 70'lere dek uzanan süreyi Türkiye duraksamalar valsi yaparak geçirdi. Bir yandan bu coşkun dans sürüp gitti; öbür yandan Babeuf'un çevirmenleri, Fransız Devriminden ve Babeuf'den 150 yıl sonra mahkemelere düştüler. Suçları ve Türkiye için ortak bir ceza biçildi.

Bu arada, her türlü göğün altında, kurtuluş savaşlarına ayak uyduramayanlar geride kaldı. Camus gibi Nobel ödülünü kazansalar da. Cezayir'in, Vietnam'ın, Kamboçya'nın bağımsızlığı için, sömürgeci bir sömürgeci gibi karşı oy kullansalar da. Çünkü, gelişen toplumsal bilinçten ülkeler etkilenmekte, açık-kapalı, küçük-büyük oyunlar birbirini ardından bozulmaktadır.

Sonunda, 60'ları geride bırakırken Avrupa'da iyiden iyiye belirgenleşen bir uygarlık bunalımı patlak verdi. Kimi ülkelerde iktidar boşluklarına yol açtı. Yönetici olarak çağı kapanmış «eski efsaneler»in kesin ve geri dönüşsüz olarak tarih sahnesinden ayrılmasına neden oldu. Bu bunalımın yansıması, gelişmemiş ülkelerde, kaba baskıya, askerî müdahalelere, faşist uygulamalara kapı açtı. Acılara, işkencelere, yaşamlara mal oldu. Aslında, «özgür Batı», ister bilinçli ister değil, çağdaş kapitalizmin sürekli bunalımları dönemini yaşamaktadır.

Savaş sonunda İtalya idam cezasını kaldırdı. Şimdi, yaşam boyu mahkumiyeti anayasaya aykırı buluyor. Türkiye'nin 71/73 olağan dışı rejimine damgasını basan 141. maddedir. Tiksinti ve korku çağında, sosyal gelişme, insanın kendini özgürce yaratması olanakları donduruldu. 1961 Anayasası, on yaşında kuşa çevrilerek balyoz demokrasisinin belgesi haline dönüştürüldü. Yeni düzen, arama, kitap toplama, kitap yakma, kitaptan yargılama dönemini açtı. Baskı ve kışkırtmalar giderek olağan nitelik kazandı, fiili durum biçiminde yasallaştı. Böylece, Türkiye'nin çağdışı siyaset anlayışı, gerek sınırlı gerek gerçek demokrasilerin gözü önünde kesinleşti, belgelendi. Bu duruma göre, «Türkiye'de demokrasi daha süt bebeği. Bir türlü yerleşmiyor, pekişmiyor, Ege Denizi'nde ancak tek bir demokrasiye yer var» diyenler haksız sayılabilir mi?

Savaşlar kadar çağdışı yaşamak da her şeyi kokuşturuyor, saydam bir boşluk ve anlamsızlık yaratıyor. Evet, ilerlemenin ilk koşulu, vazgeçilmez koşulu çağdaş olmak. Çağdaş değilse bir ülke, kişiler çağdaşlık edemiyorsa, orada düşünceye yer yoktur. Düşünürsüz, dü-

şüncenin özgürce gelişip serpilmediği toplumlarda, hiçbir insan fedakârlığının soylu boyutlar kazandığı görülmemiştir. Görülemez.

Bugün Cumhuriyetimiz 52 yaşını bitirdi. 52 yıl, her kuşak için bir umutlar mezarlığı olmuştur.

Çağdaş düzeye ulaşamamak, çağdaş olma hakkının yasaklanması, bu yılların acıyla, burukluk, eziklik ve özlemle dolu geçmesine yol açtı. Dolayısıyla, yüzyılın sonuncu çeyreğinin eşiğinde, Türkiye denen bu kubbede kalan ses çağdaş olma emelinin yankısı bir çığlıktır: «Ne mutlu, 141 ve 142'siz demokrasiyel...»

fethi naci'nin okudukları

YALNIZLIK SÜRER, BİÇİMİ DEĞİŞİR YA DA YALNIZLIK VE TEKNİK GELİŞME

Çehov'un en ünlü hikâyelerinden biridir **Acı** (Hikâyeler IV, Çev. Servet Lünel, M. E. B. yayınları, s. 15). Oğlu ölen arabacı İona derdini dökecek birini arar, ama «Benim de bu hafta oğlum öldü.» diye başladığı her girişim başarısızlıkla sonuçlanır, kimse dinlemez onu, kimse ilgilenmez kederiyle; sonunda, gider beygirine döker içini :

«— Yalanıyor musun? der. Yalan! Yalan! Arpanın parasını çıkar-mazsak saman yiyeceğiz... Evet... Artık ihtiyarladım, arabayı sürecektakatim kalmadı. Arabacılık etmek benim değil, oğlumun harcıydı... O tam arabacıydı... Ne olurdu yaşasaydı... Kısa bir zaman susar, sonra devam eder: Öyle işte kardeşim kısrak... Kuzma İoniç yok artık... Allah rahmet eylesin... Boşu boşuna gitti işte... Düşün bir ke-re. Senin bir tayın var, onun öz annesinin... Bir de bakıyorsun, birden-bire tay ölüveriyor... Acımaz mısın?

Beygir yalanır, dinler, sahibinin ellerine doğru solur...
İona dalar, ona her şeyi anlatır...»

İnsanın yalnızlığını bu denli yalın, sade, duru ama bu denli çarpıcı, etkileyici anlatan bir başka hikâye anımsamıyorum. Ne var ki Çehov bir «yalnızlık biçimi»ne öylesine damgasını vurmuştur ki yal-

nırlığı bu biçimiyle anlatmak olanağını neredeyse ortadan kaldırmıştır. Mevlana «Şimdi yeni şeyler söylemek lâzım» diyordu ya, **Acı**'dan sonra da «Şimdi yeni yalnızlıklar bulmak lâzım» denebilir. Başka sanatlarda, diyelim resimde, bunu görmek çok kolay. Örneğin bir ressam ünlü bir «Yalnızlık» tablosu yapmış olsaydı bir başka ressamın aynı biçimde bir yalnızlık tablosu yapması diye bir şey artık düşünülemezdi. Oysa edebiyatta pek öyle olmuyor: Aynı «biçim», konu değiştirmek yoluyla, tekrarlanabiliyor. Erdal Öz'ün **Güvercin**'i (Kanayan, s. 47) güzel bir hikâye; ama Güvercin'i okuduktan sonra Acı'yı anımsamamak mümkün mü? Necati Cumalı'nın Kurt'u (Yalnız Kadın, s. 18) Acı'yı anımsatmakla da kalmıyor, Acı'dan kaynaklanma olduğunu hemen belli ediyor.

Yaratma ile çoğaltma'nın farkı, sanırım, burada.

Oysa yalnızlık sürüp gider, ama yalnızlığın biçimi değişir. Önemli olan değişen'i, gerçek yaşamın ortaya çıkardığı yeni durumları görmek, duymakta. Ve göstermekte, duyurmakta.

Hikâyecilerimize bir soru: Çehov, arabacı İona'nın yalnızlığını değil de dolmuş şoförü İona'nın yalnızlığı anlatsaydı acaba nasıl anlatırdı?

YAZMAK EYLEMİ

İlhan Berk, 1 Kasım 1974 günlü Sanat Dergisi'nde yayımlanan **Yazmak Eylemi** adlı yazısında şöyle diyor: «Ozanı, gün batımından çok, günbatımı üstüne yazılmış bir şiirin daha da etkilediğini yanılıyorsam André Malraux söyler.» Bu düşünce çerçevesinde yazısını geliştiriyor ve daha ilerde şunları söylüyor: «... Bu da yazmak eyleminin ne denli yazınsal bir sorun olduğunu ortaya koyar. Yaşamının bunda yine ne denli geriye atıldığını gösterir. Öyledir de!»

Oysa Malraux'nun dedikleri şöyle :

«Sanatı ne olursa olsun; ister ressam olsun, ister romancı, ister şair; işe daima ya resimden başlayacaktır, ya romandan, ya da şiirden; musikişinasın musikiden başladığı gibi. Vakaların da, kelimelerin de, şekillerin de alfabesi başlangıçta seslerinki gibi kullanılır. Bir sanatkar, başlangıçta, hiç de öteki insanlardan daha duygulu değildir. Ne romanesk olmak romancı olmaktır; ne de hulyadan hoşlanmak şair olmak demek. Ressam, her şeyden önce, resimleri seven adamdır; manzaraları değil. Şair de, ilkin batangüneşten değil, mısralardan hoşlanır. Sanatkarın ilk malzemesi hiçbir vakit hayat olmamıştır; ilk örnek, her zaman için, bir başka sanat eseridir.» (bkz. TERCÜME, Şiir özel sayısı, 19 Mart 1946, s. 393)».

Kolaylıkla görüleceği gibi, Malraux için söz konusu olan «baş-

lamak»tir, «başlangıç»tir, «ilk malzeme»dir. Malraux, sanatçının «başlangıç» döneminden söz ediyor; ilk malzemenin hayat değil sanat eseri olduğunu söylüyor. Doğru söylüyor, tabii. Ama sanatçı «başlangıç» döneminde kalacak değil ya sürgit, elbet «müptedî»lik dönemini aşacak, o zaman ne olacak? Sanatçı «malzeme» olarak neyi kullanacak? Malraux'nun yazısında bu malzemenin «hayat» olduğu açıkça belli. İnsanlığın Hali'ni, Fatihler'i, Umut'u yazan bir sanatçıdan başka türlü bir düşünce zaten beklenemezdi.

İlhan Berk, belli, kendi şiirini düşünerek yazıyor. Şairlerimiz, nendense, şiirin ille de kendi yazdıkları gibi yazılmasını isterler. İlhan Berk bir de Nâzım'ı ve Nâzım'ın şiirini düşünsün, Nâzım'ı ve Nâzım'ın şiirini bu yazısının çerçevesi içinde düşünsün... Belki aynı konuda yeniden yazmak dileğini duyar.

Anladığım kadarıyla İlhan Berk şiirin kaynağıyla şiir yazma işini birbirine karıştırıyor. «Gerçekten de bir şiirin büyüklüğü bir başka şiirledir. Bir başka büyük şiirden yola çıkarak olur. Onunla beslenerek, onunla çatışarak, hesaplaşarak, ona karşı çıkarak, ona karşı kendini koyarak. Ancak öyle varolabilir.» sözlerinde şiirin kaynağı ile şiirin yaratılması birlikte ele alınmış. Elbette şiir başka şiirlerle beslenerek, çatışarak, hesaplaşarak oluşur; ama niçin ille de «bir başka büyük şiirden yola çıkarak»! «Hayat»tan, sanatçının kendi yaşamından yola çıkılamaz mı? Ve böyle olmazsa serpilip gelişen hayatın getirdiği «yeni şeyler» edebiyata girebilir mi?

Gene yalnızlığa dönelim... Bugün bir «TV yalnızlığı», bir «Sine-ma yalnızlığı» vb. yok mu? Gelişen tekniğin sunduğu bu «yalnızlık uyuşturucu maddeleri» başka sanat eserlerinden kaynaklanarak anlatılabilir mi?

«Aslolan hayattır.»

DÜZELTME. — Fethi Naci'nin geçen ay yayımlanan yazısının sondan önceki paragrafındaki roman adı «Fil» yerine yanlışlıkla «Açlık» olarak çıkmıştır. Düzeltiriz. — S.

boris vian'dan şiirler

adli moran

Fransız ozanı Jean Rousselot «Çağdaş fransız şiiri sözlüğü» adlı kitabında Boris Vian'ın de kısa olan yaşam öyküsünü kısaca şöyle anlatmaktadır :

«VIAN (Boris) (Ville-d'Avray 1920-Paris 1959).

Adından belki Rus kökenli olduğu sanılırsa da Boris Vian'ın böyle bir şeyle ilgisi yoktur. Çok gençken çağdaş müziğe tutkunluk duyan Vian, kardeşleri ve biyoloji bilgini Jean Rostand'ın oğluyla birlikte bir caz topluluğu kurdu. «Ecole central»i bitiren Vian mühendislik diplomasını aldı. Yirmi üç yaşında yeni bir lastik tekerlek türetti. Ağır bir kalp rahatsızlığına yakalanmasına karşın 1946 yılından sonra hareketli bir yaşam sürdü. Geceleri Saint-Germain-des-Prés «cayes-bodrumlarında» trompet çalıyordu. Buraların prenslerinden biri olmuştı. Gündüzleri de bir yandan durmadan yazarken mühendislik mesleğini sürdürüyordu. Vernon Sullivan takma adıyla yazdığı ve kitabın sadece çevirmeni olduğunu söylediği ilk romanı «J'irai cracher sur vos tombes — Gömütlerinizin üzerine tüküreceğim» 1946 yılında yayımlandı. Bu, acımasız, açık saçık bir kara romandı. Bundan sonra Vian kendi adıyla: «Vercoquin et plancton — Filoksera ve plankton» (1947), «L'Ecume des jours — Günlerin köpüğü» (*) (1947), «L'Automne à Pékin — Pekin'de güz» (1947) adlı romanlarını; «Les Fourmis — Karıncalar» adlı öykülerini (1949); «L'Equarrissage pour tous» (1948) adlı oyununu yayımladı. Daha sonra yeniden düzyazıya dönerek «L'Arrache-cœur» (1953) ve «L'Herbe rouge» (1956) adlı yapıtlarını verdi. Bütün bu yapıtlar hem tatlı hem coşkulu, hem saldırgan hem de gerçeküstü-

tüdü. Ve bu yapıtların özünde şiir vardır. Rimbaud'nun, gerçeküstücülerin, Artaud'nun, Miller'in izlerinin belirgin olduğu aşırı-romantik bir şiir. Ve Vian bunu tek şiir kitabı «Je voudrais pas crever - Gebermek istemem» de yoğunlaştırmıştır. Sözü geçen şiir kitabı ozanın ölümünden sonra yayımlanmıştır. Çılgınca tutkulu ve karmaşık kişiliğinin yazdıklarıyla bütünleştiği yapıtlarının yaygınlığı ölümünden sonra (1959) giderek artmıştır.»

Bir de Boris Vian'ı Boris Vian'ın kendinden dinleyelim. «Textes et Chansons — Metinler ve şarkılar» adlı şiir kitabının başlangıcında Vian'ın «Bir assubayla söyleşi» adlı bir parçası vardır. Başlığın hemen altında da ayrıç arasına alınmış olan ve sözü edilen assubayın Fransız operetlerindeki assubaylar gibi hayal ürünü bir assubay olduğu belirtilmiştir. Şimdi söyleşiye geçelim:

— Ad'nız?

— Vian, assıbayım.

— Soyad'nız?

— Boris, assıbayım.

— Yabancı mısınız? Ermeni mısınız? Ülkemizdeki yabancı-lardan mısınız ?

— Ne yazık ki hayır, assıbayım. Doğum yerim Ville d'Avray, Seine-et-Oise. — Baba adı: Paul, ana adı: Yvonne ve büyük bir olasılıkla Vian İtalyadaki Viana'dan geliyor.

— Yoksa siz Amiral Philip Vian'ın kuzeni olmayassınız?

— Ne yazık ki hayır, assıbayım. Ben ünlü kişilerin akrabası değilim, ama şu da var ki demir, bakır ve bronz işleri yapan büyük babam Edmond Rostand'ın Arnaga'daki büyük evinin demir parmaklıklarını yapmıştı. Üstelik, çok ama çok gariptir, Ville-d'Avray'de komşumuz olan Jean Rostand'ın aracılığıyla yazına geldim...

— Demek edebiyat yapıyorsunuz... Bundan kuşkulanamam gerekirdi.

— Yalnız o değil, assıbayım, birçok iş yaparım, mühendislik, yazarlık, çevirmenlik, müzikçilik, gazetecilik, dilmaçlık, cazcılık, ve şimdi de bir plakevinin sanat yönetmenliği...

— Hmmmm... anlıyorum... her şey, hiç bir şey... Çok kucaklayan iyi kucaklamaz, derler, atasözüdür, yâni çok işe kalkışan hiçbir başarıya ulaşamaz.

— İnsanın kollarına bağlı bu, assıbayım... Bakın benim kollarıma... Yapılışım bir maymun gibi... İnsanı kölelerle birlikte alıp satılan topraklara doğru eğdiren kültür işlerine özgü bir yapılış.

— Matrak geçmeyin benimle yoksa içeri tıklarım ha... Ben, kültürden söz edildiğini duyunca, tabancamı çekerim.

- Size yakışmaz, assıbayım...
- Yakışır yakışmaz! Düşünürlerin ben canına...
- Bakın şey, assıbayım, siz ki bunsuz bir şey yapamazsınız, bu tabancayı türeten kişinin bir parçacık düşünür olduğuna da inanırsınız her halde değil mi?
- Ne dediniz, ne dediniz, tekrar edin bakiyim?
- Ve sizin bu denli ustaca kullandığınız bu dili türeten kişi ya da kişiler düşünür değil miydi acaba?
- Sözü nereye getirmek istiyorsunuz?
- Ve orduda ya da rahiplerde, ki bu, kılıcın Ordunun da Kilisenin de müteahhidi olduğuna göre hemen hemen aynı kapıya çıkar, buralardaki aşamaları türeten kişi komşusundan daha iyi düşünmemiş mi acaba?
- Sizin gibi küçük kurnazlar beni etkilemez! Bana sökmez bunlar!
- Ama işte, bana söker... onun için ben de kendimi buna alıştıracam, assıbayım... Siz bana dek inmek istemediğinize göre benim size doğru yükselmem gerek... Size bir aday şarkıcı kılavuzu hazırlıyayım da görün bakın...
- Defol!
- Tamam assıbayım, defoluyorum!...

(*) «Günlerin Köpüğü»nü 1973'te «e yayınları» yayımladı. Türkçesi: Bahir Güran. Salık veririm. (Çevirenin notu).

SİYASA

Kapımı vurdular
Çıktım yatağımdan
Odama girdiler
Giyinmemi söylediler

Güneş pencereden
Döşemeye vuruyordu
Giy ayakkabılarını dediler
Şarkı söylüyorlardı kapıda

Merdivenden indim
İki üniformanın arasında
Direğe yaslanan
Bir serseri uyanıyordu

Ateşimi yükseltecekler
Işık verecekler gözlerime
Kıracaklar bacaklarımı
Kabaralı ayakkabılarıyla

Ama birşey söylemiyeceğim
Çünkü yok söyleyecek şeyim
Sevdiğim şeylere inanırım ben
Siz de biliyorsunuz ya

Oraya götürdüler beni
Büyük kırmızı odaya
Bir köşeye kodular beni
Mobilya gibi... bir köpek gibi

Yaşımı sordular bana
Yirmi yedi dedim onlara
Yalanlar yazdılar
Okkalı kütüklerin üzerine

Yinelememi istiyorlardı
Zorla söylediklerini bana
Bir sinek vardı
Tutanakçının kolunda

Kim verdi size soydaşınızı
Yargılama hakkını
Kara kumaştan giysiniz mi
Yas görünömlü yüzleriniz mi yoksa

Bir şey söylemiyeceğim size
Çünkü yok söyleyecek şeyim
Sevdiğim şeylere inanırım ben
Siz de biliyorsunuz ya

Beni kafese kodular yeniden
Her gün geliyorlar buraya
Söylememi istiyorlar, konuşmamı
Vız gelir bana söylevler

Vız gelir bana gözdağları
Vız gelir vuruşlarınız
Güneş beni yedide
Uyandırır hücremde

Doğmadan güneş bir gün
Biri gelip beni alacak
Gömleğimi yırtacaklar
Bağlıyacıklar bileklerimi
Yaşamamı istiyorsanız eğer
Beni salıverin özgürlüğe
Ölmemi istiyorsanız
Neye yarar işkence yapmanız

Çünkü bir şey söylemiyeceğim
Söyleyecek bir şeyim yok
Sevdiğim şeylere inanırım ben
Siz de biliyorsunuz ya

KIRIYORLAR DÜNYAYI

Kırıyorlar dünyayı
Küçük parçalara ayırarak
Kırıyorlar dünyayı
Vura vura çekiçle

Bundan bana ne
Umurumda bile değil
Yeterince kalıyor bana
Yeterince kalıyor
Yeter ki seveyim
Mavi bir tüyü
Kumlu bir yolu
Ürkek bir kuşu
Yeter ki seveyim
Bir ince bitkiyi
Bir çiy damlasını
Cırcırböceğini ormandaki
Kırabilirler dünyayı
Küçük parçalara ayırarak
Kalır bana yeterince
Kalır yeterince
Her zaman biraz hava
Küçük bir yaşam çizgisi
Gözümde biraz ışık
Ve rüzgâr ısırganlarda
Ve üstelik
Kosalar da beni cezaevine
Yeterince kalır bana

II

Yeterince kalır
Seveyim yeter ki
Şu aşınmış taşı
Şu demir çubukları
Üzerlerinde biraz kan kalan
Severim, severim
Döşüğimin eskimiş tahtasını
Ot yatakla karyolamı
Güneş tozunu
Severim pencerede açılan deliği
Adamları içeri giren
Bana doğru gelen, beni götüren
Bulmayı dünya yaşamını yeniden
Ve rengi bulmayı yeniden
Severim şu iki uzun yokuşu

Şu üçgen bıçağı
Kara giysili şu bayları
Bayram ederim övünç duyarım
Severim, severim
Şu ses dolu sepeti
Başımı yasladığım
Gerçekten severim
Seveyim yeter ki
Bir küçük mavi bitkiyi
Bir çiy damlasını
Canımın içi ürkek kuşu

III

Kırıyorlar dünyayı
Ağır çekiçleriyle
Yeterince kalıyor bana
Yeterince kalıyor, kalbim.

YAĞSAYDI GÖZYAŞLARI

Yağsaydı gözyaşları
Ölünce bir sevi
Yağsaydı gözyaşları
Ağırlaşınca kalpler

Bütün yeryüzünde
Kırk gün boyunca
Acı gözyaşları
Batırırdı kuleleri

Yağsaydı gözyaşları
Ölünce bir çocuk
Yağsaydı gözyaşları
Kötülerin gülüşüne

Bütün yeryüzünde
Buz gibi kül rengi dalgaları
Acı gözyaşlarının
Silip süpürdü geçmiş

Yağsaydı gözyaşları
Öldürülürken temiz kalpler
Yağsaydı gözyaşları
Geberirken kişi duvar diplerinde

Bütün yeryüzünde
Tufan olurdu
Acı gözyaşlarından
Suçlularla yargıçların

Yağsaydı gözyaşları
Her seferinde ölüm
Çekip silâhlarını
Uçursaydı dekorları

Bütün yeryüzünde
Bir şeycik kalmazdı
Acı gözyaşlarından başka
Yaslarla alinyazısının

ASKER KAÇAĞI

Sayın Başkan
Mektup yazıyorum size
Okursunuz belki
Vaktiniz olursa

Almış bulunuyorum
Askerlik bildirimini
Savaşa gitmek için
Çarşamba akşamından önce

Sayın Başkan
Gitmek istemem savaşa
Gelmedim dünyaya ben
Zavallıları öldürmek için

Kızmanızı da istemem
Ama söylemem gerek
Kararım kesindir
Askerden kaçacağım

Doğduğumdan bu yana
Öldüğünü gördüm babamın
Gittiğini kardeşlerimin
Ve ağladığını çocuklarımın

Annem öyle acı çekti ki
Şimdi gömülündedir
Vız geliyor bombalar ona
Vız geliyor solucanlar

Ben tutukluyken
Karımı çaldılar
Ruhumu çaldılar
Ve değerli geçmişimi

Yarın sabah erkenden
Kapımı kapayacağım
Ölü yılların suratına
Yollara düşeceğim

Dileneceğim yaşamımı
Fransa yollarında
Brötany'dan Provans'a dek
Diyeceğim ki insanlara

Yadsıyın söz dinlemeyi
Yadsıyın katılmayı
Gitmeyin savaşa
Yadsıyın gitmeyi

Gerekliyorsa kan vermek
Kendi kanınızı verin
Ermiş taslağı siz
Sayın Başkan

Peşimdeyseniz eğer
Söyleyin jandarmalarınıza
Silâh taşımayacağımı
Ateş de edebileceklerini

YAŞAM BİR DİŞ GİBİDİR

Yaşam, bir diş gibidir
Önce düşünmez insan
Çiğnemekle yetinmiştir
Sonra birden çürür
Acı verir size, insan dayanır
Ve iyileştirilir ve kaygılar.
Ve gerçekten iyileşince insan
Çekip almak gerekir sizden, yaşamı.

TAMAM KESSİNLER

I

O zamanlarda büyük
Odun sıkıntısı vardı
Baron Trükmüş'ün de
Güzel bir ormanı vardı
Kıtlığı öğrenen Baron
Saraya gitti ve
İlgiyi üzerine çekmeden
Kırala ormanını önerdi

Tamam kessinler
Çünkü gerçekten çok soğuk
Tamam kessinler
Ve herkes de ısındı

II

Bir gün, gencecik bir yazar
Çağrıya uyup coşku içinde
Gitti bir ünlü yayıncıya
Okudum dedi kitabınızı yayıncı
Elli sayfası
Gerekeni aşıyor
Kesin onları, ben de
Yarın basarım kitabınızı

Tamam kesilsin
Dedi şaşırın yazar
Tamam kesilsin...
Ve Goncourt Ödülünü aldı

III

Çok gürültü yapıyordu kadınlar
Sultanın haremünde
Öfkelenip bağırdı Sultan :
Getirin Abu Hasan'ı!
Bak Abu Hasan
Seni Hadım Ağası yaptım!
Abu Hasan Sultana baktı
Ben bu oyuna gelmem dedi

Tamam kessinler
Benimsersem bu dalgayı
Tamam kessinler...

Onlar da kestiler bunun üzerine.

avusturya'dan bir şair: ernst jandl

●
behçet necatigil

Sayın Melâhat Özgü, bir Avusturya gezisi dönüşü, bana bir kitap yollamıştı, üzerine aldığım tarihi atmışım: 29.4.1964. Şairi bu kitabıyla tanıdım. Kendisinin de ilk kitabıydı. **Andere Augen** (Başka Gözler) adını taşıyan bu eseri sevdim, benimsedim, altı da şiir çevirdim idi o kitaptan (Türk Dili, dergisi, 155, 1 ağustos 1964).

Mutlu bir raslantı: Bu yaz, Tahsin Saraç'la birlikte, Türkiye delegeleri olarak gittiğimiz, Belçika'daki «Şairler Kongresi»nde Jandl ile karşılaştık. O da beş sanatçıyla Avusturya adına gelmişti. Araya giren on yıl içinde yedi şiir kitabı daha çıkarmıştı. Radyo oyunları yazdığını da öğrenişim, benim için ayrı bir sevinç oldu.

Viyana'ya dönünce Jandl, bana **Dingfest** adlı son şiir kitabını yolladı. 190 sayfalık, kalın bir kitap (Leuchterhand Verlag, Darmstadt und Neuwied, 1973).

Dingfest! Önce bu başlığı nasıl çevirmeli türkçeye, diye düşündüm. Tutsak, tutuklu, göz altında gibi anlamlara geliyor ve ancak bir bileşik fiil olarak geçiyor sözlüklerde: (einen) dingfest machen = verhaften (birisini yaklamak, tutuklamak, hapse atmak...).

Kitaba adını veren şiir şöyle:

iskemlelenin birinde
bir şapka.
ne tanır
ne bilir
ikisi de birbirini.
ikisi de orada
göz altında.

Bu çeviri doğru muydu? Son dizede, dingfest sözcüğündeydi bütün sorun!

Kitabın sonunda Ernst Jandl'ı tanıtan bir yazı var. Burada bu şiirin başlığı (ve kitabın adı) üzerinde de duruluyor. Bu yorum, işi mi kolaylaştırdı. Yazıyı yazan Hans Mayer şöyle diyor:

«Bilseydi, bu başlık Hegel'in de hoşuna giderdi, sık sık tekrarlardı onu; çünkü dile türlü olanaklar getiren böyle sözcükleri beğenirdi, severdi Hegel. Bir nesne tutulur, tutuklanır, bir yere bağlanır, bir yerde göz altındadır. Kitaptaki metinlerde bu iş dil yoluyla yapılıyor. Nesneler, eşya, değişmesizdir, sabittir. İki anlamda: Biri tutukları yer, hacim bakımından; biri de değişmelerinin zorluğu yönünden. — Şu da var: Fest, şenlik, bayram anlamına da gelir. Böylece bu kitapta, bir yandan, nesnelerin şenliği, festivali, bayramı da kutlanıyor. Görünürdeki durağanlığın (Statik) gerisinde, tekrar tekrar, Jandl'ın canlılığı ve yaşama sevinci patlak veriyor, boşalıyor. Çok yerde sezilen öfke ve üzüntü de, âdeta programlı bir diriliğin ifadesi, belirtisidir. Sadece görünüşte bir çelişki: Jandl metinleri, poetologların (şairbilimcilerin) kelebek ağılarından kaçır kurtulurlar; aslında o metinleri kelebek sanmak, kelebeklerle karıştırmak da doğru olmaz zaten. Bu şiirler yaşantı lirizmi, nesne şiiri, statik şiir de değildir. Bu şiirlerin ve şairinin özelliği, bu yadsımaların ötesindedir. Hem sonra, bunlar soyut şiir de değildir. Bu şair, daha önce **Laut und Luise** (Ses ve Luise), **Sprechblasen** (Konuşma Köpükleri), **Der künstliche Baum** (Yapay Ağaç) kitaplarını yayımlamıştı. Şimdiki bu kitapla o kitapların şairinin aynı kimse oluşu, ancak arada söz konusudur. Şu var ki, bu kitapta da soyut şiir, sadece, bazı nesnelerin realiteye bağlanıp tutuklanmasında yardımcı bir araç olmuştur.»

İşte size Ernst Jandl'ın yeni kitabından örnekler:

YARGI
(URTEIL)

bu adamın şiirlerinde iş yok.

önce
aldım birini, sürdüm dazlak kafama.
boşuna. saç maç bltirmedİ.

sonra
ovdum biriyle sivilcelerimi.
iki günde orta büyüklükte patates
oldu çıktı hepsi. doktorlar şaştı.

sonra
kırdım ikisini tavaya.
şüphelendim, yemedim kendim.
köpeğim yedi, öldü.

sonra
koruyucu diye kullandım birini.
sököldüm kürtaj parasını.

sonra
birini taktım gözüme,
girmeye kalktım iyi bir kulüb'e
çelme taktı kapıcı,
kapaklandım yere.

verdim yargımı sonra da
yukarda.

LOKANTA
(GASTHAUS)

adamın karnı acıktı da
evde karısı yoksa, ya da:
hastadır kadın, ya da:
istirahatte kadın, ya da:
iki veya üç kişiye yetmiyor da kazancı adamın.
bir yerde çalışıyorsa kadın, ya da:

bir saati var da adamın
bu saat diyorsa: eh vakti
 öğlen oldu
 yemek saati
 yerli yerine herkes.. o zaman
lokantaya gider adam.

okur lokantada yemek listesini
ne var ne yok bakar gazeteye
başlar yemeğe, bir iki ağzını siler
olmayan şeyler okur çevresindeki yüzlerde
üfler bira köpüğü gibi «âfiyet olsun»lar
yavaş ağır şişirir karnını, rahattır
bira buğuları, dumanlar ortasında evinde gibi
ve görür yüzünü, parmaklarda döndürülen
kızıl-beyaz mukavva bardak altlıklarında.
bitince yemeği, bakınır çevresine
iskemleleri sayan bir adam gibi:
her şey yerli yerinde ve doymuş kendisi.

derken bakarsınız biri girer içeri, açtır bu gelen.
bakarsınız açtır parası olmadığından.
bakarsınız doymaz doymamış hiç, parası olmadığından
bakarsınız bir şeyler yemeli, yiyemez şu var ki
öylesine açtır ya, parası olmadığından.

yaklaşır o adama hani şu
karnından dumanlar çıkan
yedikleri midesinde yanmaya başladığından
gelen yaklaşır ona, geçer birkaç kere
masasının yanından, ama:
oturana bakmaz, ama:
masaya bakar, ama:
işte her ne varsa, masada:
bir tabak, dört köşe bir lokanta tabağı,
bir de yarım bir patates içinde
siyah çürük patatesin bir tarafı,
karnı doyan ısırp bırakmıştı
her lokmayı ağzına atmadan baktığından
bu yarım patatesi
ısırp bırakmıştı o dört köşe tabağa.

ama öteki adam, dolanıp duran
çimlenen hep başkasının tabağından, çünkü
içeri girdi, çünkü
açtı, çünkü içinde bir sestî:
karnımı nasıl doyursam, çünkü
yoktu parası.

ve
doymuş adam başka yana bakıyorsa, ya da:
arkasını kaşıyorsa, ya da:
gazeteye yumulmuşsa neyse
neyse işte garson kız gelmeden:
elâlemin tabağından çimlenen
yürütür o yarım patatesi tabaktan
ve atar ağzına, çiğner hemen
yutar hepsini
siyahına çürüğüne bakmadan.
o yarım patatesin parasını ödeyen
kalbi varsa bir şey demez, gelir görmezden.
o yarım patatesin parasını ödeyen
ahlâk hocasıysa, şöyle der yiyene yabancı tabaktan:
«yalnız yemekle yaşanmaz, ahpap!»
o yarım patatesin parasını ödeyen
şakacı biriyse, seslenir garson kıza:
«bu beye bir tuzluk, kürdan ve su.. lütfen!»
ve indirir yumruğunu masaya
kızıl-beyaz mukavva altlıklar
bira buharları ve dumanlar arasından
vurulmuş, kanlı kuşlar gibi uçar.

GECE OTOBÜSÜ (NACHTAUTOBUS)

bir lokanta mutfağında çalışan kadın
biner torba elinde gece otobüsüne
bırakır ağır gövdesini kanapeye
ve der ki yanındaki kadına:
öldüm.

gece yarısına kadar ertesi gün

koşturur aşçıların bağrıışları arasında
sonıa artmış yemekler torbasında
der ki son otobüste yanındaki kadına:
öldüm.

KÜÇÜK MİNNA (DIE KLEINE MINNA)

bakar küçük minna'cık
pencereden karşıdaki odaya
büyük caddeye ta yukardan
caddede bir mağaza vitrinine.
bakar her şeye durup dinlenmeksizin
ve görür hemen hepsinde
asma bahçelerini semiramis'in.

SİGARA TABLASI (ASCHENBECHER)

küller izmaritler yänmiş kibrit çöpleri.
alıp götürmek tablayı.
tablayı boşaltmak.

bulaşık tabak mutfakta kirli bıçak kirli bardak.
yıkamak takımları.
olduğu gibi bırakmak.

peynirli balıklı sosisli ekmek dilimleri.
hazırlamak, sofraya getirmek.
buyurmaz mısınız? kaldırmak sofrayı.

küllükler kibritler mukavva kutular sigaralar.
yakmak. söndürmek.
içe çekmek. üfürmek dumanı.

bir baş iki baş üç baş başım.
içe çekerek, üfleyerek.
siz ne dersiniz..? üfleyerek dumanı.

birinci ikinci üçüncü hoşça kal! gitmeleri
beni ÖYLE sevindirdi — beklerim
görüşelim, ilk fırsatta.

küller izmaritler yanmış kibrit çöpleri.
alıp götürmek tablayı.
ve el çekmek, hepsinden el çekmek.

SORU (ANFRAGE)

adımı gönderdim kentten
telgraflarla, sonra ben gittim peşlerinden.

beni kentten çekip götüren tren
raylarda kaldı.

adımı gönderdim kente
telgraflarla, sonra ben gittim peşlerinden.

beni kente geri getiren tren
raylarda kaldı.

gezi nerde kaldı?

BAYAN TAŞBEBEKYÜZ (FRAU PUPPENGESICHT)

bayan taşbebekyüz
kanapede konuğumuz.

melankolik bir çamaşır tahtası
gibi yaslandı
iç çekti döküldü sabun köpükleri.

istekleri dilekleri
belirtiler ortada, durum kötü
doktorlar âciz kaldı.

kocası, ah — kocası, ah —
ah ah, kocası.

ŞAPKA (HUT)

bir elma
bıraktı ağacını.
neden ama?
diye sordu ardıc kuşu.
moda.
kuşkuda kuş.
şapkasız da ondan mı?

Çağdaş Avusturya şiirinin ön saflarında yer alan Ernst Jandl, 1925 Viyana doğumlu. Viyana'da Alman ve İngiliz dil ve edebiyatları öğrenimi görmüş. 1949'dan beri de Viyana'da lise öğretmeni.

Şimdi ilk işim Friederike Mayröcker ile ortaklaşa yayımladığı ve 1969'da, radyo oyunları için verilen «Savaşta Gözlerini Kaybedenler Armağanı»nı kazanmış **fünf mann menschen** kitabını okumak olacak.

uzun sürmüş bir günün akşamı

●
mehmet h. doğan

Aragon, sanat eserlerinin, yaratıldıkları yer ve zamanlardaki yankıları ile sınırlı kalamayacağını, ilerleyen zamanla birlikte gerçeğin, yaşam gerçeğinin sanat eserine yeni ve güçlü bir yorum kazandıracağını, sanat eserinin ufkunu genişleteceğini söyler. Örnek olarak da, Alfred Jarry'nin Übü'sünü, Kafka'nın eserlerini ve Mayakovski'nin tiyatro oyunlarını verir. Bugün, Kafka'nın «önceleri hasta bir hayal gücünün ürünü gözûyle bakılan dünyası ile **tarihsel bir gerçeklik** arasında benzerlikler seçilmeğe başlanmıştır» der. (1)

Gerçekliğin, boyuna değişen koşullar içinde, yeni durumlarda her gün yeniden gözden geçirilmesi, yeniden saptanması insan aklının doğal bir gereksinimi olduğu gibi, eski koşullardan daha değişik koşullar içinde yetişen, dünyaya ve olaylara eskisinden daha değişik gözle bakan insan için de kaçınılmaz bir olgudur. Her çağın, çözümlenmeyi, düzenlenmeyi, yaşama uydurulmayı bekleyen yeni gerçeklikleri, kendilerine uygun yeni bir bakış açısı gerektirir. Ancak, doğaları gereği geleceğe açık olmak, geleceğin sorunlarına ışık tutmak olasılıklarını içlerinde taşıyan sanatçı yaratışların, bu yeni bakış açısının belirlenmesinde payları da hiç bir zaman küçümsenemez. Hatta daha da ileri giderek diyebiliriz ki, sanat eserlerinin kalıcılıkları, büyüklükleri, yalnızca yaratıldıkları dönem ve yer gerçekliklerinin sınırları içinde kapalı kalmayışları, geleceğe seslenişlerindeki güçlülükleriyle artar. Tarihsel karakterine rağmen sanatçı yaratışı, sanatı, sonsuz (ebedi) bir değer yapan da budur.

«Çeşitli yorumlara, değişik okuyuşlara açık metinlerden yana olduğunu» söyleyen (2) Bilge Karasu'nun, Ekim 1970'te yayımlanmış

olan **Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı** adlı hikâye kitabını bugün yeniden okurken, iki hikâyenin (Ada, Tepe) son üç yılın olaylarının daha iyi anlaşılmasında bize, 1974 Türkiye'si insanına söyleyecek çok şey olduğunu görüyorum. Öte yandan, son üç yılın olaylarının da kitabın anlaşılmasında büyük yardımı olduğunu, hikâyelerde anlatılanları soyut birer düşünce, birer hayal ürünü olmaktan çıkarıp onlara gerçeklik boyutları kazandırdığını, onları somut olgulara dönüştürdüğünü düşünüyorum. Sanat eseriyle yaşam arasında durmadan gelişen bir karşılıklı ilişkinin en belirgin örneğidir bu.

Çeşitli baskı uygulamalarını, düşüncenin susturuluşunu, gerçeklere saygı ve güvenin yitirilmesini, inancın zorla bastırılışını, yok edilmesini, insanın çeşitli yollardan aldatılışının, alçaltılışının örneklerini gördük; inançları uğruna ölenleri gördük; inançlarını her gün yeniden irdeleyerek onları alışkıllardan, alışkanlıklardan kurtarıp gerçek birer yaşama nedeni durumuna getirmemiş olanların kendileri olmaktan nasıl kolayca çıktıklarına, hiç bir inancı olmayan kişilerinse nasıl kendilerini sattıklarına tanık olduk; baskıyı doğal bir şey gibi kabullenip susanları, göz yumanları, hatta onu en doğal bir hakmış gibi başkaları üzerinde duygusuzca kullananları, kullananları haklı görenleri gördük. Karanlığı, fırtınayı, acıyı ve umudu gördük son üç beş yılda.

O günlerin getirdikleri, zihinlerdeki izleri, tortusu, şiirler, hikâyeler, romanlar halinde dışlaşmakta nicedir. Sanatçılarımız tarihsel bir gerçeği, gelecek günlere ışık tutacak, insanları baskının her çeşidine karşı uyanık tutacak biçimde somutlaştırmağa çalışıyorlar. Ancak, Bilge Karasu'nun aynı görevi, **Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı** ile daha 1970'te yaptığını düşünüyorum.

1970 Kasımında kendisiyle yapılmış bir konuşmada, yazarın görevi:

«Uyanık durmak, yaşamayı kolaylaştıran alışkılların baskıya dönüştüğü yeri görmek, alışkılların rahat uyusukluğundan silkinmek, uyusukluğa kapılanları dürtmektir... Uyanık durmak, baskının her çeşidinin kokusunu daha uzaktan alabilmektir; ortaçağın vebadan korktuğundan daha çok korkmaktır baskıdan. Bu baskıyı, insanı ezecek her türlü eğilimi sezebilmek, insanlara bundan iğrenilmesi gerektiğini, buna boyun eğilmemesi gerektiğini, karşı konması gerektiğini anlatmaktır» diyor. (3)

Kitabın yayımlandığı günler, yazarın neden Bizansı seçtiği, neden VIII. yüzyılda geçen bir olayı anlattığı soruldu ciddi ciddi. Neden zamanının ve çevresinin gerçeklerini anlatmadığını sormakla aynı şeydi bu. Yazar, yerli olmamakla, yabancı edebiyata özgü konuları yabancı edebiyat özentisiyle işlemekle suçlandı.

Oysa bir ressamın, bir elmayı, bir balığı, bir deniz görüntüsünü, bir savaşı çizerken anlatmak istediği, elma, balık, deniz ve savaş mıdır? Kafka'nın **Ceza Sömürgesi**'nde anlattığı yer ve zaman nedir, kesin olarak söyleyebilir miyiz? **Çin Seddi**'nde anlatmak istediği, gerçekten, tarihin belli bir döneminde, dünyanın belli bir yerinde bir seddin yapılışı mıdır, yoksa yazar, yaşadığı günlerin, hatta yaşadığımız günlerin dünyasının gerçeklerini, değer yargılarını mı iradelemektedir?

Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı'nı bugün bir kez daha okuyanlar, kitaptaki hikâyelerin somut koşullara sapasağlam oturduğunu görecekler, o günlerde yazara haksızlık edildiğini anlayacaklardır.

Kitabın arka kapağındaki tanıtma yazısında: «VIII. yüzyılda, 50 yıla yakın bir süre, Bizans büyük bir sarsıntı geçirdi. Resim karşısında tapınmanın 'puta taparlık' olduğunu söyleyen imparatorlarla karşı düşüncedekiler, uzun süre çatıştı. İki bölümden oluşmuş '**Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı**' bu elli yılın ilk günleriyle son günlerini yaşayan iki kişinin öyküsüdür» denilmektedir.

Ama tek başına öykü değildir söz konusu, öyküde anlatılan olayların, insanı karşısına getirip bıraktığı bir üç yol ağızdır, üç sorudur:

Bir baskı eğilimi, uygulaması karşısında, yaşamının bir eksen, etikanı durumuna gelmiş olan inançlarına aykırı davranmağa zorlanan insan ne yapacaktır, ne yapmalıdır?

Baskıya boyun eğip inançlarından vaz mı geçecektir?

Baskıya boyun eğmeyip, ama ona karşı gelmeğe de cesaret edemeyip kaçacak mıdır?

Yoksa ölümü bahasına, kalıp, baskıya karşı döğüşecek midir?

«Kendi kendine soracağı ilk soru şuydu: Bu söylentiler gerçekleşirse, bugüne dek inandığım, inancım sonucu yaptığım şeyleri, hareketleri değiştirmek zorunda kalacağıma göre bu değişikliği kabul edersem ne olacak, etmezsem ne olacak? Soru buydu gerçekte. Bu olmalıydı.» (s. 38)

Tepe hikâyesi, ya da tepeye çıkış, birinci yolu seçen loakim'i anlatır. **Ada** ise önce ikinci sonra da üçüncü yolu seçen keşiş **Andronikos**'un hikâyesidir.

«... dışardan uzanan bir el, insanın içine girer, ölçüyü şaşırtmak isterse, insanın yapacağı tek bir şey vardır. O eli tutmak, o bileği bütün gücünü kullanarak, bükmeğe çalışmak, gerekirse, kesmek. Ya da... insanın içine hiç bir elin uzanmağa hakkı yok, olmamalı. Ya da... Andronikos düşünüyor, benim yaptığım şey de var diyor, benim yaptığım, kaçmak... O bileği bükmeğe gücü yetmediği, yetmeyeceği için bu gücü bulma gücünü verecek bir inancı olmadığı için, kaçmak...» (s. 20 - 21)

Andronikos kaçma düşüncesine, kaçması gerektiği sonucuna hemen varmaz. Kişiliğinin gerektirdiği hazır bir sonuç ya da hemen bulunduğu bir karşılık değildir bu. Nitekim soruyla ilk karşılaştığı anda. «Kaçmamalı, bu sorunun karşılığını aramalı...» diye düşünür. (s. 38)

Sonunda, kiraladığı bir sandalla çıktığı ıssız adada suyu bulabilmek için tepeye tırmanırken, geriye dönüşlerle izleriz kaçma düşüncesine nasıl vardığını:

O saatlerde manastırda başlamak üzere olan büyük toplantıyı düşünür. Onu toplantıda göremeyince, kaçtığı anlaşıncı onu sevme-yen arkadaşları 'alçak' diyecek, sevenler ise 'kahraman' diyecektir.

Oysa «kahraman falan değil»dir o. «Kahramanlığın tamamiyle ötesinde bir yerde»dir.

Eski arkadaşları gelir aklına. Onların davranışlarını geçirir aklından: Andreas, İmparatorun yarlığını belki de ilk kabul eden keşiş. Yarlığ kesin olarak gelmediği için de bir yandan kutsal resimlere tapınmayı sürdürmektedir.

«...neden sonra Andreas'ın yıllarca resimler karşısında tapındıktan, inancını onlara dayandırdıktan ya da dayandırır görüldükten sonra bu düşünceye birdenbire nasıl geldiği sorabilmişti. **Düşüne düşün**e diye karşılık vermişti Andreas... **Bu karşılık doyurucu değildi...** Demek ki Andreas ya puta tapıcılığın kötü bir şey olduğunu kabul etmi-yordu, ya da yalan söylemişti.» (s. 31 - 32)

Andreas'ın bu davranışını bir türlü anlayamaz Andronikos:

«Ama niye resimler karşısında tapınmağa devam ediyordu? Andronikos, bir orasını çıkaramıyordu. Andreas, düşüncelerinden, öz düşüncelerinden mi yanaydı, İmparatorun düşüncelerinden mi? İmparatorun buyruklarına, kendi düşüncesinden daha çok mu saygı gösteri-yordu?»

«...Ancak, Andreas'ın resimler karşısında tapınmağa devam etmesi, resmî inancın değişmesini bekleyerek yapılan, **alışlagelmiş bir hareketten** başka bir şey değildi herhalde. Öyle anlıyor şimdi. Yapılması gerektiğine göre, yapılan, düpedüz yapılan bir iş. İnsanın içini, gön-lünü bağlamayan bir iş. Andronikos'un aklı buna ermiyor.» (s. 34)

Ölüm cezasına rağmen kardeşinin ölüsünü gömmeye kararlı, bu kararı yaşamının bir anlamı, yaşamın kendisine yüklediği bir görev sayan Antigone'nin davranışı değildir bu. Yaşamın kendisinden kopuk, cansız, kabul edilemez bir boyuna eğiştir. İnsanca olmayan, insana yakışmayan bir davranış. Tıpkı, «dağ gibi, deniz gibi resimleri yakma emrini veren imparatorun davranışı..., tıpkı ateşin nasıl yakılacağını, resimlerin nasıl kül edileceğini bıraktıkları yardımcılarının, yardımcıları-

nın yardımcılarının davranışı...,» tıpkı sonunda «yemin etmemeğe geldim» diyerek boynunu ölüme, işkenceye uzatan Andronikos'a işkence eden iki askerin davranışı gibi.

«İnancını değiştirmeyecektir. Yeni inancı kabul etmeyecektir.» (s. 44)

O an, işkenceleri, aforozu, zindanı, ölümü, düşünür. Korkar. Bu korku daha da büyük bir çöküş yaratır ama bu çöküşle birlikte daha sağlam bir bilinçleşmeyi başlatır onda.

«İnanç değilse bile, benim her günlük hareketlerimde, davranışlarımın beliren uygulama, benim yaşayışımın her anı olan, olması gereken uygulama değişirken, ben bu değişikliği gömlek değiştirir gibi kabul edersem yıllarca yalan söylemiş, yalan yaşamış olacağım. (s. 46)

«Oysa bunu istemiyorum. Ama zindana atılmak da beni korkutduğuna göre, inandığımı sandığım şeye beni bağlayan inanç bağlarının ne kadar ince, ne kadar dayanıksız olduğunu anlıyorum.» (s. 47)

«İnancı uğruna zindana atılacağı bile göze alamayan adamın inandığı söylenebilir mi?» (s. 48)

«Yeni bir yalan mı yaratayım, eski yalanı aydınlığa çıkardığım gün, yalan söyleme olanaklarına mı son vereyim?» (s. 47 - 48)

«Kaçmak gerekti. Kaçmak, uzaklaşmak, hayatı yeniden başlatmak için gerekli koşulları bulacağı bir günü bekleyerek, umarak, kaçmak, uzaklaşmak.» (s. 51)

Oysa bu niyetlerle çıktığı adada, suyu bulmak için tepeye tırmanırken, tam kendisini yalnızlığa alıştırmırken, buradaki yaşamına, kendine bir barınak kurması, ısınması, uyuması gerektiğine kendini hazırlarken, tepeye çıkışta adımını atacağı yeri bile hesaplarken bir şeyin farkına varır yavaş yavaş: «Bugüne dek, farkına varmaksızın yaptığı, yapmış olacağı bir şeyi, burada **bile bile, farkına vara vara**, yapıyor sabahdan beri.» (s. 61)

Yaşayabilmesi, düş içinde değil de gerçeklik havası içinde yaşayabilmesi için birtakım küçük alışkanlıklar kurması gerek. Karga, martı, ağaç, deniz, toprak gibi şeylerde sürüp giden yaşamın gereğidir bu. Hem, serüvenden hoşlanan bir insan da değildir, o kadar yürekli, yiğit değildir. «Yalnızlık, zorunlu bir durum olmadığı zaman daha çok hoşlanıyor... Anlatılması güç... Sanki **başkalarının** varlığı, uzaktan da olsa kendini sezdirmedikçe, Andronikos, bir türlü rahat edemiyor... Hep başkalarının varlığı gerek bu yalnızlığa.» (s. 57)

«İnsan nasıl olsa öleceğine göre, bir şeyler yapmak daha iyi olur. Ölüm boş bir şey, ölümü beklemek, oturup beklemek, boş bir iş... Ölümüne karşı çarpışmak gerek. Ölüm, ancak, gelip tepene dikildiği, se-

ni, gözünün yaşına bakmadan yanına alıp götürdüğü anda, onu kabul etmelisin.» (s. 59)

Buradan, insanca, dünyayı değiştirmeye yönelik bir yaşam eylemi bilincine varması ise çok kolay oluyor:

«O halde her gün yeniden bir şeyler yapabilmeli, her gün yeniden kurmalı, düzeltmeli dünyasını, her gün yeni bir şey katmalı ki yaşayışına, ölüm payı artacak yerde eksilir gibi olabilsin, dağılsın, parçalansın; yaşayışını kolaylaştıran kendi alışkılarının yanında kendi getirdiğin değişiklik de olsun, bu denge içinde, yaşadığını, sürüklenmediğini anla, anlayacak hale gel...» (s. 59 - 60)

Ancak, insanı ileriye götüren tek yol olsa da bu, kendi gücünü, kendi sınırlarını anlaması, bilmesi, onları aşmağa çalışması da yetmeyecektir.

«Yaşayışlarının gerektirdiği bir uyarlanma devinimi» ile güneye, daha sıcak ülkelere büyük bir düzen içinde, bir tanesini bile geride bırakmadan göçen leylekleri görecektir. «Leyleklerin göçü, kendisine kendi göçünü unutturmamalı, şehrin hâlâ dumanlı, yangınlı olup olmadığına bakmağı unutturmamalı.» (s. 67)

Şehirden hiç bir zaman uzaklaşmamıştır aslında. Yangınlar başladı mı, işkenceler başladı mı, işkenceler, yangınlar nasıl sürdürülüyor? Boyuna bunları düşünmektedir. O zaman anlar Andronikos:

«...bu soruların karşılığını daha pek uzun zaman öğrenemeyeceğini, şehre dönmedikçe, şehirden buraya haber getirecek biri gelmedikçe, bu soruların karşılıksız kalacağını.» (s. 67)

Uzun sürmüş bir günün akşamında yorgun, çakılların üzerine uzanırken kararlıdır: «Sevginin, kurmanın, yapmanın, sözü değil, kendi gerek; yaşanması gerek bunların...» (s. 73)

Tüm eski inançlarından kurtulmuş, alışkılarından kurtulmuş, kendini yeniden kurmağa hazır, sorar: «Tanrım! Sana inanıyor muyum? Sana inanıyor muyum ki!»

İkinci hikâye **Tepe**'de, elli yıl sonra, uzun sürmüş bir başka günün akşamında, Andronikos'un elli yıl önceki genç keşiş dostu Ioakim bildirir bize Andronikos'un sonunu. Kendi eylemiyle Andronikos'ununki karşılaştırır.

«Ioakim kahraman olmayacaktı. Olmayacaktı çünkü olmak istiyordu.» (s. 136) Oysa Andronikos, kaçışıyla, dönüşüyle, ölümüyle, işkencesiyle bir kahramandır, çünkü kahraman olmak için yapmamıştı bütün bunları, «kahramanlığın ötesinde bir yerde» dir, «yiğitlik, kahramanlık, kendisinden uzak şeylerdir. (s. 35, 70)

Birkaç ay sonra manastıra dönmüştür Andronikos, dümdüz se-

siyle «Ant içmemeğe geldim» demeye. Dönüş nedeni, loakim'in ağzından şöyle anlatılır:

«Bir ara, kaçtığı adayı anlatmıştı. Adada tek başına ördüğü duvarları, kaynağı içine alarak meydana getirdiği yapıyı anlatmıştı. Burayı bir ev, bir barınak diye gördüğü ölçüde, bir tapınak diye de düşünmüştü.

«Sonra bir sabah, bütün yaptıklarının boşluğunu kavrayıvermişti.

«Duvarları belki daha sağlam yapabilir, tapınağı barınaktan ayıracabilir, yıllarca uğraşa uğraşa bu tapınağı süsleyebilirdi. Böyle şeyleri yapanlar olmuştu daha önce. Yapanlar olmasaydı bile, kendi, ilki olabilirdi bunların. İlkın gizlenerek seyrettiğı, sonra korka çekine yaklaştığı balıkçılardan bu işlerde gereksediğı şeyleri isteyebilirdi, onlarla arkadaşlık edebilir, bahçeler yetiştirir, hayvan besleyebilirdi.

«Ama bütün bunların boşluğu, kafasına keskin bir aydınlık içinde doğmuştu sanki. Yapacağı her şey bir ekleme, bir ekleyiş olacaktı. Bir şeylere bir şeyler katacaktı ama bir adım olsun ilerlemeyecekti. Bir duvara gelip dayanmış olduğunu anlamıştı. Alını, burnu, dizleri, tırnakları duvara dayanmıştı. Duvarın ötesine geçemedikten sonra bir ömür boyu onu süslemişti, neye yarar?

«Duvarın ötesine geçmek için geri dönmesi şarttı.» (s. 116-117)

Döner ve «Hayır» der Baş Keşişe. «Ant içmemeğe geldim.»

Manastırın Baş Keşişinin Andronikos'a verdiği ceza, hiç durmadan, dinlenmeden, uyumadan, yemeğini yerken ağzının boş kaldığı lokma aralarında bile konuşmaktır, tükenesiye konuşmaktır. İki nöbetçi devamlı olarak başında durur ve konuşmağa dırter onu susunca. Andronikos cezasını çekerken başında durması görevi verilir loakim'e. Yalnızca bakacak, dinleyecektir; konuşması, karşılık vermesi yasaklanmıştır.

«O, oyun gibi başlamış, ama kısa zamanda oyunluğu kalmamış, daha doğrusu, oyun olmadığı kısa süre içinde anlaşılmış - 'şkenceyle yavaş yavaş öldürülen adamın karşısında uyuklayabilmek, susmak loakim'in işkencesi. Ona öbür yüzü düşmüştü bu cezanın; uyutulmanın karşısında uyumak, konuşturulanın karşısında susmak.» (s. 118-119)

Ve dokuz gün dayandıktan sonra Andronikos, ölür:

«Bundan sonra tükenesiye tükenmez sözler

Tükenmez sözleri tükenesiye

Söylemek olacak.

Oldu da. Olan buydu. Olmuştu.

Sözlerden ördüğü tükenmez bir ipi boğazına dolaya dolaya tükenmişti Andronikos.» (s. 109)

Gerçekten de, insana başta oyun gibi gelen bu işkence sahnesi, hikâyesinin en somut, en etkili biçimde anlatılmış bölümlerinden biridir. (bkz. 132-133)

Her iki hikâyesinin de ikinci önemli kişisi, keşiş loakim'dir. Ada'da, yirmi yaşında toy, genç bir keşiş olan loakim, Andronikos'un davranışını bir türlü anlayamamıştır. Sonraki elli yıl içinde hep bunu düşünmüş, Andronikos'un ki ne denki, yiğitçe, kahramanca bir yol seçmeyi kurmuştur kendine. Ama elli yıl sonra, yıllardan beri her akşam çıktığı tepeye son kez tırmanırken, Andronikos'un ölümünden sonra yaptıklarını düşünür, anlatır geriye dönüşlerle.

Hep kaçmıştır. Hep kaçmıştır baskı karşısında, bu süre içinde.

«Yaşayışında kaç bininci olduğunu şaşırdığı, kaçışların bu en sonuncusunu, bu en yenisini artık durdurması gerekiyor.» (s. 91)

Bir bayram gibi beklemektedir ölümü. Yetmiş yıllık yaşamını eskitmiş olmayı dilemektedir, ama değil. «Eskitmek için kullanmak gerekir bir şeyi, herhangi bir şeyi.» (s. 83)

Andronikos'un ölümünden duyduğu acıyla ilk yaptığı şey, çok sevdiği hasta tilkisini suya bastırıp boğmak olmuştur, başka bir sevdiğinin de yaşamaması gerektiğini karar verdiği için. «Kendini de seviyordu... Kendini de öldürmesi gerekiyordu...» (s. 131) Ama öldüremez.

Kappadokya'daki vadiye kaçan, orada yerleşenlerin çağırılmasına karşılık vermez uzun süre. Ama artık kaçmağa karar verdiği anda farkına varır ki, kimse ona kaçmasını önermemektedir artık.

Hiç hata işlemeyen, hata işlememenin gururunun boşluğunu söyleyemeden, haykıramamaktan — Andronikos gibi —, tıpkı o, «kendisine verilen renkli taşları, yanyana, üst üste dizip bir yapı kurarken aynı renkli iki taşı ne yan yana, ne üst üste, ne alt alta getirmemek için — getirirse ölecektir — bütün ömrünce bir sürü yarım kalmış duvar ören» mimar gibi boşuna yaşamış saymaktadır kendini. Ne köle, ne kahraman olduğu, yalnızca sustuğu bir yaşam.

Sonunda kaçmış, Roma'da Baş Papaz'a sığınarak, kendisi gibi kaçanları toplayarak bir manastır kurmuştur, ama şimdi anlıyor ki, «Bizans'tan, yapılabilecek bir şey görmediği için buraya gelmemiştir, bir şey yapmak istemediği için kaçmıştır.» (s. 159)

«Bu yükün altında soluya soluya bugüne erişmiş olduğu,

«Başka deyimle, susmanın utancından, bu utanca katlanma utan-cından,

«Başka deyimle, olanı biteni olduğu gibi kabul etme utancından,

«Başka deyimle, bu utancı dağıtmak için konuşup bir şey yapacak yerde aklının en kuytu köşelerine, gönlünün en izbe yerlerine da-

lip davranışını haklı çıkaracak tutarlı, köklü, temelli sebepler bulup gün ışığına getirmek,

«Bunları ortaya sürerek gerçekten de haklı çıkarılan bir davranışın utancından» (s. 144-145) kurtulamaz. Yeniktir. Bilir bunu. Bu yenikliktir onun utkusu da.

«Kitap bitti. Dükkân kapandı. Barış kurtuldu.

Şanssız, şerefsiz.»

«Yorulдум artık,» diye düşünür İoakim. «Yorulдум artık. Tanrı canımı almayacak mı daha?»

Tepe'de, ölümü bahasına da olsa kendini yeniden kurmayı, kendine bilinçle bir inanç yaratmayı, bu inanca bağlı kalmayı seçen özgür Andronikos'la, karar vermekten, verdiği kararlara göre davranmaktan hep kaçan, baskıyı doğal bir şey gibi kabul etmese de ona karşı gele-meyen, düşüncelerinin tutsağı İoakim'in davranışları karşılaştırılmak-tadır boyuna. Andronikos'un, hiçbir kurtuluş umudu kalmadığını anla-yınca artık yemek yemeyi de bırakıp yalnızca su içerek ölümü özgürce seçişine karşılık, İoakim, son gününde bile, kendisine verilmiş, boşa geçirdiği bir yaşamı kendi elleriyle sona erdirmeyi düşünmemekte, ölümü hâlâ Tanrı'dan beklemektedir: «Tanrı canımı almayacak mı daha?»

Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı'nın, adım adım, alıntılarla kurmağa çalıştığım iskeleti, bu. Gerek bu iskeleti kurarken, gerekse son hikâye **Dutlar'ı** bunun dışında tutarken yeni ve bana göre haklı, doğru bir yoruma gittiğimi sanıyorum. Bilge Karasu'da, insanca yaşamı, bu yaşamın gereklerini geniş geniş ırdeleyen; insanî sorunları, yaşamı, sorumluluğu, görev duygusunu, inancı, baskıyı, işkenceyi, baskıya baş kaldırmayı, baskıya boyun eğmeyi son ilmiklerine kadar didik didik eden namuslu bir yazar tavrı bulduğumu belirtmek isterim özellikle.

Tertemiz, sağlam, kusursuz diliyle; titiz ama özentisiz, insanı bir düşünceden ötekine kolayca alıp götüren anlatımıyla **Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı'nı**, edebiyatımızın her zaman dipdiri kalacak; özellikle baskı dönemlerinde, baskı dönemleri sonunda anımsanacak, ilgiyle okunacak bir baş eseri, bir klâsiği sayıyorum ben.

(1) Gerçekçilik Açısından Pikasso, Önsöz, s. 15, Hür Yayınevi, 1965
(2, 3) Ulus'un sanat eki, 4.11.1970, Bilge Karasu ile Bir Konuşma.

şiiirler

muzaffer arabul

VERİMLİ GÜBRE

Yaprak süzölür
Işık yığını.

Açılır rüzgâr üstümüze
Mavi sıcak çığlığını.
Verimli gübresi
Yarım ayla putun.

Her gece bir gül taburu
Alev dudakları
Ak bulutun.

Gök çölleri, kavuran kum
Galile yağmuru.

Maden kımıldar
Petrol ve çelik.

Milyonlarca el
Kırk bin köyüne elektrik.

Ey ateşin dalı
Yedi renkli soluk
İnsanın somurtan ruhu.

Duvarlar geçilir
Kan çukuru.

Çoktan resmini çizdi
Adalet saraylarına
Skieroz
Meksikanın büyük oğlu.

O çılgık, o çılgık bu.

İŞIKLA

Evrenin şarkısına karışan
El, alın,
Öpücükler korusu.

Çelik aynalar yansıyor.

Göz nuru kor,
Yıldızlar denizi.

Işık çiziyor insanı
Alevli su.

Beyaz gülüşü dalın
Karıncanın coşkusu.
Altın oluklardan
Mavi bir akın.

Gül ormanı yedi kat.
Dönüşsüz tanrıların
Suskusı.

BİLESİN

Yiğidim benim, filintam
Bilesin.

Sevdalar birikimi
Dalı beyaza kesti mi,
Bu yara, bu yara
Yüreğin üstünde tam.

Yurt sevgiyi titrerim
İnsanın güzelliğini.

Kundakta
Boy boy
İnce ölüler verdim
Yokluklarına.

Babadan oğula
Memur açığı oy oy.

Aç uykularında
Sonra içerde
Bayıltıcı kokusu
Üç kardeşinin.

Ruhsuz kurtlar
Vıcık düşünce kurtları
Bağışlanıyor şimdi.

Çok susturulduk çok
Dinmez bu anı.

Bırak söylesin.
«Düşmanımız kindir bizim.»

Dudakların sıcacık
Dişlerin bem-beyaz
Duyuyorum.

Büyü mavi mavi
Acımızı dindir bizim.

çevirirken

afşar timuçin

Ne zamandır Marcuse'nin bir kitabıyla mecelle ediyoruz, iki arkadaş. Bu serüvene önce ben girdim. Ama, sağolsun diyelim, Marcuse zor adam. O, belli bir bilgi dalında kalem oynatan bir düşünür değil ki. Felsefeden psikolojiye, toplumbilimden dilbilime kadar her alanda at oynatıyor. Değeri üzerine bir şey söyleyemem; ama değil mi ki çağımızı bir köşesinden etkilemiştir, yazdıklarını okumak zorundayız. Ne diyordum? Evet, önce ben girdim bu işe, sonra dilbilimci bir arkadaşımı sürükledim. Pek de sürüklemedim, kendi girdi. Ben ne anlarım dilbilimden. Filoloji koridorlarında dolanıp durduğumuz yılları saymasak, benim dilbilimle bir yakınlığım olmamıştır. Çok şükür, orada öğrendiklerimin tümünü unuttum. Bu yüzden, Marcuse işini bir dilbilimciyle birlikte sürdürmek zorundaydım. Teoman Tunçdoğan dostum, sağolsun, benim yarı yükümü hafifletti. O olmasa ben bu işin altından kalkamazdım. Bu işin altından kalktık ya adımızı dalgacıya çıkarmak pahasına kalktık. Gerçekte bizim gibi amatörler bu gibi işlere burunlarını sokmamalılar. Nitekim, kitabı, söz verdiğimiz tarihten bir yarım yıl sonra yayinevine veriyoruz.

Marcuse'yi çevirmek pek güçmüş meğer. Bir kere, dili pek çetrefil. İkincisi, üstad her telden çalışıyor. O kadar çok kavram kullanıyor ki, bu kavramlardan herbirini karşılamaya çalışırken insan bitkin düşüyor. Bu kavramların çoğu bize teğet bile geçmemiş. Üstad bir şey söylüyor, anlar gibi oluyorsunuz, acaba doğru mu anladınız, derken saatler geçiyor. Yer yer çaresiz kaldığımız oldu, ne yalan söyleyeyim. Ama o çaresiz kaldığımız yerlere de çareler bulduk, bulmaya çalıştık. Bunları ne diye anlatıyorum? Çevirdiğimiz kitabın propagandasını yap-

mak için mi? Haydi canım! Şunun için anlatıyorum: Bana yazıyla ilgili uğraşlardan yalnız çeviricilik profesyonelliğe hak kazanmış görünürdü, bu Marcuse çabasından sonra anladım ki —çeviriyi meslek edinmiş olan dostlarımız alınmasınlar— çevirmenlik de amatör kalması gereken bir işmiş.

Ben çeviriciliği sanat sayanlardan değilim. Çevirici sanatçı değil, düpedüz zanaatçıdır. Bir dilde söylenmiş olanı alıp bu dilde söyleyeceksiniz: Köseleyi, deriyi, bezi, çiviye ayakkabı haline getirmek gibi. Böyle demekle bu işi aşağılamış olduğumu sanmıyorum; tam tersi, bir başka anlamda yüceltiyorum. Ayakkabıcının kötüsünü bir düşünün. Kötü ayakkabıcının diktiği ayakkabı ya iki günden patlar ya da ayağınızı sıkar. (Bizim çeviri de yüreğinizi sıkarsa anlayın ki bu işi kıvrımadı.)

Evet, bu deneyle daha iyi anladım, zanaatçılıkmış çeviricilik. Tek kaygı şu: Bunu kendi dilimde en iyi nasıl söylerim. Ama, söyleyen adam bunu kendi dilinde en iyi mi söylemiş? O başka! Bu iş zanaatçılık. Zanaatçılık ama, öyle bir zanaatçılık ki, seri imalata pek gelmiyor. Bu işi seri yapanlar arasında çok iyileri yok mu? Elbette var. Ama hızlı çeviriciliği, daha doğrusu hem hızlı hem iyi çevirmeyi herkes beceremez, ben de beceremiyorum. Gerçi bu Marcuse çevirisi bir yavaşlık rekorudur ama, gene de hızlı yapsam ne kadar yaparım? Ben gerçekten beceremiyorum. Duruyorum, bekliyorum, bakıyorum, ince-liyorum, derken bir de bakıyorum ki akşamın yorgun iki üç saatinde iki üç sayfa çevirebilmişim. Anladım kendimi, bu yüzden özellikle bu Marcuse deneyinden sonra, her alanda olduğu gibi bu alanda da amatör kalmaya karar verdim.

Bu yavaşlık elbette yayımcının işine gelmiyor. Ben de yayımcı olsam benim de işime gelmez. Adam çeviriciyim diye ortaya çıkmış, almış kitabı gitmiş, bekle ki gelsin. Ben yayımcıların yerinde olsam, paraya kıyarım, az yer de kendime maaşlı çevirmen tutarım. Bizde çevirmenlik ek iştir hep. Akşamın yorgun saatleri için ayrılmış bir çabadır. Neyse, onu yayımcılar bilir. Zaten, okur iyi yürekli, ne versen okuyor. İyisini de, kötüsünü de. İnsan ne diye kendini hırpalamalı. Böyle düşünüyor yayımcı. Çok da iyi ediyor. Nasıl olsa **traduttore traditore**.

Rekorlar kırıldı çeviricilikte. Dün orada armağan kazandılar, bir hafta sonra biz burada kitaplarını yayımladık. İyi de ettik. Sıcağı sıcağına. Bekleyen işten hayır gelmez. Gerçek rekorlardır bunlar. Bu iş bir spor olsaydı, biz şimdi güneşin yerine dünya birincisiydik. Ben böyle bir rekorun tanığıyım. Anlatayım size de. Lisede bir gün beden eğitimi öğretmenimizin aklına esti, bizi iki bin metre koşturmaya kalktı. Çoğumuz döküldük, yarışın sonunu getiremedik. Hele ben, na

şuradan şuraya gidemedim. Beden eğitimi derslerine pek girmeyen bir arkadaşımız Türkiye rekorunu kırdı bu koşuda. Meğer bizler dilimiz dışarıda avluyu dört dönerken, o orta kapıyı girer yan kapılardan birinden çıkarmış. Aldığı sonuç korkunçtu. Ertesi derste öğretmen onu kenara çekti, bugün bir daha koşacaksın dedi. Bizimki hık mık etti ya, tutturamadı. Öğretmen anlamış işi, önceden kapıları kapattırmış. O gün Türkiye rekoru kırılmadı, yarış da pek üzücü bitti. Bu çeviri işinde de, nemize gerek, hızlı koşma ve iyi koşma işini profesyonellere bırakalım. Yalnız, uyumayalım, her rekorda orta kapı kapalı mı diye soruşturalım. Çünkü, ben biliyorum, orta kapıdan geçenler var, hem de dar kapıdan geçer gibi yapıp.

Hızlı koşabilene ne mutlu. Aheste giden varır derler. Ne münasebet! Aheste giden şuradan şuraya varamaz bu çeviri işinde. Hızlı koşacaksınız. Size çeviri ödülü bile verebilirler, bir gün kafaları bozulup. Bilmem uzay çağında olduğumuzu hatırlatmam gerekiyor mu? Başkaları ne çağındadır bilmem ama, bizler hızlı çeviri çağındayız.

bir sözlükten

turgay gönenç

Bir sözlüğe bakmak değil— bir sözlüğü karıştırmak
Bir yolculuk bir serüven gibi gelir bana

Yaşlı ama yorulmaz bir gezginci gibidir
gözlerim ve parmaklarım
sayfaların kıraç alanında

Seni

ve tarih tutkunu düşünürken dün gece
ilk kez irkildim diyebilirim bir tanımdan
bir sözcüğün açıklamasıydı bu

**OSMANLI
TARİH DEYİMLERİ VE TERİMLERİ
SÖZLÜĞÜ
(3. fasikül, 273. sayfa)**

CELLÂT ÇEŞMESİ

Topkapı Sarayı dâhilinde Çizmekapı denilen mahalden Ortakapı denilen yere kadar uzayan duvarın Ortakapıya pek yakın mahallindeki çeşmenin adı idi. Bu çeşmeye «Siyaset Çeşmesi» de denilirdi. Siyasetten idama mahkûm olanların bu çeşmenin yalağı içinde kesilmesi bu suretle tesmiyesine sebep olmuştur.

Cellât, işini bitirdikten sonra ellerini, satırını, bıçaklarını bunun musluğunda yıkardı. Otuz, kırk sene evveline kadar mevcuttu.

Nasıl da olağan bir tavrı var yazarın
bir insanın kesilebileceğini düşünmemiş olmalı hiçbir zaman
yoksa nasıl açıklıyabilirsin bunu
Bir cellat çeşmesinin tanımını
bir yemek tanımı gibi nasıl verebilir insan
Oyle değil midir gerçekten
halkı için öldürülen birine yazılan şiir
bir serüven şiiri gibi olabilir mi hiçbir zaman

Sorular takıldı usuma
— Elleri satırı ve bıçakları
temiz ve pırıl pırıl mıdır her celladın

— Özenle yapılmış olmalı mutlak bu çeşme
Bahçesinde bulunduğu göre bir sarayın

Nakışlı mıdır mermerleri
Gül müdür nakışları

— Ve ustalar, mermer ustaları
Bilir miydi dersin neyi nakışladıklarını

İşlemi tamamlayan celladın
giyimi de iyi midir
kan izine rastlanmaz mı üstünde

Evine mi götürür iş dönüşü
Devlet mi vermiştir, kendi mi almıştır yoksa
satırını ve bıçaklarını

Ellerini yıkadıktan sonra yine
bütününüyle yıkanır mı dersin
kan görüp üstünde korkmasın diye
sofrada bekleyen çocukları

Bir sözlüğün tanımının düşündürdükleriydi bunlar
bence eksik bırakılmış bir açıklama
ferman da açıklanmalıydı ölen de cellatlar da
Ve ölüm nedeni verilseydi ayrıntılarıyla

yaşanmış bir gerçek olurdu
ölümün bu yüzü de.

Bir sözlük sınırlıdır ne de olsa, ama
sözcükler ülke ve zaman tanımayan isyancılarıdır yaşamın.

Şimdi Cellât Çeşmesi yok topkapıda .
Şimdi dünyada büyük sulara, ırmaklara yüklediler bu işi.
Şimdi dağ başlarında ya da kentin tam ortasında.

çevirinin sorunları: IV

atilla özkırmılı

YABANCI DİL ÖĞRETİMİ

Yabancı dil konusu öğretimden başlayarak çeşitli güçlükleri ve sorunları da yanında getirmektedir. İlk ve ortaöğretimi kapsayan kolejlerle özel ya da resmî yüksek yabancı dil okullarının verimli olduğunu, bu yolla yabancı dil öğretiminin tam anlamıyla gerçekleştirildiğini söylemek zordur. Burada genel eğitim ve öğretim aksaklıkları üzerinde duracak değiliz. Ama yabancı dil öğretiminin de genel eğitim politikası içinde ele alınması gerekmektedir. Ayrıca devlete bağlı ilk ve ortaöğretim kurumlarının götermelik yabancı dil derslerinin konumuzla doğrudan bağlantılı olmadığını belirtelim. Şimdilik bizi, adı çevirmen olan meslek sahiplerinin yetiştiği okullar ilgilendiriyor. Yabancı dil öğretimiyle de, sınırlı olarak, bu açıdan ilgileneceğiz. Çıkış noktamız da çeviri yapanların yetiştikleri alanlar olacak. Bu açıdan bakıldığında, çeviri işiyle uğraşanların genellikle şu yollardan yetiştiğini görüyoruz:

- a) Kolejler ya da belli bir geçmişi olan ve yabancı dil öğretimine ağırlık veren ortaöğretim kurumları (Maarif kolejleri, Galatasaray, Alman Lisesi, St. Joseph gibi, Amerikan Kolejleri gibi).
- b) Yabancı dil öğretmeni yetiştiren meslek okulları (Gazi Eğitim Enstitüsü gibi).
- c) Bir üniversite bünyesindeki filolojiler.
- d) Türkiye dışında orta, ya da yükseköğrenim görme.
- e) Belli bir süre yurt dışında bulunma.
- f) Kendi kendini yetiştirme (çok az) ya da özel ders alma.

Ama şunu doğruca söylemek gerekirse, yukardaki şartlardan birinin varlığı çevirmen olmayı sağlayamamaktadır.

Birincisi, öğretim kurumlarının amacı çevirmen yetiştirmek değildir. Yurt dışında bulunanlar da, pratik yararları açısından yabancı dil öğrenmektedirler. Her iki durumda da, öğrenilen yabancı dilin çeviri işinde kullanılması kişisel bir çabayı gerektirmektedir. Her yabancı dil öğretmeninin, ya da filoloji mezununun çevirmen olamayışı bunun kanıtıdır. Halkın deyimiyle şakır şakır gavurca konuşanın da.

İkincisi, yabancı dil öğretimi amaçlayan kurumlar, gerek öğretim yöntemi, gerekse öğretim araçları açısından yetersizdir. Öğretim araçları derken, öğretimde kullanılan malzemeden öğreticiye kadar soyut ve somut çok sayıda unsuru söz konusu ettiğimizi belirtelim. Örneğin, eksiksiz bir dil laboratuvarının bulunması öğretim araçlarının yeterliliğini göstermez. Aracı kullanabilecek olanın varlığı, aracı kullananandan daha önemlidir. Yine aynı sorunla karşı karşıyayız. Üstelik bu kez öğrenilen yabancı dilin çeviri işinde kullanılabilmesi değil, yabancı dilin öğrenilebilmesi için kişisel bir çaba gerekmektedir. Şimdi buradan yola çıkarak yabancı dil öğretiminden çeviri konusuna doğru düşüncelerimizi sıralayalım. Bilinen bir örnekten yola çıkmak daha doğru olacak.

Bildiğim kadarıyla bir yabancı dili temel alan ortaöğretim kurumları, genel eğitim politikasındaki yanlışlık sonucu gittikçe bozulmaktadır. Mantar gibi çoğalan kolejlerin, özel öğretim kurumlarının artış hızı, geri kalmış Türk ekonomisinin yarattığı toplumsal bozulmalarla doğru orantılıdır. Diplomanın kurtuluş sayıldığı bir toplumda bu sağlıksız gelişim doğaldır. Millî Eğitim, ters koşullanmış bir talebi karşılayamaz duruma geldikçe özel ortaöğretim kurumlarının çekiciliği artmaktadır. Bu paralı öğretimin, toplumun hangi sınıflarının talebini karşıladığını bir yana bırakalım konuyu dağıtmamak için. Ama şu doğrunun vurgulanması gerekmektedir: Niceliksel artış, niteliksel bozulmaya yol açmaktadır. Tatlı kâr bırakan bu kazanç kapısının sorumsuzca zorlanması ve denetim olanaklarının yetersizliği ya da bile bile kullanılmayıp niteliksel bozulmayı doğuran. Böylece belli bir geçmişe dayanan ortaöğretim kurumları dışında, yabancı dil öğretimi temel alan okulların başarılı sonuçlar aldığı görülmez. Nedeni açık: Bina ve dersane yetersizliği daha işin başında sorunu çıkmaza sokar. Evden bozma okullar, öğretici yetersizliği, «parayı veren düdüğü çalar» anlayışının egemen olduğu sağlıksız bir eğitim ve öğretim...

Gerçek anlamda başarının söz konusu edilebileceği, yabancı dil öğretimi temel alan ve Bakanlığa bağlı ortaöğretim kurumlarıyla ya-

bancı kaynaklı okulların durumu daha farklıdır. Bu sınıfa giren okulların, yalnız yabancı dil değil, genel öğretim açısından da başarılı sonuçlar aldığı biliniyor. Sorun yine koşullarla ilgilidir. Hiç bir zaman tam anlamıyla eksiksiz denilemese de, eksiksize yakın bir araç-gereç yeterliliğidir başarıyı sağlayan. Şöyle bir sıralayalım: Tıklım tıklım sayılamayacak dersaneler (bina yeterliliği), öğretimi başarıya götürücü malzeme (ders araçları yeterliliği) ve boş geçmeyen saatler (öğretici yeterliliği). Burada asıl ağırlığın öğretici sorununda düğümlendiğini belirtelim.

Bu açıdan bakıldığında, yabancı kaynaklı okullar daha sağlıklı bir görünümündedir. Çünkü yabancı dil öğretiminin, o dilin sahiplerince yürütülmesi azımsanamayacak bir önem taşır. Bir dilin ses ve kullanım özelliklerinin öğretilmesinde, teknik gelişmelerden yararlanarak dil laboratuvarlarına baş vurulması boşuna değildir. Ama bu okullarda geçmişteki başarılarını sürdürememektedirler. Neden aşağı yukarı aynıdır: Talep artışı. Oysa arz sınırlıdır. Öğrenci sayısının artışı sonucu öğretici sayısında bir artma olmamakta, tersine eldeki öğreticiler de yitirilmektedir.

Söz gelimi, St. Joseph ve St. Benoit gibi erkek liselerinde, öğretimi, «Frere» denilen Cizvit papazları yürütürken, bugün bu olanak yitirilmiştir. Eğitim ve öğretim görevini gönüllü olarak yüklenen Frere'lerin yabancı dil öğretimindeki payları küçümsenmemelidir. Ayrıca yalnız sözünü ettiğimiz bu okullar değil, bu sınıfa giren öğretim kurumlarının hepsi, büyük ölçüde yabancı uyruklu öğreticiye dayanırlarken bugün bu alanda zorluklarla karşılaşmakta, gerekli nitelikleri taşıyan yabancı öğretici bulamamaktadırlar. Böylece niceliksel yetersizlik giderilmeye çalışılırken niteliksel yetersizliğe yol açılmakta, kadrolar zorunlu olarak istenilen nitelikleri taşımayan öğreticilerle doldurulmaktadır.

Eğitimin ulusallığı, kültür emperyalizmi çılgılığıyla bu konuyu geçiştiremezsiniz. Üstünde durulan yabancı dil öğretimidir ve ulusal eğitim, kültür emperyalizmi gibi sorunlar, genel planda ekonomik bağımsızlıkla ilgilidirler. Sözü uzatmanın gereği yok, soyut düşünceler sıralamanın da, bir örnek yeterli: Batılı, bir üniversitesinin bünyesinde kurduğu türkoloji dalında, Türk uyruklu öğreticiyi kullanmayı yeğliyor, giderek kürsünün başına **bizim zararlı bulup görevinden aldığımız** bir öğretim üyesini getiriyorsa ders alınacak bir tutumdur bu. Çünkü ulusal eğitim sorunu, genel eğitim politikasıyla ve bu politikanın belirlendiği toplumsal yapıyla doğrudan ilgilidir. Temeldeki sorunu çözmeden, bu sorunun yarattığı üst yapı kurumlarıyla uğraşmak yararsızdır. Hele yabancı dil öğretimi gibi, niteliği gereği ulusal olmayan bir alanda. Kı-

saca, ekonomik bağımsızlığa sahip bir ülkede, ulusallık bilincinin oluştuğu bir eğitim sistemi var oldukça, yabancı uyruklu yabancı dil öğreticisi, kullanılan iyi bir araçtan öte anlam taşımaz. Yabancı dil öğretiminde başarı da, ya yabancı uyruklu öğreticiyle ya da öğreteceği yabancı dili yerinde öğretim görerek edinmiş Türk öğreticiyle sağlanabilir.

Öğreticiye neden bu kadar önem verdiğimiz yadırganabilir. Ama yabancı dil öğretimi, öteki öğretim alanlarından öğreticiyi şart kılan bu özelliğiyle ayrılmaktadır. Örneğin matematik öğretmeni olmadan matematik öğrenebilirsiniz kitaplar aracılığıyla ya da felsefe, psikoloji, tarih, coğrafya... Bunların hepsi salt zihni bir faaliyete dayanır çünkü. Bu alanlarda uzmanlaşmanız da duyacağınız eğilime bağlıdır. Ama diyelim, kitaplar yutsanız da cerrah olamazsınız. Zihni faaliyetin de ötesinde başka şeyler söz konusudur çünkü.

Bir önceki örnekte nasıl elin ve becerinin önemi büyükse, yabancı dil öğretiminde de başka açıdan aynı şey söylenebilir. Unutulmamalıdır ki, dil, büyük ölçüde kulak ve alışkanlık işidir. Ana dilimiz için söyleyeceklerimizi yabancı dil için de söyleyebiliriz. Sesleri ve kelimeleri duya duya öğreniriz konuşmayı. Hep bir örnek vardır önümüzde: Bir başkası. İlk aşamada bu başkası en yakın çevremizdeki kişi, ya da kişilerdir. Sonraki aşamalarda sokak girer işin içine; okul, öğretim... Bir anlaşma aracı olarak dil, ayrılmaz bir parçamızdır, insan oluşumuzun en belirgin ögesidir artık. Kelimelerle duyar, kelimelerle düşünürüz. Zihni faaliyet kelimelerle mümkündür.

Böylece iki aşamada gerçekleşir dil öğrenme işi. Birinci aşamada doğal ihtiyaçlarımız zorunlu kılar bunu; ikinci aşamadaysa toplumsal yaşayışın gerekleri. Birinci aşamada bir kendiliğindenlik söz konusudur. Öğrenci olan çocukla öğretici olan aile çevresi bilinçli davranmazlar; ikinci aşamadaysa öğrenci de öğretici de bilinçlidir. Birinci aşamada amaç kişilerin iradeleri dışında vardır; ikinci aşamadaysa kişiler belirler amacı. Ama bir daha yineleyelim: İki aşamada da hep örnek vardır önümüzde: Bir başkası. Birincide bu başkası yalnız konuşma dilinin öğrenilmesinde rol oynar. İkincideyse genel anlamda dilin kavranması, özümlemesi ve kullanım ustalığının edinilmesinde...

İşte yabancı dil öğretiminde de benzeri aşamalardan geçilir. Sadece bir fark vardır arada: Öğrenci bilinçlidir. Ama öğrencinin bilinçli oluşu, birinci aşamada sesleri taklide çalışan çocuktan farklı olmasını doğurmaz. Taklidi, o güne dek edindiği becerileri kullanarak ustaca yapmasını sağlar o kadar. Taklit edebilmek içinse, taklit

edilmesi gerekenin varlığı şarttır. Üstelik taklidin yanlış olmaması da taklit edilecek olanının niteliğiyle yakından ilgilidir.

Buraya kadar söylediklerim, yabancı dil öğretimiyle ilgiliydi. Tabii dolaylı olarak da çeviri işiyle. Bir an, sözünü ettiğim aksaklık ve eksikliklerin giderildiğini, başarılı bir yabancı dil öğretiminin gerçekleştirildiğini kabullenelim. Bu, asıl konumuz olan çeviri sorununa bir çözüm getirir mi?

Cevap, hayır'dır. Böylece yazımın başında belirttiğim ana düşünceye geliyoruz: Öğrenilen yabancı dilin çeviri işinde kullanılması kişisel bir çabayı gerektirmektedir. Bu da doğrudan doğruya yabancı dil öğrenmenin amacıyla ilgilidir. Öğretim kurumlarının amacının çevirmen yetiştirmek olmadığını, yurt dışında kalanlarınca pratik yararları sonucu yabancı dil öğrendiklerini söylemiştik. Oysa çeviri yapabilecek ölçüde bir yabancı dili öğrenmek, o dilin kullanım inceliklerini, edebiyattaki yansısını, düşünsel birikimlerini ve kendi iç örgüsünü, mantığını kavramak demektir. Artık öğrenme aşaması geçilmiş, üçüncü aşamaya gelinmiştir: O yabancı dili kullanabilme becerisini kazanma aşamasıdır bu. Üstelik ana dilini kullanabilme becerisini edinmede gerekli olan koşullar, yabancı dil konusunda da geçerlidir. Kişisel çaba da bu noktada önem kazanmaktadır. Yabancı dil öğretiminde onca önemseydiğimiz öğretici, artık eski önemini yitirmiştir. Daha doğrusu nitelik değiştirir, yol göstericidir bir anlamda. Şimdi asıl öğretici, ana özelliklerini öğrendiğimiz dilin kendisidir, o dille yaratılan yapıtlardır.

Sorun da burada yatmaktadır: Bir öğretim kurumundan geçmiş ya da herhangi bir yolla yabancı dil öğrenmiş kişi çeviri yapabileceğini sanmakta, ya da onda bu sanı uyandırılmaktadır. O kişinin, çeviri yapacağı dilin edebiyatını ne ölçüde bildiği üzerinde hiç durulmamakta; diyelim. Fransızcadan çeviri yapacaksa Fransız edebiyatını izleyip izlemediği hiç düşünülmemelidir. Oysa çevirmen dediğimiz kişi (yine Fransızcadan alalım örneği), iyi bir Fransız okuru gibi Fransız edebiyatını izlemedikçe başarılı bir çevirmen olamaz.

Üstelik çeviri yapabilmek için bir yabancı dili bilmek yetmemekte, ana dili de çok iyi bilmek gerekmektedir. Aslında belki de sorunu şöyle koymak daha doğru: Bir yabancı dili öğrenebilmek için önce ana dili çok iyi öğrenmek gerekli. Gerçekten ana dilini kullanamayanın, yabancı bir dili kullanabileceğini düşünmek biraz gülünç oluyor. Ama iki kelimeyi bir araya getiremeyenlerin önemli görevler yüklendiği ülkemizde, ana dilini bilmemek bir kusur sayılmadığı ve doğal karşılandığı, daha doğrusu kimsenin «ana dilini öğrenmek» diye bir sorunu olmadığı için, önce yabancı dil sorunu üzerinde dur-

dum. Asıl sorunun ana dil öğretimi olduğunu bile bile, bu sorunun çözümlendiğini var sayarak yabancı dil öğretiminin yetersizliğini işledim. Yanlış bir önyargı, çeviri sorununu yabancı dili iyi bilmek olarak ele alanların yanlışı, beni bu yola itti. Artık ana düşünceme dönebilirim.

(Sürecek)

wilhelm reich freud'u anlatıyor

olivier revault d'allones'den çeviren: bertan onaran

«Bir yabancıyı kovanına sokuyorsunuz burnunuzu.»
«Kaldırdığınız taş, bir gün kendi kafanıza düşecek.»

Freud, 1928'de, gözde öğretililerinden (müritlerinden) biri olan Wilhelm Reich'in, her şeyden önce ailenin yapısına, ama aynı zamanda cinselliğin baskı altına alınmasına ve akıl hastalıkları hekimliğinin kentsoylu yanına karşı siyasal ve kılışsal (pratik) bir kavgaya giriştiğini görünce, onu işte böyle uyarıyordu.

Freud birtakım güçlükleri sezinlerken haklıydı: gerçekten de güçlüğün sonu gelmedi. Reich, yaşamını ziyan ettiren, yapıtının büyük bir kesiminin hâlâ gizli kalmasına yol açan, sinsi ya da şiddetli direnmeler yarattı. Ancak Freud, kişisel tehlikelerin dışında, girişilen kavganın doğrudan doğruya kendi buluşlarının patlayıcı yanlarına da sığayacağından korkmakta haklı mıydı acaba?

Wilhelm Reich haksızdı diye düşünmüştür, ve 68 Mayısından beri yapıtına karşı gösterilen yeni ya da tazelenmiş ilgi, bu eski öğrenciyi bir usta, bu kurbanı bir peygamber durumuna getirmiş gibi: o, çağımızın iki temel düşüncesini, Marx'inkiyle Freud'unkini, kuramsal ve kılışsal çelişkileri yokederek bağdaştırmayı deneyen ilk ruhçözümcüdür.

1897'de, Galiçya'da, bir Yahudi ailesinde dünyaya gelen Reich, Freud'u 1919'da keşfeder. Tıp öğrenimini Viyana'da tamamlar ve kendini cinsel-bilime, daha sonraysa ruhçözümlemesine adanmayı kararlaştırır. Freud'a hayrandır, en yakın dostu ve yardımcısı olur, Freud başlıca toplu çalışmalarından birinin yönetimini ona verir.

Aralarındaki kuramsal ve siyasal ayrılık 1927'lere rastlar. Freud,

ailenin cinsel ve siyasal güdülerin bastırılmasında oynadığı rolle ilgili buluşlarının bütün toplum yapısını sorun konusu ettiğini çok iyi biliyordu. Eskiden kendisi de, temel kavramlarının, örneğin çocuk cinselliğinin, aslında iyiniyetli ve iyilikçi kişileri ona düşman edebileceğini yaşayarak görmüştü. Sigmund Freud, hiç değilse bunlardan — ve belki daha ciddi kuramsal nedenlerden — ötürü, kendi öğretisinin (doktrininin) toplumsal ve siyasal uzantıları konusunda sakınlı kalacaktır. Bilgin Freud, ruhçözümlemesini herşeyden önce bir bilim olarak saklamak kaygısındaydı. Bu dalın ilkin aydınlar dünyasında kök salmasını istiyor ve o alanda başarıyla çalışıyordu. Kavgaları, bile bile, düşünsel kavgalar olarak kalıyordu.

Bu seçme Freud'u birtakım uyarlamalara, bağdaştırmalara, hattâ hainliklere götürdü mü acaba? Reich, kendi payına, Freud'un kişisel tutumunu, Marx'çı çözümlemeden alınmış ruhbilimsel değerlendirmelerle açıklıyor: Freud bir kentsoyludur, toplumsal kökeni, ortaya çıkarılan olguların devrimci uzantısını görmesine ya da kabul etmesine engel olmuştur.

Böylece, Reich, 1928'de, Viyana'nın emekçi mahallelerinde işçiler için ruhçözümleyici sağlıkevleri açar, yeni tedavi yolunun keçe kaplı önceliğini varlıklı mahallelerden koparır. 1930'da, Berlin'de Cinsel-Siyaset hareketini başlatır, cinsel sorunu siyasallaştırmak için. Bir yılda yirmibin üye yazılır derneğe. Ne yeni yeni filizlenmekte olan Stalinçiliğin katı ilkeçiliği, ne de sonunda ister istemez günoğluculuğa (konformizme) saplanan Freud'cu çevrelerin ahlakçılığı (intellectualisme'i) bu çılgınlıkları kabul edebildiler... ve tabii, asıl, elde edilen başarıları. Ayrıca, bugünkü «aygıtlar», siyasal partiler, sendikalar ya da ruhçözümücü dernekler de bu noktada en küçük bir evrim geçirmemişlerdir. Yurt dışına sürülmeler, ve ardından gelen Nazi tehlikesi, Reich'i önce İskandinav ülkelerine, oradan da Amerika Birleşik Devletleri'ne atar, 1939'da bu ülkeye yerleşir. Ömrünün bu ikinci kesiminde «orgon» adını verdiği türümsel (gènètale) hormonu bulduğunu sanır, bunun piyasaya sürülmesi birtakım dâvalara yol açar. Kitapları bir süre yasaklanır. Büyük tekeller ve akıllı uslu derneklerce it gibi izlenen Reich, 1957'de, altmış yaşındayken, bir cezaevinde ölür.

Freud'la Reich arasındaki temel kuramsal kopma, arzuların bilinçaltına itilmesine verdikleri rolde olur. Freud, kimi dolaysız ya da zihinsel doyumları yasaklayan ya da «içe iten» onların yerine dolaylı, ekinse (Kültürel) doyumlar getiren güçlerin «uygarlık» ın öz güçleri ve biçimleri olduğuna inanır. Freud da bu bilinçaltına itilmelere bir çekidüzen verilmesinden, gereksiz ve zararlı itilmelerin yokedilmesinden, ve itilmelerin en aza indirgenmesinden yanadır elbet; ama enerjilerin gelip

geçici kişisel doyumlarla çarçur edilmemesi, kalıcı toplumsal yapıtlara «yatırılması» için birtakım sıkı-denetimlerin (sansürlerin) her zaman gerekli olacağı kanısındadır.

Reich ise, tam tersine, ruhsal itilmelerde yoksun bırakmanın ve soygunun özel bir biçimini görür; bunun kaynağı ve örneği, en katkısız haliyle, ücretli emekçinin işverence iktisadî alanda soyulmasında, sömürülmesindedir. Aile, okul, ordu, kiliseler, boyun eğmenin, sermayeci yasayı kabul etmenin öğrenildiği yerlerdir. Demek ki bilinçaltına itilme, Freud'un sandığı gibi, genel olarak «uygarlığa» değil, sömüren sınıf olarak yalnızca kentsoylu sınıfa ve onun yakıp yıkıcılığına yaramaktadır. Dolayısıyla, özgür bir toplum ancak bütün sıkıdenetimlerin, ya da isterseniz ikiye bölünmelerin diyelim, ortadan kalkmasıyla kendini bulacaktır. Bütün bunlardan sonra, düzeltimci (reformcu) Freud'la devrimci Reich arasındaki uçurum aşılmaz hale gelmiştir.

«Nouvel Observeur» ün en anlamlı sayfalarını verdiği Freud'la ilgili konuşmaya, aslında, Freud'un da hem sayıp hem korktuğu Reich'tan söz ettiği metinleri eklemek yerinde olurdu. Okuyacağınız konuşmada Reich Marx'çı ve vurucu kişiliğiyle belirmekte; o, kentsoylu sınıf öğretisi (ideolojisi) saydığı Freud'cu ruhçözümlemesine yönelttiği eleştiride, cinsel kavgalarla, toplumumuzun yapısına, yani altyapısına, insanın insan tarafından sömürülmesine, emekçinin para babaları ya da devlet memurları tarafından soyulmasına saldırmaya da izin verecek bir devrimci savaşın besinini bulmaktaydı.

1968'de Nanterre Üniversitesi'nde canlanan devrimci hareketin doğuşu, cinsel isteğin siyasal alana dökülmesi gibi rastlantısal bir nedene bağlanmıştır. 21 Mart 1968'de, Nanterre'li öğrenciler, Reich uzmanlarının (Boris Fraenkel ile Claude Revaalt d'Allonnes'un) da katıldıkları tartışmalı bir konuşma düzenlediler. Siyasal kavgaya örnek olarak cinsel özgürlük isteğini seçmişlerdi, ve yeri yerinden oynatmak için bu isteği kaldırıcı olarak kullandılar; buysa tam anlamıyla Reich'a özgü bir yöntemdi.

Ondan sonra, binlerce olgu gösterdi ki, daha tüzeli (âdil) bir toplumun kurulması için verilecek kavga, hem bedeninin, hem de törelerin boyunduruğundan kurtulmuş bir insanın yaratılmasından ayrılamaz. Kılğısal alanda, dilediği gibi zevk alabilme hakkının savunulmasından tutun da, Kadını Özgürlüğe Kavuşturma Hareketi ya da Eşcinselleri Koruma Derneği'nin kurulmasına dek, herşey, Reich'ın ortaya attığı sorunların hem bugünü, hem yarını kapsadığını göstermektedir. Kuramsal alanda, Delcuze ile Guattari'nin yazdıkları «**Anti-Oedipe**» (Minuit Yayınları, 1972) hem sermayeciliği, hem ruhçözümlemesini sorun konusu yaparken, Daniel Guérin'in özyaşamöyküsü «**D'une dissidence sexuelle**

au socialisme»e (Cinsel Bir Düşünce Ayrılığından Toplumculuğa) nasıl geçilebileceğini anlatmaktadır. (Belfond Yayınları, 1971). Sizin anlayacağınız, dünyanın tepeden tırnağa değişmesini isteyenler Wilhelm Reich'in yazdıklarının hiç birini es geçemezler.

REICH İLE KONUŞMA

1919'da Freud ile karşılaştığım zaman, çok canlı bir insandı. Her yanından canlılık taşıyordu. Işıl ışıldı. Tepeden tırnağa iyimserlikli: coşkunluk ve ateşinden durduğu yerde duramıyordu. Derken, 1924'e doğru birşey oldu. 1924'te hiç bir toplantıya, hiç bir genel kurula katılmadığını biliyor musunuz bilmem? Çene kanseri de aynı yıl belirdi.

Oysa araştırmalarımın sonunda — bu alanda araştırmalar yaptığımı biliyorsunuz —, kanserin duygulanımsal boyuneğme, yaşam enerjisinin eksilmesi, umuttan vazgeçmenin ardından ortaya çıktığını saptadım.

Dr. E. — Sahi mi?

Dr. Reich — Peki neden kanser tam o günlerde ortaya çıktı? Çünkü Freud yavaş yavaş yazgısına boyuneğmeye başlıyordu. O sırada farkında değildim bunun, ve ne gariptir, aramızdaki çatışma da aynı dönemde başladı.

İlkin bu dış bilemenin nedenini anlayamıyordum. Çünkü 1920 ile 1925, hattâ 1926 arasında el üstünde tutuldum. Sonra sözünü ettiğim dış bilemenin farkına vardım. Çok duyarlı bir noktaya.... üreme dizgesine (sistemine) parmak basmıştım. Sevmiyorlardı, istemiyorlardı bu konuyu. Bir tek Hitschmann ⁽¹⁾ : «Çok iyi bir noktaya parmak bastınız» dedi. (Birlikte kurduğumuz ruhçözümlemesi bakımevinin yönetmeniydi.) Bu olguları anımsatmak benim için çok güç bir zorunluluk. Ancak hem benim durumuma, hem de Freud'un umutsuzluğuna sıkı sıkıya bağlı bunlar.

Freud'un temel buluşu, ruhsal aygıtın (cihazın) yaşam enerjisi düzenlemesi (économie énergétique) ilkesiydi: başka bir deyişle enerji işlevi ilkesi. Kendinden önceki ya da çağdaşı ruhbilimcilerden işte bu yanıyla ayrılmaktaydı. Bu dediğim öncelikle bilinçaltının bulunması değildi: bilinçaltı, bilinçaltı kuramı, bence, Freud'un ruhbilime getirdiği yeni ilkedен doğuyordu. Bu, (doğal bilimlerden ödünç alarak söylersek) enerjinin bilimsel ilkesi, «yaşam enerjisi» (libido) kuramı'ydı.

Freud, enerji ilkesini ruhbilime sokmakla, eski bilimle yenisi arasındaki perdeyi ortadan kaldırdı. Nedendir bilmem, ruhçözümcülerin

çoğu cinsel dizgeleri bozuk olduğu için bu kuramdan nefret ederler demekten çekiniyorum. İnanın bana, en küçük kötüleme izi yok bu sözümde.

Dr. E — Gözleminiz Freud'u da içeriyor mu?

Dr. Reich — Hayır, Freud'u içermiyor. Freud'la tanıştığım zaman, çok canlı, yaşama coşkunluğunu güçlü isteminden alan biri olduğunu anladım. Böyle bir rahatsızlık çekmesi söz konusu olamazdı. Ancak, umutsuzluğunu doğuran birinci acıklı oyun da işte burada başlıyor. Doğrusunu isterseniz, umutsuzluğu iki yönlüydü. Hem kendi gördüklerime, hem de sonraları yüzünde okuduklarıma dayanarak, bence durum şuydu: Freud çocuğun cinselliğini (cinsel yaşamını) bulduğu zaman, Mocu mu alçakca saldırıya uğradı. Tanır mısınız Mocu'yu?

Mocu, «coşkusal veba» ya da «vebalı karakter» demektir: «vebalı karakter»se yaşamı ve doğruyu altede bilmek için kara çalmalardan, kallesçe iğnelemelerden yararlanır. «Mocu» adını bu yüzyılın sonuna dek, hattâ daha da uzun süre taşıyacaktı. Mocu kara ruhlunun, kötü-lükçünün biridir, bir...

Dr. E. — Nedir bu adın kökeni?

Dr. Reich — 16. yüzyılda, büyük bir bilgini işkenceci Yargıç — Papazların eline teslim eden aşağılık, insan demeye bin tanık isteyen Mocenico'nun adından geliyor. Bilginin adı Giardano Bruno'ydu. Diri diri yakılmazdan önce sekiz yıl kodeste yatırıldı. Mocenico hiçbir şey bilmeyen, hiçbir şey öğrenmeyen, öğrenemeyecek olan bir hiçti. Korkunç bir belleği olan Bruno'ya, belleğimi daha iyi kullanmayı öğretsene bana, demişti. Ama yeteneksizin biri olduğundan, Bruno'nun elinden bir şey gelmezdi. Peki, ne yaptı bunun üzerine bizimki? Bruno'yu öldürmeye kalktı. Alın size Mo-cenico. CU ise, Cugaçvili'den, Stalin'den (1) geliyor. Ben bu iki addan yeni bir sözcük türettim. Ve bu ad kalacaktır. Hiçbir zaman söküp atamayacağız onu. Anlıyorsunuz ya, şu anki toplumsal durumumuzu en iyi bu sözcük dile getiriyor.

Neyse, biz dönelim yine Freud'un umutsuzluğuna. Açıkladığım gibi, çocuğun cinsel yaşamıyla ilgili buluştan sonra ilk bunalım ortaya çıktı. Mantık gereği, Freud, onbeş yıl sonra benim vardığım yere, üreme dizgesi sorununa varmalıydı. Oysa Freud varmadı bu noktaya. Yazdığı «Üç deneme» de bu yönde epey ilerledi. Ama o yapıtta bile, olumsuz bir ögenin ortaya çıktığı görülür. Olumsuz öge, «çocuk doğurtmanın hizmeti»ne verilmiş üreme dizgesidir. Freud «Üç Deneme»de bundan söz eder. Gördüğünüz gibi yanlış bir kavram bu. Freud'da bir bakıma bilinçindeydi bunun. Aramızdaki tartışmalar, bebeklerin, çocukların, erginlerin, cinsel etkinliğini istemeyen — çünkü bu konu dünyanın altını üstüne getirecekti — kişilerin canını sıktığını belli etmiştir. Freud

bunun bilincindeydi. Bulduğu kuramı geliştirmeye kalkınca toplumsal sorunla burun buruna geliyordu. Yüceltme kuramı — ki buna mutlak bir nitelik kazandırmak istiyordu —, dediğim tutumun doğal sonucudur. Bir kaçıştı bu. Freud'un önünde başka bir yol yoktu. Çok acıklı bir biçimde tuzağa düşmüştü. Bilir misiniz kimin yüzünden? Sayıları gittikçe artan öğrencilerinin, öğretililerinin (müritlerinin) ve kendisini tutanların yüzünden. Ne yaptı bu adamlar? Freud'un buluşlarını alıp çin çin öten, altı okka çeken sarı liralara haline getirdiler. Bunu söylemek zorunda kaldığıma üzgünüm. Daha önce herkesin önünde de söyledim. Freud'un ayağına köstek oldu bu adamlar. Açılıp çiçeklenmesini engelleyecek kadar köstek oldular. Böylece o da «ölüm itkisi» kuramına gömülüp kaldı. Bu ayrıntılara girmek istiyor musunuz bilmem?

Dr. E. — Elbette.

Dr. Reich — Peki. Freud'la ben, hiçbir zaman kişisel işlerimizden söz etmedik. Ama Freud evinde mutsuzdu. Biliyor muydunuz bunu?

Dr. E. — Hayır, bilmiyordum.

Dr. Reich — Bilmiyor muydunuz. Bakın, bence, çok mutlu bir ömür sürmedi Freud. Aile yaşamı dingindi, kentsoylu değerlere uygundu, ama elimizdeki belirtiler cinsel alanda doyumsuz olduğunu gösteriyor. Hem yazgısına boyuneğişi, hem tutulduğu kanser bunu kanıtlıyor. İnsan olarak, tutulduğu trabzanı bıraktı. Ömrünün en güzel çağında, kişisel zevklerine, kişisel mutluluğuna sırt çevirdi. Daha öncekini bilmiyorum. Ama gençliğin, halkın sorunlarını derinlemesine anladığı çağda, kendi payına herşeyden elini eteğini çekmek zorunda kalıyordu. Oysa, eğer kuramım doğruysa, kanserle ilgili düşüncem yerindeyse, yaşamda kabuğuna çekilmenin ardından hemen her şeyi yüzüstü bırakma, yazgısına boyuneğme gelir. O zaman çene kanserine tutulmasının nedeni çok kolay anlaşılıyor. Çok, ama çok sigara içiyordu. Bana sorarsanız sinirliliğinden değil, dudaklarından dökülüp dile gelemeyen, söyleyemediği şeylerden ötürü böylesine çok sigara içiyordu. Anlıyor musunuz ne demek istediğimi?

Dr. E. — Çok iyi.

Dr. Reich — Hep «birşeyleri ısırması» gerekiyordu. Düşüncemi izleyip izleyemediğinizi bilemiyorum: ısırma gereksinimi, bir şeyleri «yutma», dışa vurmama gereksinimini dile getiriyordu. Hep son derece çelebiydi, hattâ bu çelebilik zaman zaman «ısıricı» oluyordu.

«Isıricı» tam gereken sözcüktür; çelebililiği soğuktu, ama hiçbir zaman acımasız değildi. Tutulduğu kanserin kökeni de burdadır zaten. Bir kası yıllarca ısıırırsanız, doku bozulur, kanser gelip yerleşir. Ruhçö-

zümnel kuramdan doğmuş bir sonuç değil bu. Doğrudan doğruya kendi çalışmalarımın, orgon-bilimden gelmekte.

Freud iki alanda da mutsuzdu. Bir kez, öğretilileri ve derneğiyle daracık bir yere kapanmıştı. Eylem özgürlüğünü yitirmişti. İkincisi, kendi kendisinin mahpusuydu. Kimseciklerin karşısına çıkamıyordu. Evine çakılıp kalmıştı.

.....

Ama biz öncü Freud'un temel sorununa dönelim yine: az önce, elindeki iskandili (derinlik ölçme aygıtını) dilin gelişmeye başladığı sınıra, yani çocukluğun üçüncü yılının başlarına dek sarkıtmayı başardığını söyledim. İşte orda büyük bir engelle karşılaştı. Daha sonraları, ben, söze gereksinim duymayan bedensel anlatımın keşfine çıktım. Hatta, çocuğun ana karnında biçimlendiği aşamaya dek indim. Ruhçözümlemesi bütün bunları bilmez, bilemez. Bir kınama değil bu. Böyle bir saptama, ruhçözümlemesinin kötü ya da yetersiz olduğu anlamına da gelmez. Ruhçözümlemesinin, ruhbilim alanında kaldığını gösterir; oysa ruhbilim, ruhbilimsel etkinlikler ve düşüncelerle ilgilenmeli, ötesine karışmamalıdır. Kendi çalışmalarımın beni ruhbilimsel sıfatının yerine, yaşam enerjisinin üretilip kullanılması deyimini geçirmeye götürdü. Peki ama, neden bunlardan söz ediyoruz şimdi? Şunun için: Freud yaşamamış, yapıtını tamamlamamış olsaydı, dilin ötesine geçmek, bilinçaltını aşmak, yaşam-enerjisel deyimine, organizmanın kendini yaşam enerjisiyle dile getirmesine ulaşmak olanaksızlaşırdı. Freud yaşamamıştı, ondan sonra geleceklere, o çağda başka hiçbir ruhçözümünün bilmediği şeyleri bilemeyecektik. Ruhçözümlemesinde «olumsuz» diye nitelenen tedavi yaratıcılığı'nın rolünü anımsar mısınız? İnsanın bilgisi arttıkça, ayağının altındaki toprak kayıyordu. Kimse bir şey anlamıyor bu konuda. Kimse. Ben de bu görüngüyü (fenomeni) birkaç yıl önce anlayabildim. Şimdi kısaca özetlemeye çalışacağım.

Çocuk doğduğunda, 37 derece sıcaklıktaki dölyatağını bırakıp dünyaya gelir. Buradaki sıcaklık aşağı yukarı 18-20 derecedir. Yeni doğan bebek için hatırı sayılır kötü bir şaşırtmacadır bu, doğum sarıntısıdır. Dahası olmasa, buna dayanabilir belki. Ama doğar doğmaz bacaklarından yakalanır, kıcına bir tokat atılır. Böyle hoşgeldin denir zavallıya. Peki ondan sonra? Alıp anasından uzağa götürülür. Öyle değil mi? Çocuğu alır, anasından uzaklaştırırız. Dikkatle beni dinlemenizi rica ediyorum. Daha yüz yıl bu dediklerime kimsecikler inanmayacak. Ananın çocuğunu görmesine, ona dokunmasına engel oluyoruz. Çocuk tam dokuz ay, yüksek sıcaklıktaki bir dokusal ilinti yaşadıkdan sonra — biz buna «vücut enerjisinin orgonal değişmesi» adını veriyor-

ruz —, anasıyla her türlü dokusal ilintiyi, iki beden arasındaki ortak eylem alanını, anasının bedensel ısını bir anda yitirmektedir. Üstüne üstlük, Yahudiler, bundan altı yedi bin yıl önce, bir de sünnet icad etmişler. Neden acaba? Kimsecikler bilmez. O minicik erkeklik organını gözünüzün önüne getirin bir. Alın elinize bir bıçak. Haydi bakalım. Ve dünya âlem, hep bir ağızdan: acımaz ki, diye bağıır.

Evet, herkes öyle der: can yakmaz bu. Anlıyor musunuz ne demek istediğimi? Aslında bir özür, bir kaçamak bu. Sünnete karşı çıktınız mı, sinir katmanlarının daha gelişmediğini, dolayısıyla, acı duygulanımının henüz belirmediğini, çocuğun acı çekmediğini söylerler. Oysa bunun tersidir doğru olan. Sünnet tam bir işkencedir çocuklar için. Nasıl tepki gösterirler buna? Bakmak yetiştir. Daha konuşmayı bilmezler elbet. Ulurlar. Gerçekte, dertop olurlar. Kasılır, içlerine kapanır, bu korkunç dünyadan kaçmaya çalışırlar. Dobra dobra dile getiriyorum bunları, ama ne demek istediğimi anlıyorsunuz sanırım, Doktor. Böyle karşılarız işte doğan çocukları: analarından ayırarak. Ananın onları görme hakkı yoktur. Yirmi dört ya da kırk sekiz saat tam bir perhize sokarız. Haksız mıyım? Çüklerini keseriz. Ama durun, daha da beteri geliyor: zavallı yavrucak azıcık sıcaklık bulabilmek, sımsıkı sarılacak birşey ele geçirebilmek için umutsuzca çabalar.

Anasına doğru koşar, dudaklarıyla anasının memesini arar. Ne bulacaktır orda? Dikilmeyen, süt vermeyen, ya da çok kötü süt veren, buz gibi bir meme. Ayırık bir durum değil bu dediğim, kural. Ne yapar o zaman çocuk? Nasıl tepki gösterir? Yaşam enerjisi alanında vereceği karşılık ne olur? Acısını dile getiremez: **«Bakin ne denli acı çekiyorum»** diyemez. Bağıırır, ağlar. Sonunda boyuneğer. «Hayır» diyerek yazgısına katlanır. Bu «hayır»ı lâfla söylemez elbet; ama anlıyorsunuz ne demek istediğimi: coşkusal tutumu bu «hayır»ı dile getirir... Çocuğun «hayır», sonradan, insanlığın kulakları sağır eden «hayır»ını doğurur. Bütün bunlardan sonra gelip bana neden dünyanın altüst olduğunu mu soruyorsunuz?

Şimdi de size dünyanın şu anki durumu hakkında birkaç şey söyleyebilir miyim? Nasıl oluyor da bir Hitler, bir Cugaçvili (Stalin) sekiz yüz milyon insana efendilik edebiliyor? Nasıl oluyor bu? Ben, 1927'de toplumsal alana getirdim bu soruyu. Freud'la uzun uzun konuştum, bu konuda. Nasıl oluyor bu? Kimse sormuyor bu soruyu. Kimse ağzına almıyor bu konuyu. Nasıl oluyor da, sekiz yüz milyon dürüst ve çalışkan ergin, tek bir Mocu'ya kölelik ediyor? Karşılık çok yalın, çok açık ve kesin — ve yüz yıl sonra, umarım herkes ezbere bilecek bunu: çocukların coşkusal gereksinimleri, heyecanlarını yaşayarak dile getirme eğilimleri doğumdan önce ve sonra yokediliyor. Doğumdan önce,

soğuk, kasılmış, yaşam açısından ölü sayabileceğimiz — biz «ona or-gona aykırı» adını veriyoruz — bir dölyatağında kalmalarına izin vere-rek sağlıklarını bozuyoruz. Hastaevlerine yansıyan bir sürü olay bu de-diğimi kanıtlamıştır. Ama ruhçözümcüler bununla ilgilenmiyorlar. Kulak bile asmıyorlar. Dünyayasa yavaş yavaş kulak asıyor. İzliyor musunuz beni?

Dr. E — Hem de nasıl.

Dr. Reich — Bunun anlamı şu: **insanoğlunun yaşamsal (biyolojik) dizgesi binlerce yıldır altüst edildi.** Asya'da, Çin'de, Japonya'da yıktılar bu dizgeyi. Hindistan'da, Arap ülkelerinde insansal yapılar taşlaştı. Milyonlarca insan şimdi artık işin içinden nasıl çıkacağını bilmiyor.

Moskova'lı Mocu'nun Asya'daki başarısı ancak bununla açıklana-bilir. Ancak, bu gözlem Avrupa'ya ve Birleşik Devletlere'de uygulanabilir. Bütün dünyaya uygulanabilir. Başka bir deyişle: **süt çocuğunun, insan yavrusunun istemi daha başından kırılıyor. Oidipus aşamasında değil. Bu aşama çok daha sonra başlar. Daha doğmadan, ya da doğ-duktan sonra, yaşamın ilk onbeş günü içersinde.** Çocuk yazgısına boyun-eğer. «Hayır» diye diye isteklerinden vazgeçer. Gerçekte, söylemez bu sözü, bağırmasa bile. Ama bu «hayır» kesin bir deyimim karşılığıdır. Çocuk oyundan vazgeçer, yarıda bırakır onu. Hastaevlerine bakarsanız bu dediğimi görürsünüz. Kuşkuya yer yoktur: çocuk daha işin başında, doğmazdan önce, ya da hemen sonra örselenir. Ondan sonra gördüğümüz her şeyin nedeni **budur:** hayır deme, gücenme, arzu, özel kanı ve gelişme eksikliği. İnsanlar asık suratlıdır. Asık suratlı, kalın kafalı, il-gisizdir. Ondan sonra düzmece ilintiler, başka şeylerle karıştırılmış zevkler, bilgiler, beş para etmez nesneler, savaş falan ararlar. Bu de-diklerim uzar gider. Kısa kesiyorum.

(Sürecek)

kahveler kitabı

salâh bîrsel

MARQUIS DE SADE

Baylan'ın garsonları da pastanenin dünya görüşüne ayak uydurmuşlardır. Saraka etmeye, takılmaya, gevezeliğe çokça düşkündürler. Buranın en filozof garsonu da **Hristo**'dur. Kitap okumayı sevip sevmeyi bilmez ama oldukça kalabalık bir kitap koleksiyonu vardır. Çoğu da imzalıdır. Sonradan İsviçre'ye gidecek olan **Hristo Baylan**'ın 2 numaralı garsonu **Leonidas**'ın yetişmesinde de koygun terler dökmüştür. Ne ki, **Leonidas Baylan** kapanınca ipipillah kalmış, **Tepebaşı**'ndaki **Kanuni Esasi Kırathanesi**'nde kokteyllere garson olarak çağrılmayı beklemenin ayaklarına yatmıştır.

Leonidas Baylancılara :

— Yahu paranıza yazık. İçmeyin bir şey. Atın şuraya yirmi beş liği de gidin, der. Ama bunu da ona, öğretmeni **Hristo** öğretmiştir. **Attila İlhan**, **Demir Özlü**'nün kesildiği, bir arada da nişanlandığı bir kız dolayısıyla **Hristo**'nun kendisine gelip:

— Hoca şu oğlana engel olalım. Yoksa bu tavan suratlı kızı alacak, dediğini aklında tutmuştur. **Attila**'ya «Hoca» adını başışlayan da **Hristo**'dur.

Hristo kimi zaman da Baylancılardan birine şöyle der :

— Geçen seferki kız daha güzeldi. Bunu nerden buldun?

Baylancılardan birinin yanındaki kız pasta filan istediği vakit de karşılık hazırdır.

— Deli misin? Öğrenci bu. Sana bir limonata yeter.

Hristo birine kızdığı vakit de şunu yapıştır :

— Sen geçen yıl bir kahve parasını vermemiştin.

Baylan'ın üç numaralı garsonu ise **Todori**'dir. Hepsinden genci de odur.

Baylan kapandıktan sonra eski işine yüzdeyüz ters düşen bir başka işe başlayan da odur. Çünkü ne yapıp yapmış **İstanbul**'daki Rum kiliselerinden birine papaz olarak yerleşmiştir. **Baylan**'daki eski tanışlarından birine rastlayınca da başını çevirir. Bu **Demir Özlü**'nün başına da gelmiştir.

Baylan'da tartışmalar geç saatlere değin sürer. **Attila İlhan**'ın başkanlığındaki bir grup burdan çıkınca İngiliz Elçiliğinin oradaki bir aşçı dükkânında kuru fasulye ve pilav atıştırmayı alışkanlık haline getirmişlerdir. Yemekten sonra da ya evlere dağılırlar ya da **Attila**'nın deyişiyle bir «sinema yaparlar». Kimileri de İngiliz Sarayının karşısındaki **Panayot**'un şarapevinde, **Krepen Pasajı**'nda, **Cumhuriyet Meyhanesi**'nde ya da **Lefter**'de «geceye içkiyle karşı koymaya» koyulurlar. **Panayot**'ta şaraplar numaralıdır. Baylancıların çok hoşuna gider bu. Tek numaralar siyah, çift numaralar beyaz şaraptır. Şarabın numarası yükseldikçe niteliği de yükselir. Baylancılar burada 9 ya da 11 numaralı şaraptan içerler. Parasız oldukları vakit ise 3 numaraya değin düşerler.

Daha sonraki yıllarda topluca **Nil**'e, **Refik**'e, **Bohem**'e gidilir. 1956 yılında **Amerika**'ya — **New York**'a — gidip orada şoför olan **Sırrı Yıldız** meyhanelerde başka masalardan meze aşırır, **Demir Özlü**'nün bulunduğu masaya getirir. Yolda da manavlardan meyve yürütür.

Sırrı'nın **Vahit** adında bir arkadaşı vardır. O da **Baylan**'a gelir ve **Dolmabahçe**'deki parkın içinde **Belediye**'nin bir evinde oturur. Uzun boyludur. Akademide de öğrencidir. **Orhan Duru**'nun da arkadaşı olan **Vahit**'in o sıralarda **İstanbul** dergisinde bir iki şiiri de çıkar. Sonra o da **Sırrı** gibi **Amerika**'ya gitmiş, bir iki yıl sonra bir yaz günü de **Paris**'te görünmüştür. 1971 yazında da kendisini **Taksim**'deki **Caefé Boulevard**'da gösterir.

Baylancılar, olanakları elverdiği zaman, meyhaneler kadar baloları, çaylı dansları da korurlar. Bir gün **Demirtaş Ceyhun**, **Demir**'le **Ferit**'i **Güzel Sanatlar Akademisi** balosuna götürecektir. İkinci meyhanede demlenirler. Ama **Ceyhun** o kadar içmiştir ki, eve elbise değiştirmeye gittiğinde orada sızıp kalır. **Demir**'le **Ferit** de onu saatlerce boşu boşuna beklerler.

1955 yıllarında sinema yönetmeni ve oyuncusu **Yılmaz Güney**'in de **Baylan**'dan içeri adımını attığı kahvenin tarihinde yerini almıştır. **Yılmaz Güney** ilkin **Yeni Ufuklar** dergisinin yönetim yerine gitmiş, orada **Ferit Edgü** ile tanışmıştır. **Edgü** ile tanıştıktan sonra da **Baylan**'a, oradan da **Lefter**'e getirilmiştir.

Ferit Edgü'nün Güzel Sanatlar Akademisinden arkadaşı olan çok yakışıklı, uzun boylu, çok tedirgin, çok içkici Güneş Eskin de Baylancılardandır. Zaten Güzel Sanatlar Akademisinde biri sivrildi mi, kapağı **Baylan'a** atar. Attila Bayraktar, Bayram Küçük de öyle yapmışlardır.

Akademi'den olmadığı halde 1959 yılında **Maya** sanat galerisinde bir resim sergisi açan ve **Dünya** gazetesinde Avrupa çapında bir ressam olduğu ilân edilen Yüksel Aslan da aynı yoldan geçecektir. Ferit Edgü onunla bir konuşma yapıp **Vatan**'ın sanat sayfasında yayınladığı için Yüksel Aslan'a çengel atılmış olur. Aslan Eyüp'te oturur. Orada babasının manav dükkânı ile ilgilenir. Edebiyat Fakültesi Sanat Bölümünde de öğrencidir. Adı ressama çıkınca fakülteyi de, manav dükkânını da boşlar. Gündüzleri yürüyerek ta Eyüp'ten **Baylan'a** gelir, orada akşamlara kadar Baylancılık oynar, akşam da yine Baylancılarla Balıkpazarında çarmukçur yapar. Sonra yine, çok kez yürüyerek Eyüp'e döner.

1959 yılı eski Adalar Güzellik Krallarından Selâhattin Hilav'ın da **Baylan'a** şeref verdiği yıldır. Paris'ten yeni dönmüş olan Hilav **Baylan'a** antresini, boynunda vişne rengine yakın bir fular olduğu halde yapmıştır. O gün yanında Attila Tokatlı da vardır. **Baylan'da** Selâhattin Hilav'ı ilk karşılayan da Yüksel Aslan olur.

Selâhattin Hilav, **Baylan'a** saza gitme modasını getirmiştir. Bu saz gecelerine Hilav'dan başka çokluk Demir Özlü, Yüksel Aslan, Sevim Burak, Ahmet Oktay, ressam Ömer Uluç da katılır.

Baylan'a gelenler sadece bu adını andıklarımız değildir elbet. Prof. İsmet Sungurbey de orada zaman zaman görünür. 1957 yıllarında **Forum'da** «Dış politikada Türkiye yansız bir siyasa izlemelidir» konulu bir mektup-yazı yayınlayan Galip Üstün — o sıralarda Paris'ten yeni dönmüştür — ile İktisat Profesörü Sencer Divitçioğlu — o sıralarda doktorasını bitirmek üzeredir — **Baylan'da** konak tutarlar.

O yıllarda **Baylan'a** koşanlardan biri de Muzaffer Buyrukçu'dur. Ne var, onun hesabı başkadır. O: «**Baylan'da** çok karı var.» sözünü işitmiş buraya «Acaba bir tane de ben tavlayabilir miyim?» diye gelmiştir.

Buraya en son düşen tanrılardan biri de Günel Altıntaş'tır. **Evrım** dergisinde bir yazısı çıkmıştır: «Ölüm Bildirisi.» Yazıda şundan, bundan dizeler aşırı ozanların edebiyat polislerince izlenmesi üzerinde durmaktadır. Yıl 1963'tür. Günel **Baylan'a** daha yazının dumanı tüterken girer. Girer girmez de Cemal Süreya ile karşılaşır :

- Adın ne?
- Günel Altıntaş.
- Haal
- Senin adın ne?
- Cemal.

— Ben soyadımı da söyledim.

— Süreya.

— Haal

O yıllarda Cemal hemen hemen her gün gelir **Baylan**'a. Asım Bercirci de hiç eksik olmaz.

1964 yılında Baylancılık serüveni sona ermiştir. Hiç değilse ilk Baylancılar ellerini, ayaklarını çekmişlerdir burdan. Sanat ortamı bulmak düşüncesiyle **Baylan**'a koşan gençler orada, giderek, sanattan, edebiyattan söz etmemeye başlamışlardır. O günleri aklından geçirecek olan Demir Özlü sonradan : «Yaşamak daha iyi, daha **bohem** bir yaşam sürmek ön plana geçmişti. Öyle ki, artık 1960'dan sonra, **Baylan**'da sanat ve edebiyattan söz açanla alay edilirdi.» diyecektir. Gerçi 1954 yılından sonra oraya doluşan gençler de orada çok bir şey bulamamışlardır ama arkadaşlık ve insan ilişkileri bakımından zengin deneyler elde etmişlerdir.

Burada Attila İlhan da çok bir şey bulamamıştır. Baylancıların hemen hepsi ilk yıllarda onun önderliğini kabul ettikleri halde toplumsal gerçekçi bir edebiyat yapmak için onun ardına takılmakta hiç de istahlı görünmezler. Tersine, şiir alanında, sonradan «İkinci Yeni» diye adlandırılacak bir kuşak, Attila'nın şiirinden etkilendiği halde şiiri soyut temeller üzerine oturtacaktır. Demir Özlü, Ferit Edgü, Orhan Duru gibi — bunlara Adnan Özyalçınır de eklenebilir — öyküde yeni bir atılım yapan öykücüler de sanatlarını az ya da çok birtakım soyut oyunlarla yürütmeyi, ya da bir bunaltı edebiyatı yaratmayı yeğlerler.

Bunaltı Edebiyatı, genel olarak varoluşçu akımla alışverişi olan bir şeydir. Demir Özlü sonradan bu konuda şunları da söyleyecektir :

«**Baylan**'da oluşan Bunaltı Edebiyatı o zamanki yapımıza uygun olarak yeşeren bir edebiyattır. Toplumsal gerçekçilik bizim için yapmaydı, bağlı bulunduğumuz sınıfların duygularına, kendi öz-gerçeğimize uymuyordu. Hem de bu gerçek bir toplumsal gerçekçilik de değildi. Ülkede düşünce özgürlüğü yoktu. Gittikçe gelişen kentsoyluluk ülkü planında sözünü adamakıllı geçiriyordu. Bu güncel gerçeğe karşı duygular taşımamak ve dolayısıyla da bunalmamak olanağı yoktur. İlericiler toplumsal sahnede varlıklarını gösterememektedirler. Tarihin de verdiği çözüm yolları yoktur. Tarihi düşünmek insana başlı başına bir bunaltı verir. İçinde bulunulan koşullara yapışmak, çözülüşü derinliğiyle duymak zorunluydu. Büyük kentsoyluların ahlâkı beğenilemezdi. Hep kazanmaya yönelmiş bu ahlâka karşı çıkılıyor, eleştiriliyordu. Ama bir çözüm yolu da bulunamıyordu. Tutunacak dal yoktu. Tedirginlik, özellikle boşluk, hiçlikti yaşanan. Sonu yer yer boşluğa varan bir yokculuk. Gerçekten o zaman böylesi düşünceler içindeydik.»

Demir Özlü o yıllar **Pazar Postası**'nda Attila'yı eleştiren iki kısa yazı bile yazar. Cemal Süreya ise, yine aynı dergide, 1957 yılında, Osman Mazlum takma adıyla «Unamuno Baylan'a Karşı» adlı yazısında Attila'nın karşısında yer alır.

Attila ise tehlikeyi görür görmez paçaları sıvar, **Dost** dergisinin mayıs 1958 sayısında yazdığı bir yazıda soyut şiire karşı çıkarak akımın tutarlı ve yeni olmadığını, Türk toplum ve sanatının gelişme koşullarına ters düştüğünü ve de bileşimden (sentez) yoksun bulunduğunu öne sürer.

Attila 1959 yılında Orhan Duru'nun **Bırakılmış Biri** adlı öykü kitabı dolayısıyla da yine **Dost** dergisinde (ekim 1959) Orhan Duru'nun ilk öykülerindeki dürüst gerçekçilik eğiliminden uzaklaşmış olması karşısında hayıflarını bildirmek fırsatını yitirmez. Aynı yıl içinde yayınlanan Ferit Edgü'nün **Kaçkınlar**'ı karşısında ise daha hoşgörülüdür. Edgü'nün kendine özgü, değişik ve yeni bir bileşime vardığını önceden kabul eder. Ama onun için söylediği şeyler de toplumsal gerçekçiliğe oynanan oyunun verdiği acıyı koyar ortaya :

«**Kaçkınlar**'ın kapılarından da Ferit Edgü'nün dünyası'na giriyoruz: doğa ve evrenden âdeta kazınmış; bir şehir (ne şehri?), bir ev (ne evi?), bir oda ve odaları doldurup taşan bir kaçkın'ın kurguları dünyasıl İnsanları, insanlar arası ilişkileri gerçekçi gözlerle görmekten çok, onlara karşı bir suçluluk **complexe**'i yaşadığından mı, yoksa dışgözleme yatkın olduğundan mı ne, bu dünyadaki insanlar, sen, ben, o gibi fizik varlıklar olmaktan ziyade bir takım tutku, sapıklık ve **complexe** olgularının yarı gerçek öğeleri halinde bulunuyorlar: bu, bir bakıma onların gerçek tiplerden çıkarılmış olmamasından doğuyorsa, bir bakıma da yazarın kafasında gerçek insanları yeni bir tutumla düzenlemek-tense kafasındaki düzene (ya da düzensizliğe) uygun, kendince insanlar kurmayı beğenmesinden meydana geliyor.»

Ama ne yazık, toplumsal gerçekçiliğe oynanan oyun asıl Attila İlhan'ın kendisinden gelir. Nasıl Orhan Veli gerçeküstücülüğe yeşil ışık yaktığı halde ona bağlanmamışsa, Attila İlhan da toplumsal gerçekçiliğin davulunu boyuna astığı halde onun gerçek bir uygulayıcısı o'amaz.

O daha 1954'lerde düşüncelerini yumuşatmış ve Tanzimat yazarlarını yüceltmeye, daha doğrusu onları da toplumsal gerçekçi birer ozan saymaya kalkışmıştır. **Dost** dergisinin kasım-aralık 1954 sayısında «Toplumcu ve Gerçekçi Sanat Geleneğine Saygı» adlı yazısında bakın ne der :

«Yalnız Namık Kemal mi? Ziya Paşa'nın her birisi tepeden tırnağa toplumsal, hattâ siyasal birer görevi olan **Terkibibent** gibi, **Rüya** gibi eserlerini hatırlayınız. Sonra sanatıyla, romanlarıyla o kadar geri ve

bilgisiz bırakılmış halkımıza, karınca kararınca bir şeyler öğretmek isteyen (...) aydınlık yürekli Ahmet Mithat nasıl omuzlarımıza destek olmaz? Daha 1890-95 yıllarında verdikleri eserlerle realizmin ve natüralizmin ilk örneklerini ortaya koyan Samipaşazade Sezai (**Sergüzeşt, Kediler**), Mehmet Murat (**Turfanda mı, yoksa turfa mı?**), Nabizade Nazım (Zehra), Recaizade (**Araba Sevdası**) gibi namuslu ve yiğit kâlemler bizim bugünkü toplumcu ve gerçekçi sanatımızın güvenle yaslanacağı, inceleyeceği, eleştireceği temel direkleri değil midir?»

Şu var ki, bütün bu gürültü patırtılar, bütün bu sağa sola yalpalamalar arasında Attila yine de iyi şiirler yazar, adını bütün kuşaklara kabul ettirir.

Ahmet Oktay'a gelince o, toplumcu bir sanattan yanadır ama toplumun soluk alıp, soluk verişinde cinselliğin ya da şu şimdiki anın büyük bir yeri olduğuna inanır. Şu sözler onunundur :

«Toplumların oluşumunu açıklarken cinselliğin rolünü, Frazer, Morgan, Freud ve Engels'in düşüncelerini kabul edenler, erotizmi de varlığın görüşlerinden biri olarak almak zorundadır. Lawrence **Lady Chatterley'in Sevgilisi'**ni yazarken hiç de toplumsal koşulları görmezden gelmiyordu. Marquis de Sade'in aykırı, tutkun şehveti devrimci düşüncelerle ilgilenmesine, siyasal bir bölüğe katılmasına engel olmamıştır. Erotik yazar da sonunda — hele bu çağda — belirli bir toplum düzeni içinde sıkılan, mutlu olmayan, kötülükleri gören bir savaşıdır.»

1960 yılında söylenmiştir bunlar. İşin tuhafı, Attila İlhan da **Varlık** dergisinin Ekim 1972 sayısında şunları söyleyecektir :

«Kim söylemişti hatırlamıyorum pek, bir tarihte, galiba yirmi yıl kadar oluyor, bir arkadaşım 'Freud'la Marx arasında bir bileşim denemesi yapılırsa ne ilginç bir sonuç çıkardı.' demişti. O zamanki kafamla handiye üzerine yürümüş, demediğimi koymamıştım. Toplumun ve doğanın diyalektiği yanında insanın içsel ve cinsel bir diyalektiği olabileceğini düşünemeyecek kadar bilgisiz, Adorno, Reich ve Marcuse'ün zaten konuya eğilmiş olduğundan habersizdim. Sonraları, özellikle **Varlık**'ta bir sıra yazıda adını andığım ressam Margot ve doktor Brander beni bu konuda uyardılar, psikolojinin, hele cinselin insan hayatı kadar toplum hayatı üzerindeki önemine de dikkatimi çektiler. O gün, bu gündür konuyla ilgileniyorum. Reich, son zamanlarda okumaya çalıştığım bir eserinde cinsel gelişim sakatlanmalarının nasıl toplumsal terslikleri yarattığını pek güzel açıklıyor.»

Doğrusunda, Freud'la Marx bileşimi o zaman Baylancıların kafalarında yer eden bir konu değildir. Gerçi Demir Özlü, Attila'ya bir gün buna benzer bir cümle söylemiştir ama o da buna inandığı için değil bir deneme cümlesi olsun diye yapmıştır bunu. Yalnız **Baylan**'da Freudizni-

den ve cinsel sorunlardan çokça söz edilir. Hele Marquis de Sade, Ferit'le Yüksel Aslan'ın dilinden düşmez. Sonraları Yüksel Aslan birçok resmini «Marquis» diye bile imzalamıştır. Ama Paris'te onun imzası yine Aslan'a ya da Artslan'a dönüşür.

Baylan'da bir ara Lautréamont ve Rimbaud Prenslığı de kurulur. Ege Ernart o sıralarda **Galatasaray**'da okur ve **Baylan**'a Rimbaud'nun «Bütün Yapıtları» ile gelir. Ernart'ın ve Asaf Çiyiltepe'nin öbür **Galatasaraylı** arkadaşlarının koltuğunda ise Lautréamont'un — Saik Faik'in bir yazısında da adı geçer — **Maldoror'un Şarkıları** adlı kitabı bulunur. 1960 yıllarında bu yazarlar dolayısıyla da bütün gerçeküstücüler, Selâhattin Hilav, Ergin Ertem, Onat Kutlar'ın da kafasını kurcalar. Bunlar gerçeküstücülük üzerine bir inceleme de yaparlar ve buna **a** dergisi yayınları arasında yayınlamayı düşünürler. Nedir, **a** dergisi kapanınca yayınlama işi, **de** yayınevine düşer.

Şu var ki, Attila'nın Baylancılar üzerinde başka bir etkisi olur. Onlarda bir Paris özlemi uyandırır. Yalnız bu özlemin uyanmasında Asaf Çiyiltepe ile onun Galatasaray'lı arkadaşlarının da rolü kabul edilmelidir. Demir Özlü ile Ferit Edgü'nün Sartre ile Camus'yü dillerinden düşürmemesi de buradakilere boyuna Fransa'yı, dolayısıyla da Paris'i düşündürmüştür.

Asaf Çiyiltepe, Demir Özlü ile Ferit Edgü'yü ikide bir Tarlabası Caddesine de çeker. Orada gezinirlerken Asaf arkadaşlarına bu Hristiyan kokan caddenin Paris sokaklarına benzediğini söy'ler. O sıralar Çiyiltepe daha Paris'i filan görmüş değildir ama akli Paris'le virvirdir. İstanbul'da kendisine Avrupa'yı düşündürtecek yerlere gitmeyi de savsaklamaz. Demir Özlü'ye Hilton'un **Roof Bar**'ında yemekten önce **campari** içmeyi öğreten de odur. Arkadaşları arasında Paris'e ilk giden de — 1959'da — o olur. Dönüşte Paris üzerine söylenecek yeni şeyler de bulur :

— İnsanda cinsel birikimin zerresi kalmıyor Paris'te. Bir kızla stadyumun ortalık yerinde yattık bir gece.

Çiyiltepe Paris'e gitmeden önce Fatih Camii'nin arkasında Çarşamba yolunda oturan Dişçi Okulu öğrencisi bir kıza tutulur. Bu, bir komserin adını mitolojiden alan kızıdır: **Leda**. Güzellikte Leda'nın üstüne yoktur. Demir'le Asaf onun evini bir ağaç altından gözetlerler. Röntgencilik değildir bu. Kızın havasıyla soluklanmak isterler. Kimi zaman Asaf'ın yanında Demir yerine Hilmi Yavuz olur. O zaman Saraçhanebaşı parkında şişeyle şarap da içilir. Demir'e de telefon sarkıtlılar ama Demir o akşam ders çalışacaktır.

Bir gece Asaf'la Hilmi Yavuz yine parkta şarap içerken bu kez

kantarın topuzunu kaçırlılar. Karakolda Leda'nın babasının karşısındadırlar.

Komser :

— Size yakışır mı, üniversite öğrencisiniz?

Asaf iyice zomdur. Durumdan yararlanmak umuduna kapılır :

— Beni evlendir Komser Bey.

Daha sonra Paris yolculukları başlar.

Çiyiltepe'nin arkasından Ferit Edgü, onun arkasından Güner Sümer, onun arkasından Demir Özlü Paris'le içli dışlı olurlar. Daha sonraları Bayram Küçük, Attila Bayraktar ve 1971'lerde Paris'te bir trafik kazasında ölen Güneş Eskin de onları izler. Toplumsal ile cinselli resimlerinde en iyi tokuşturan Yüksel Aslan da Ferit'in üstelemeleriyle 1960 yılının ilk aylarında Paris'e gelip yapışır. Yalnız, Avrupa çapında bir ressam olduğunu Paris'lilere anlatmak için daha İstanbul'dayken saç biçimi değiştirir, eski Romalılara benzemeye çalışır. Sezer Tansuğ onun bu davranışı için sonradan şöyle diyecektir: «İyi yapmıştır. Roditi filan gibi tiplere katlanmadan Avrupa'ya göç etmek, orada sergiler açıp tanınmak olanağı yoktur.»

Daha sonraları Can Ok da Paris'te konak tutar. Otelci bir kadınla evlenir, **Günaydın** gazetesine Paris'ten haberler yollar. Sinan Bıçakçı da onun yaptığını yapar. Yalnız o bir İspanyol kıızıyla evlenmeyi yeğler.

Baylan Pastanesi serüvenleri burada biter. Ama biz bölümü kapamadan önce Attila İlhan'ın kendini anlatan bir şiirini de buraya aktaralım :

Son yolcunun adı Attila İlhan'dı.

Miyoptu. Kısa boylu bir adamdı.

Dostu yoktu, sigarası vardı.

Bir yazı makinesiyle binmişti.

Bizimle konuşmaktan çekinmişti.

Gözlerini görseniz korkardınız :

Polisten kaçıyordu derdiniz.

Bir cinayet işlemişti derdiniz

Ha'buki kendinden kaçıyordu.

«nuru'nun oğlu molla ali» ve düşündürdükleri

s. serpil savcıoğlu

Mehmet Bayrak, Soyut'un 68. sayısında yayımlanan «Ali Yüce'nin Şiiri» başlıklı yazısının «sonuç» bölümünde şöyle diyor :

«Geri bınaktırılmış Türkiye'de hakkı yenen iki yazar tipi vardır. Bunlardan biri, taşrada kalmış, Babıâli ile ilişkisi kıt ya da kesik yazarlardır; biri de egemen zümrelerin baskı ve yasaklamalarına muhatap olduğu için, bu hareketin bir uzantısı olarak yayımcılarca da bırakılmış toplumcu yazar tipleridir. Elbette burada söz konusu edilen tipler, toplumculuk adına yazarlık, şairlik oyunu oynayan kof değerlerle karşılaştırma kabul etmeyecek gerçek toplumcu-sanatçı tiplerdir./

Bunlardan birinciye örnek olarak Ali Yüce gibileri, ikinciye örnek olarak da Dinamo gibileri gösterilebilir.»

Adı geçen yazısının giriş bölümünü ise Mehmet Bayrak şu tümce-lerle başlatıyor :

«Ali Yüce, ozan olarak gerçek bir değer olduğu halde üzerinde çok az durulan biridir. Çeşitli soruşturmalarda Yüce'nin bu değerine değinildiği halde, bu, değinme sınırlarını geçip çözümleme-inceleme boyutlarına ulaşmamıştır. Sözelimi bazı şiirleri (Kaplama, Olmaca vb. gibi) Ankara Sanat Severler Derneği'nce 'ayın şiiri' olarak seçilmiş, Varlık yıllıklarında şiirleri en çok beğenilen şiirler arasında anılmış; yukarıda da belirlediğimiz gibi bazı soruşturma ve konuşmalarda övgüyle karşılanmış, (Necati Cumalı Konuşuyor, Ant, 4.11.1969; Tamer Baybars'la Konuşma, Yeditepe, Şubat - 1972; Türk Şiiri 1973; Milliyet Sanat Dergisi, 2.3.1973; 1960 Kuşağına Toplu Bakış, Yeni Ortam, 19.9.1973); gazete ve dergi taramalarında şiirine dikkat çekilmiş (E. Özdemir, Dergilerde, Varlık, Eylül - 1971; E. Özdemir, Ga-

zete ve Dergilerde, Varlık, Mayıs - 1972; Abdülkadir Bulut, Dergilerden Yansımlar, Yeditepe, Mayıs - 1972; C. A. Kansu, Batı, Varlık Mart - 1969), ancak Şevket Yücel'e gelinceye dek doğrudan şiiri üstünde durulmamıştır. Aslında Yücel'in yazısı da, bu ilgisizliği belirleyen daha uzunca bir değinmeden başka bir şey değildir.»

«Aşk değil unutayım zehir değil yutayım / İnceldikçe bağımsızlığın boynu / Kalınlaşır boyunduruk / Kan etmiş ekmeğini yabancı tekme / Suyumu irin etmiş yerli yumruk / Barış yeyip savaş kusar / Et koynumda kör bir güvercin / - / Ben türküm, ya sen nesin / Oturup emperyalist kucağına / Altın kaşıkla mama yemişsin / Ben mağarada samanlıkta ahırda / Allahın emri emperyalizmin kavliyle / Dünyaya borçlu gelmişim / Vergi etmişim yorganımı faiz etmişim / Sen çıkıp milletin yorgun sırtına / «Milliyetçiyim» demişsin / ... / Kıracağım seni kanlı boyunduruk / Görmeyi öğrenecek Anadolunun gözü»

diyor Ali Yüce... Evet ama, neden bir başkasına değil de, «hakkı yenen sanatçı tiplerine» örnek olarak, yukarıda «Boyunduruk» adlı şiirini de alıntıladığım «Nuru'nun oğlu Molla Ali»ye, yani Ali Yüce'ye değinmek istedim? Hakkı yenen başka toplumcu-sanatçı hiç yok mu? Yoksa hakkı yenen bir tek sanatçı, «Nuru'nun oğlu Molla Ali» mi? Elbette hayırlı Kuşkusuz ki, «hakkı yenen» daha nice toplumcu ozan ve yazarlarımız da vardır. Ama şunu peşin diyeyim ki: Mehmet Bayrak'ın da anımsatmasıyla Ali Yüce, benim için «hakkı yenen sanatçıların» bir somut örneği ve de simgesi oldu. Ali Yüce'yi seçmemedeki ilk amacımı, böyle bir gerekçenin sonucuna bağlayabilmem olanaksaldır. İkincisini ise, gerçekten de Ali Yüce'nin —Mehmet Bayrak'ın da belirttiği gibi—, «ozan olarak gerçek bir değer» olduğudur. Sözgelimi, az önce benim de alıntılanmak gereksinimini duyup ta alıntıladığım Ali Yüce'nin «Boyunduruk» adlı şiirinin bir-iki dizesini dilerseniz birlikte inceleyelim, bu kadarı bile yeterli olacaktır kanımca. Öyleyse bakalım hele, ne diyor «Nuru'nun oğlu Molla Ali», yani Ali Yüce?

«Aşk değil unutayım /

zehir değil yutayım»

«Boyunduruk» için söylüyor bunu Ali Yüce. Şairin boyunduruğu tanımlayışındaki şiirsel güç, ekuyucusunda, kanımca derin duyarlıklar kazandırabilecek olgunluk ve etkinliktedir. Şair, «aşk olsa» unutabilecek belki boyunduruğu... «Zehir olsa» belki, belki de değil, gerçekten yutacak. Çünkü öylesine yürekten duyuyor ki boyunduruğun etkisini, ozan, ondan kurtulmak için onu «zehir bile olsa» yutmayı düşünebiliyor. Öyle ya... herhalde daha etkindir boyunduruk zehirden.

Ve geri bıraktırılmışlığın en somut ezikliğini örnekliyor şu dizerle de ozan:

**«Allahın emri emperyalizmin kavliyle /
Dünyaya borçlu gelmişim»**

İçten ve dıştan sömürülen toplumların insanların yazgısı bu.

Usuma, «Ağıt Yok» adlı son kitabı üzerine onun üzerinde övgüler yazılan Tekin Sönmez'in adı geçen yapıtındaki kimi dizeler geldi. Tekin Sönmez kitabının bir yerinde şöyle diyordu:

**«ve omurgamın yassılmış kentini /
düzelt devingen çekiçlerle.»**

Ben de yazmıştım «Ağıt Yok»u üzerine Tekin Sönmez'in. Ne var ki, öyle pek övgülü filân değildi. Ve yukarıdaki dizeleri de ben, anlam-sız iki dize olarak nitelemiştim. «Tüccar zihniyetli» ve bir dergi patronu olan Tekin Sönmez çok kızmış ve ilk ve son olan bir konuşmamızda da şöyle demişti bana: «Sanat, zaten bir soyutlamadır.» Bu bir kurtuluşu ona göre. Ben de fazla üstelememişim. Çünkü ilk kez karşı karşıya geliyor ve yine ilk kez konuşuyorduk.

Aslında Tekin Sönmez haklıydı! Çünkü o kadar kişi övmüştü ki kitabını, benim yer yer de olsa yermem, elbette ki hoşuna gitmeyecekti «tüccar zihniyetli» bay dergi patronunun. Ne ki, genç arkadaşımız Mustafa Balel, Tekin Sönmez'in «Ağıt Yok»u için «**kocca bir granit**» diyordu. Bense diyordum ki: «Bir takım aşırı simgelerden ve soyutlamalardan kaçınılmalıdır. «Ağıt Yok»un içinde bu iki dizeyi görmek istemezdim.»

Tekin Sönmez'i neden sıkıştırdım araya ben de bilmiyorum kesenkes ama, herhalde usumda çokça yer etmiş olmalı. Kaldı ki, bi-ara bir halk şairi dostuma yazdığım bir mektupta da sözünü etmiştim Tekin Sönmez'in ve söz konusu iki dizesinin. Aslında, dergi patronu Sönmez, soluklu bir ozan. Ama eleştirilere karşı dayanıklı olmalı her şeyden önce. İllâ ki övülecek mi yani?

Neyse, yeniden «Nuru'nun oğlu Molla Ali»ye dönelim. Sözelimi, «Molla Ali» de ozan, dergi patronu Tekin Sönmez de... Ne var ki, biri patron, yani bir derginin sahibi olduğu için şiirlerini gerek dergisinde ve gerekse kendi yayinevi aracılığıyla bir kitap halinde yayımlayabilme olanaklarına sahip... «Molla Ali» Ali Yüce ise, genellikle bu iki olanaktan da yoksun. Şu kadar ki, Ali Yüce'nin şiirlerini ara-sıra ancak Soyut'ta görebiliyoruz, bunun dışında başka bir yerde yok. Bir de sanırım, uzak bir geçmişi olmayan «Oluşum»da görmüştüm. Şimdi diyelim ki: Her ikisi de gerçek bir değerdir... Ama bizim «Molla Ali», ne ile belgeliyecektir bir gerçek değer olduğunu? Tekin Sönmez, gerçek bir değer olsa da olmasa da, nasıl olsa patronu olduğu bir dergisi ve bir yayinevi var, öyleyse dilediği zaman sanat ve yazın çevremizde boy gösterebilecek ve şiirlerini övmeyenlere de dergisinin kapılarını

iyice kapatacaktır. Ben aslında, yukarıda da söylediğim gibi Tekin Sönmez'in gerçek bir değer olduğu görüşüne katılıyorum... Bir farkla ki, o da, soluklu ve yürekli bir ozan zihniyetine sahip olmadığıdır.

Evet hal böyleyken, «Allahın emri ve emperyalizmin kavliyle dünyaya borçlu gelen» bizim «Molla Ali», yani, «sanatsal yönsemesi ve sanatçı sorumluluğu» hakkında: «(Korkunç ve acı) gerçekler açık seçik ortada iken, kimi sanatçılarımızın soyut sanata gönül bağlamış görünmesi acıdan da öte bir durumdur. Halkının büyük bir bölümü mağara yaşamından kurtulamamış bir ülkenin sanatçısı nasıl olur da soyut estetik peşinde koşabilir anlamıyorum. Uygarlık kavramının en başında giden, bütün sorunlarını çözümlemiş bir ülke sanatçılarının eskilerini giymeyi kendine nasıl yakıştırır? Hele bunu bir yenilikmiş gibi göstermeyi nasıl göze alır? Savaş meydanında, kurşun yağmuru altında, tüfeğimize dayanıp ayın doğuşunu seyre dalmaya benzer bu, ölü töreninde göbek atmaya benzer./.../ Bir kurtuluş, bir kalkınma savaşı veren ülkemizin sanatçılarının bu savaşı görmezlikten gelmelerini anlamakta güçlük çekiyoruz. Alın teriyle beslendiğimiz bu yorgun halkın gelecekte kuracağı güzel bir dünyanın hamurunda bizim de bir çimdik tuzumuz bulunmasını nasıl oluyor da çok görüyoruz? Onların gözleri açılmadıkça bizim gözlerimizin görmesi bize acıdan başka bir şey vermez. Türk sanatçıları halkın kurtuluş savaşının ötesinde bir çizgi bile çizmemeli bence. Kalemimizi namusumuzla bilemişsek eğer.» diyen Ali Yüce ise, hâlâ bir kitap bastırmanın yollarını araya dursun... Bulamayınca da unutturulup gitsin... Ama unutturulamıyacaktır Ali Yüce!

«Nuru»nun oğlu Molla Ali»ye saygılar...

olaylar arasında

● Françoise Sagan'ın «Bonjour tristesse — Günaydın hüznün» adlı ilk romanı bundan yirmi yıl önce, 1954 te yayımlanmıştı. Ve çok kısa bir süre içinde büyük başarıya ulaşmıştı. Kitabın yazarı ondokuz yaşındaydı. Bundan sonra Sagan'ın dokuz romanı daha yayımlandı. Yazar bu yirmi yıl içinde yedi de oyun yazdı. Bu yapıtların kimi tuttu, kimi tutmadı, kimi beğenildi, kimi de büyük eleştirilere uğradı. Bu arada yazar özel yaşamıyla ilgili olaylar yüzünden sık sık kendinden söz ettirdi. Aynı zamanda gazetecilerle güçlü bağlar kurduğundan konuşmaları sık sık gazetelerde ve dergilerde yer alıyordu. Ve her seferinde bu konuşmalarda büyük bir canlılık ve içtenlik göze çarpıyordu. **Sagan'ı küçümseyenler vardır, önemseyenler vardır. Tam bir yargının saptanması için henüz erken olduğu kanısındayız. Çünkü Sagan'ın bir çeşit yaşam düzeninin yansıtıcısı olduğu kuşkusuzdur. Fransanın ünlü yayınevi Jean-Jacques Pauvert geçenlerde «Karşılıklar 1954-1974» adlı bir kitap yayınladı. Sagan'ın çeşitli gazete ve dergilerde çıkan konuşmaları bu kitapta yer almaktadır. Ayrıca yeni konuşmalara da yer verilmiştir. Böylece dünya görüşü ve düşünce yöntemi toplu bir biçimde daha belirgin bir düzeyde saptanabilmektedir. Sagan'la ilgili bu kitaptan söz açılmışken yazarın birkaç düşüncesini yansıtalım : «Bir maske gereğini anlamam için uzun bir süre geçti aradan. Evet, yüzüme bir maske takmam gerekiyordu. Ve yüzüme bana yüklenen efsanenin maskesini taktım, efsane de beni artık tedirgin etmedi.» — «Beni yaşamda tutkulu bir biçimde en çok ilgilendiren şey kişilerle siyasal olaylardır. Öyle şeyler vardır ki canımı verebilirim... Hiçbir siyasal partiye kayıtlı değilim, ama bütün benliğimle sola bağlıyım. Bir faşist saldırısı olsay-**

dı dövüştürdüm.» — «Kuşku, benim sağlığımdır. Yazı yazmak onda dokuz kendi kendini aldatmaktır.» — «Konuşurum, konuşurum, bıkmadan usanmadan konuşup dururuz... her şeye değinerek.»

● Fransa'da Galilée yayınevinde yayımlanan «Digraphe» adlı dergide Freud'un «Sahne psikopatetik kişiler» adlı yazısı ilk kez Fransızca olarak yayımlandı. Freud bu yazısını 1905 yılında yazmış.

● İkinci Dünya Savaşından sonra sinemaya yeni bir soluk getiren İtalyan sinema yönetmeni Vittorio de Sica Paris'te öldü. Yetmiş iki yaşındaydı. Tam büyük yönetmenin öldüğü gün Fransa'nın başkanlığında de Sica'nın son filmi «Gezi» sinemalarda gösterilmeğe başlanmıştı. 1902 yılında Sora'da dünyaya gelen Vittorio de Sica film çevirmeğe oyuncu olarak başladı. 1923 yılında Tatiana Pavlova'nın tiyatro topluluğuna katılan de Sica birçok oyunda rol aldı ve özellikle Pirandello'nun oyunlarında oynadı. Kısa bir süre üne kavuşan Vittorio de Sica kendi tiyatro topluluğunu kurdu. Bir yandan filmlerde oynarken bir yandan da revü sahneliyordu. De Sica ilk filmi «Kızıl gül»ü 1940 yılında çevirdi. Bu film yönettiği ilk filmi. Ama üzerinde durulacak bir film değildi. Bununla beraber üç yıl sonra yönettiği iki film, «Çocuklar bize bakıyorlar» ve «Göğün kapısı» dikkatler çekti. Bu filmler Alman işgali altında çevrilmişti. Daha sonra, faşist rejimden ve savaştan sarsılan İtalya çok değişti. De Sica'nın «Sciuscia» (1946) ve «Bisiklet hırsızı» (1948) adlı filmleri bu döneme rastlar. Bu filmler İtalya'daki o dönemin toplumsal tanıklarıdır. Özellikle «Bisiklet hırsızı» işsizliği ve sefaleti bütün çıplaklığıyla ve acılarıyla yansıtır. İşsizlik ve sefalet milyonlarca kurban vermiştir. Daha sonra Vittorio de Sica bir süre önce televizyonlarımızda da izleyebildiğimiz «Station Terminus» (1954) ve «Dam» (1956) adlı filmleri yaptı. Ama artık bu filmler yeni-gerçekçilik dizisinin düzeyinde değildi. De Sica daha sonra da yönetmen ve oyuncu olarak birçok film çevirdi. Yönetmenliğini bir yana bırakırsak bazı filmlerde canlandırdığı roller gerçekten unutulmayacak kâmsındayız.

● Venedikliler Peggy Guggenheim'a «doc'ların sonuncusunun eşi» derler. Bu kadın uzun yıllar Venediklileri etkisinde bırakmış ve gözlemini kamaştırmıştır. Büyük törenler, büyük şöenler, giysileri, terasında yaptığı güneş banyoları, çevresini saran sanatçılar... hep bunlar konuşulmuştur. Bugün bile Venedik'te tek özel gondola sahip olan kadın bu kadındır. Belki garip gelebilir ama özel gondol sahibi olabilmek Vene-

dik'te lükstür. Ve Peggy'nin gondolu da gerçekten görkemlidir, kadife şilteleri ve aslan heykelleriyle... Peggy Guggenheim : «Gondolum ve köpeklerim, işte bütün sevdiklerim bunlar. Koleksiyonuma artık bakmıyorum; çünkü ezberledim!» diyor. Peggy'nin büyük zenginliği, gondolu, köpekleri belki gazete ve dergilerin magazin sayfalarını merakla izleyen kimseleri çok ilgilendirebilir. Ama doğrusunu isterseniz bizim için bunların hiç bir değeri yok. Ama «koleksiyonum» dediği şey öyle mi ya! Bu koleksiyon gerçekten bir hazinedir. Bu sanat yapıtlarının arasında bugün artık değerleri pek de kolay biçilemeyecek birçok parça vardır. İşte Peggy Guggenheim son günlerde bu yapıtları Paris'te sergiledi. Bunların arasında özellikle son 50-60 yıl içinde sağlamış olduğu öyle çağdaş yapıtlar var ki bunları şimdiye dek birkaç yakından başka kimse görmemişti. Evet, zaman zaman gazeteciler Peggy'nin Venedik'teki sarayına girme izini alıyorlar ve bu çok değerli yapıtların fotoğraflarını çekerek yayımlıyorlardı ama bunların asıllarını ancak mutlu bir azınlık görebiliyordu. Şimdi milyoner kadın bencilliğinden sıyrılıp hazinesini halka açınca bunun gerçekten ne kadar değerli olduğu daha iyi anlaşıldı. Peggy Guggenheim : «Belirli bir yöntemle önemli bulduğum her şeyi satın aldım. Bunu da Herbert Read'in yardımıyla yaptım» diyor. Sir Herbert Read'in yardımıyla yapılan bir işte bütün akan sular durur. Çünkü Read kuşkusuz çağımızın en büyük resim eleştirmenlerinden ve incelemecilerinden biridir. Bugün 76 yaşında olan Peggy Guggenheim çok canlı bir kadındır, o da başka zenginler gibi yemiş, yedirmiş, içmiş, eğlenmiş, eğlendirmiş ama bütün bunları gerçekten görkemli bir biçimde yapmış hem de paralarını olumlu bir yolda harcıyarak büyük çağdaş sanatçıların birçok önemli yapıtını toplamış. Bunların arasında birkaçını saymakla yetineceğiz : Heykelci Marino Marini'nin bronzdan «Kalenin meleği»; Heykelci Germaine Richier'nin «Boğa güreşi»; René Margritte'in «Rüzgârların sesi»; Brauner'in «Gerçeküstücü» sü; Max Ernst'in «Anti-Papa»sı; Malévitch'in «Composition suprémaliste»; Paul Klee'nin «Bayan P. nin portresi».

Derleyen : ad-mo

SO YUT

aylık edebiyat dergisi — sayı 75 — ocak 1975

sahibi ve sorumlu yönetmeni: halil ibrahim bahar

yönetim yeri: ankara hanı 4/44, ankara caddesi — istanbul

**havale ve yazışma adresi: h. ibrahim bahar, mithatpaşa caddesi, 19/3
beyazıt — istanbul**

sayısı 10, altı aylığı 60, yıllık abonesi 120, yabancı ülkelere 180 lira

dizgi : met/er matbaacılık, telefon: 22 85 87

baskı: istanbul matbaası, telefon: 26 41 83

kapak baskısı: reyo ofset, telefon: 22 78 08

**gönderilen yazılar üç ay içinde yayımlanmazsa daha sonra da
yayımlanmayacak demektir.**

gönderilen yazılarla ilgili mektuplara karşılık verilmez.

yayımlanan yazıların her türlü sorumluluğunu yazarları yüklenirler.

son baskı tarihi: 31.12.1974

e yayinlari

Şiir Dizisi'ni SUNAR :

ece ayhan
DEVLET VE TABİAT

cemal süreya
BENİ ÖP, SONRA DOĞUR BENİ

oktay rifat
YENİ ŞİİRLER

yannis ritsos
türkçesi
cevat çapan **UMARSIZ PENELOPE**

BİRİNCİ HAMUR KAĞIDA LÜKS BASKI ● her kitap 10 lira
Genel Dağıtım: e yayinlari ankara caddesi 13, p.k. 12
tel: 26 81 42 / 27 87 20 istanbul ● ankara: aydın kita
bevi, kocabeyoğlu pasajı ● izmir: datıç, ikinci beyler
● not: bütün yayınlarımız için katalog isteyiniz ●●

hikaye

VEDAT SAYGEL
ortalık neden karıştı?

10 lira

OKTAY AKBAL
önce ekmekler bozuldu

12,50 lira

ZEYYAT SELİMOĞLU
kıçüstünde toplantı

10 lira

MUZAFFER BUYRUKÇU
mağara

20 lira

e yayınları

**ankara cad.
13 istanbul**

e yayınları genel dizi **roman**

CENGİZ TUNCER

hacizli toprak 15 lira 3.BASKI

kerkenez 20 lira 3.BASKI

ABBAS SAYAR

yılkı atı 10 lira 3.BASKI

çelo 15 lira 2.BASKI

MUZAFFER BUYRUKÇU

bir olayın başlangıcı

12,50 lira

KERİM KORCAN

idamlıklar 15. lira 2.BASKI

linç 10 lira 3.BASKI

OKTAY AKBAL

garipler sokağı

10 lira 3.BASKI

 E Yayınları özel dizi:

1 SİDARTA/H.HESSE

2 DEĞİŞME/M.BUTOR

3 YAŞAMA UĞRAŞI/
C.PAVESE

4 GÜNLERİN KÖPÜĞÜ
/B.VIAN

5 SANDIK MÜSAHİDİ
/I.CALVINO

6 EL GREKO'YA MEK-
TUPLAR/KAZANCAKIS

7 MİSİR KONSEYİ/L.
SCIASCIA

8 ERMİS/H.CİBRAN

**GERÇEK
YAYINEVİ**
p.k. 655 İstanbul

42. kitap :

**Prof. Dr. Nermi Uygur
TÜRK FELSEFESİNİN BOYUTLARI**

15 lira

43. kitap :

**Prof. Dr. Cemal Yıldırım
BİLİM TARİHİ**

20 lira

Yeni baskılar :

**Prof. Sadun Aren
EKONOMİ EL KİTABI**

Gözden geçirilmiş 5. baskı

15 lira

**Doğan Ergun
SOSYOLOJİ EL KİTABI**

Genişletilmiş 2. baskı

20 lira

**Doç. Dr. Mehmet Selik
İKTİSADİ DOKTRİNLER TARİHİ**

2. baskı / 25 lira

**Mehmet H. Doğan
ESTETİK**

(Hazırlanıyor)

KERVAN YAYINLARI
«BAŞUCU» DİZİSİNİN
2. KİTABINI SUNAR

ALO!.. ÖLÜYORUM

J.P. FERRIERE

- Bu bir polis romanı değil
- Bu bir aşk romanı değil
- Bu bir tarih romanı değil
- Bu bir casus romanı değil

Fakat bunların hepsi

İlk kitap : Bir Noterin Hatıra Defteri

KERVAN YAYINLARI

Cağaloğlu, Şerefefendi Sokağı 31

Telefon : 27 48 82 — İstanbul

ÇAĞIN
PREPARATI

Encephabol

BEYİN
DOKUSUNUN
SPESİFİK
GÜCÜNÜ
ARTTIRIR

E. MERCK

aksu laboratuvarı

- * Zepam
- * Avigen (Kapsül)
- * Fervigen (Sirop)
- Demir + Vitaminler

Çemberlitaş, Peykane Sokak, No. 29
İstanbul — Türkiye
Tel. : 27 18 27

cem yayınevi

DÜNYA ŞİİRİ
dizisini sunar:

SAPPHO

Şiirler

Çeviren: Cevat Çapan

RODOVAN PAVLOVSKI

Göl Ülkesi

Çeviren: Necati Zekeriya

PETÖFİ

Şiirler

Çeviren: Tahsin Saraç

PABLO NERUDA

Yirmi Aşk Şiiri ve Umutsuz bir Şarkı

Çeviren: Said Maden

IZZET SARAYLIÇ

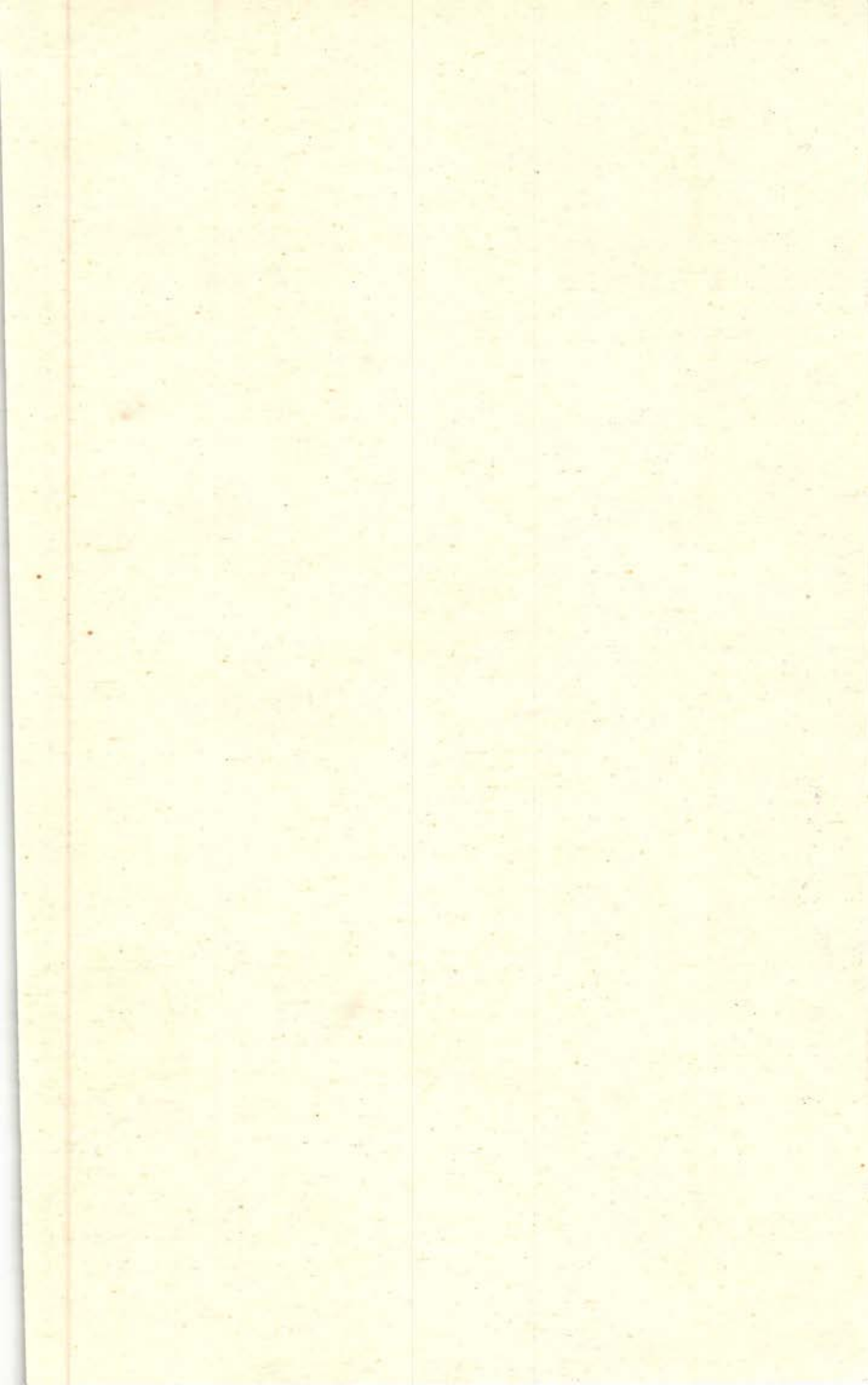
Sunu

Çeviren: Necati Zekeriya

LORCA

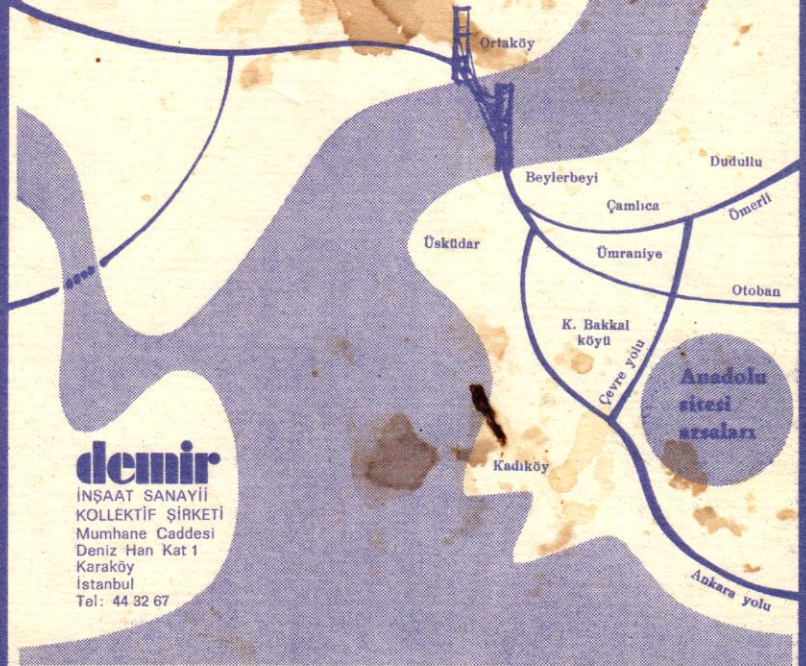
Bütün Şiirleri

Çeviren: Said Maden

İstanbulun Anadolu yakasında
3 milyon metrekarelik bir sahada

150.000 nüfuslu yeni bir şehir doğuyor

demir

İNŞAAT SANAYİİ
KOLLEKTİF ŞİRKETİ
Mumhane Caddesi
Deniz Han Kat 1
Karaköy
İstanbul
Tel: 44 32 67